

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Martina STRNIŠA

**OPREDELJEVANJE NOSILCEV INFORMACIJ O
VIDNIH KAKOVOSTIH KRAJINE**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Martina STRNIŠA

**OPREDELJEVANJE NOSILCEV INFORMACIJ O VIDNIH
KAKOVOSTIH KRAJINE**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**DEFINING INFORMATION HOLDERS ABOUT LANDSCAPE VISIBLE
QUALITY**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2006

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija krajinske arhitekture na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Janeza Marušiča.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Davorin Gazvoda
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Janez Marušič
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. Alojzij Drašler
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora: december 2006

Diplomsko delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela.

Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Martina Strniša

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 712.2:159.937.52:7.01 (043.2)
KG	Krajinska arhitektura/krajinsko oblikovanje/nosilci informacij/vidna kakovost krajine/vizualna estetika/vidno zaznavanje
AV	STRNIŠA, Martina
SA	MARUŠIČ, Janez (mentor)
KZ	SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2006
IN	OPREDELJEVANJE NOSILCEV INFORMACIJ O VIDNIH KAKOVOSTIH KRAJINE
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XI, 79 str., 5 pregl., 76 sl., 68 vir.
IJ	sl
JJ	sl / en
AI	Analitično opazovanje krajine aktivira preplet naravnih oziroma krajinskih elementov, njihovo prostorsko osamitev in samostojno opisovanje in vrednotenje. Obravnavani nosilci informacij so neke vrste temeljni elementi identitete prostora. Posamezna krajina je zaradi njih edinstvena, ločljiva od drugih in zato razpoznavna. Značilnosti posameznih prvin in prostorski odnosi med njimi so izhodišče za globlje spoznavanje in razumevanje krajine, kar je pomembno pri samem načrtovanju. Diplomaska naloga predstavlja poskus opredelitve nosilcev informacij, ki jih oblikuje človek na podlagi ocene vizualne podobnosti med posameznimi krajinskimi vzorci. Terenska raziskava je bila izvedena v dveh specifičnih krajinah: Goriških Brdih in Planinskem polju. Na izbor krajin je vplival predvsem njun raznolik značaj. Obe imata močno izraženo identiteto, razlika med njima pa se kaže predvsem v sledeh človekove aktivnosti v izbranem prostoru. Informacije o vidno-estetskih odnosih se najlažje odčitavajo iz fotografij, zato je bil vizualni medij (fotografije) glavni nosilec metode dela. Za prikaz odnosov med nosilci informacij so bili uporabljeni grafi kompozicije, ki so sestavljeni iz glavnih vizualno-likovnih elementov, povzetih po Pogačniku (1987) in Lynchu (1960). Temu je sledila tlorisna risba, poskus prenosa dvodimenzionalnih informacij nazaj na ploskev. Kot končni rezultat so podani nekateri predlogi za načrtovanje ob upoštevanju nosilcev informacij. Podanih je tudi nekaj kategorij, ki opisujejo kvalitete, na katerih lahko projektant oziroma načrtovalec gradi. Rezultati so pokazali, da je analiza nosilcev informacij o vidnih kakovostih krajine smiselna, zaradi njihovega upoštevanja v načrtovalskem postopku, kajti na podlagi opredeljenih nosilcev ovrednotimo vidne poudarke, motive in vzorce, ki jih bomo varovali in določimo območja oz. točke kje lahko načrtujemo in gradimo nove.

KEY WORDS DOCUMENTATION

ND	Dn
DC	UDC 712.2:159.937.52:7.01 (043.2)
CX	Landscape architecture/landscape design/information holders/visual quality of landscape/visual aesthetics/visual perception
AU	STRNIŠA, Martina
AA	MARUŠIČ, Janez (supervisor)
PP	SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB	University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape Architecture
PY	2006
TI	DEFINING INFORMATION HOLDERS ABOUT LANDSCAPE VISIBLE QUALITY
DT	Graduation thesis (University studies)
NO	XI, 79 p., 5 tab., 76 fig., 68 ref.
LA	sl
AL	sl / en
AB	Interlace of natural, region elements, their area isolation, independent description and evaluation are being activated by the analytical observation of region. Treated information holders are kind of basic elements of the area identity, for single region is unique, separated from others and therefore recognized because of their function. The characteristics of the particular elements and their area relations are the origin for profound comprehension and understanding of region, which is important by means of planning. My work represents the attempt of holder definition information that a human being develops by estimating the visual resemblance between separate area patterns. Field research has taken place in two very specific regions called Goriška Brda and Planinsko polje. The selection of the region was influenced by their various characters. In the case of both there is a markedly identity and the difference between them is being clear especially in the tracks of the human activities on a chosen place. The information on visual/ aesthetic relations is being easily comprehended from the photographs; therefore the visual media (photographs) was the main holder of the working method. To review the relation between the information holders, composition graphite composed by visual/artistic elements are being used (summarized by Pogacnik/ 1987 and Lynch/ 1960). This was followed by a ground plan drawing, the attempt of transmission of two-dimensional information back to the surface. As a final result some suggestions for the planning considering the information holders are being presented. There are also some categories presented, that describes the qualities, which serves as a base for the planner to build on. The results has shown the importance of the analysis of the information holders about visible characters of the region, because of their consideration in the planning procedure, as on the base of determined holders the visual points, motives and patterns are being estimated. Further on they will be protected and the area or points of the possible building and planning process will be determinate.

KAZALO VSEBINE

	Ključna dokumentacijska informacija	III
	Key words documentation	IV
	Kazalo vsebine	V
	Kazalo preglednic	VII
	Kazalo slik	VIII
1	UVOD	1
1.1	DOLOČITEV PROBLEMA	2
1.2	DELOVNA HIPOTEZA	2
1.3	CILJI NALOGE	2
1.4	METODA DELA	3
2	PROCES ZAZNAVANJA	4
2.1	PSIHOLOŠKI VIDIKI ZAZNAVANJA	8
2.2	DOŽIVLJANJE KRAJINE	9
2.2.1	Struktura in identiteta okoljske slike	9
3	KRAJINA KOT VIZUALNA VREDNOST	10
3.1	SPLOŠNA OPREDELITEV KRAJINE	10
3.2	VIDNO ZAZNAVANJE KRAJINE	12
3.2.1	Vidne značilnosti krajine	13
3.2.2	Sporočilna vloga opazovane krajine	14
3.2.2.1	Prostorsko informativna sporočila	15
3.3	MERILO	15
3.4	LIKOVNA IZRAZILA	16
3.4.1	Oblika in kompozicijska načela	17
3.4.2	Barva	17
3.4.3	Tekstura	18
3.4.4	Stopnja svetlosti	18
3.4.5	Linija	18
3.4.6	Točka	19
3.4.7	Ploskev	19
3.5	PROSTORSKA PESTROST KOT VIZUALNA KRAJINSKA VREDNOST	19
3.5.1	Inventar prostorskih prvin	20
3.5.2	Estetika prostora	21
3.6	OBLIKE PROSTORSKEGA REDA	22
3.7	KOMPOZICIJA	24
3.7.1	Kompozicijske stalnice	25

4	OSNOVNI NOSILCI INFORMACIJ	26
4.1	VZOREC	27
4.2	MOTIV	28
4.3	ORGANIZACIJSKI ELEMENTI KRAJINSKE SLIKE	30
4.4	UREDITEV S PRVINAMI	37
5	METODA DELA	39
5.1	MERILA ZA IZBOR KRAJINSKIH PRIZORIŠČ	41
6	REZULTATI	42
	PRIMERJAVA NOSILCEV INFORMACIJ NA	
6.1	RAZGLEDNICAH IN FOTOGRAFIJAH, OBJAVLJENIH V	42
	MONOGRAFIJAH	
6.2	TERENSKA RAZISKAVA – ANALIZE FOTOGRAFIJ	47
6.2.1	Goriška Brda	47
6.2.1.2	Splošen opis Goriških Brd	47
6.2.1.3	Splošna prostorska razmerja	49
6.2.1.4	Krajinske posebnosti	49
6.2.1.5	Krajinske prvine	49
6.2.1.6	Krajinski vzorci	50
6.2.3	Planinsko polje	57
6.2.3.2	Splošen opis Planinskega polja	58
6.2.3.3	Splošna prostorska razmerja	59
6.2.3.4	Krajinske posebnosti	59
6.2.3.5	Krajinske prvine	59
6.2.3.6	Krajinski vzorci	60
6.3	KRITERIJI ZA RAZVRSTITEV NOSILCEV INFORMACIJ	67
6.4	UPORABA IN POLOŽAJ NOSILCEV INFORMACIJ V	68
	NAČRTOVALSKEM POSTOPKU	
7	SKLEP	72
8	POVZETEK	74
9	VIRI	75
9.1	CITIRANI VIRI	75
9.2	DRUGI VIRI	78
	ZAHVALA	

KAZALO PREGLEDNIC

	Str.
Preglednica 1: Spreminjanje družbenih odnosov do vidnega okolja (Pogačnik, 1996: 7)	6
Preglednica 2: Interakcijski proces krajinskega zaznavanja (Zube, 1982/5: 86-89)	7
Preglednica 3: Inventar prostorskih prvin	20
Preglednica 4: Elementi za opisovanje prostora (Pogačnik, 1987)	33
Preglednica 5: Elementi prilagojeni merilu preučevanega prostora	40

KAZALO SLIK

	Str.
Slika 1: Interakcijsko razmerje med krajino, človekovim delovanjem in simbolom	7
Slika 2: Motiv se formira okoli vidnega poudarka; primer: Englisher Garten (Abbs, 2000: 406)	30
Slika 3: Bližnje dominante definirajo motiv, ker se vzpostavi kompozicijska zveza; primer: Stowe Landscape Gardens (Abbs, 2000:177)	30
Slika 4: Drevored, kot globinski gradient, nam ustvarja pričakovanje da se na koncu zaključi s poudarkom; primer: Pravilni drevored topolov (Ogrin, 1997: 90)	31
Slika 5: Kombinacija vodila (poti, reke) in akcenta (poudarek, vozlišče) učinkovito konstruira motiv; primer: Temple of Venus, Scloss Worlitz (Abbs, 2000:19)	31
Slika 6: Uokvirjen pogled pritegne pozornost in okvir še dodatno »fiksira« motiv; primer: Biddulph Grange (Abbs, 2000:47)	32
Slika 7: Arhitektura v harmoničnem odnosu z naravo; primer: Veliki Osolnik (Ogrin, 1997: 249)	34
Slika 8: Preštevilni akcenti se spremenijo v nečitljivost in nerazumljivost; primer: Hotelski kompleks ob Blejskem jezeru (Ogrin, 1997: 58)	34
Slika 9: Kadar je poudarek na koncu poti, je doživljaj krajinskega motiva bistveno večji; primer: Rustenberg Farm Gardens (Abbs, 2000:40)	35
Slika 10: Naravni in ustvarjeni ritmi si lahko sledijo v podobnem vzorcu; primer: Gradiško jezero v Slovenskih goricah (Ogrin, 1997: 60)	35
Slika 11: Veduta dolenske pokrajine; primer: Vinogradi na prisojnih pobočjih doline Krke (Ogrin, 1997: 157)	36
Slika 12: Preveliko število akcentov lahko vodi v konfuznost in nečitljivost prostora; primer: Site of reversible Destinies, Kyoto (Abbs, 2000:20)	36
Slika 13: Shema interakcijskega razmerja med naravo, kot fizičnim dejstvom, človekom in simbolom Goriških Brd	41
Slika 14: Shema interakcijskega razmerja med naravo, kot fizičnim dejstvom, človekom in simbolom Planinskega polja	41
Slika 15: Razglednica – Kojsko, Goriška Brda (tisk: Studio Graph, Nova Gorica, razlednica je izdana v sodelovanju s Pošto Slovenije)	42
Slika 16: Razglednica - Šmartno, Goriška Brda (tisk: Darflor d.o.o., Solkan, razlednica je izdana v sodelovanju s Pošto Slovenije)	43
Slika 17: Razglednica – Planinsko polje pozimi (foto: Martin Rojko, založila Občina Postojna, tiskarna: Lotos Postojna)	43
Slika 18: Razglednica – Planinsko polje (foto: Miro Kolar, založila Občina Postojna, tiskarna: Lotos Postojna)	44
Slika 19: Šmartno (Žnidaršič, 1993: 42)	44
Slika 20: Česnje zaznamujejo Goriška Brda tako po gospodarski kot po krajinski plati (Ogrin, 1997: 153)	45
Slika 21: Goriška Brda so posuta z manjšimi cerkvami med vinogradi (Žnidaršič, 1993: 45)	45

Slika 22:	Delo na Planinskem polju (Žigon, 1997: 103)	45
Slika 23:	Grad Haasberg izgublja boj z naravo (Žigon, 1997: 157)	46
Slika 24:	Odsev v poplavljenem polju (Žigon, 1997: 49)	46
Slika 25:	DOF obravnavanega območja v Goriških Brdih	47
Slika 26:	Splošen vzorec kulturne krajine Goriških Brd. Slemenska poselitev, terasirana pobočja z vinogradi in zelene cezure med vinogradi.	48
Slika 27:	Goriška Brda – Hum; krajinski vzorec = vinogradi	51
Slika 28:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	51
Slika 29:	DOF - Hum	51
Slika 30:	Vzorec kulturne krajine z vinogradi na strmih pobočjih in zelenimi cezurami	51
Slika 31:	Goriška Brda – pogled s Cerovega proti Italiji	52
Slika 32:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	52
Slika 33:	DOF - Cerovo	52
Slika 34:	Vzorec kulturne krajine z vinogradi na položnejših pobočjih in ravninskem delu Goriških Brd.	52
Slika 35:	Goriška Brda – pogled na Kozano iz Vipolže	53
Slika 36:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	53
Slika 37:	DOF - Kozana	53
Slika 38:	Vzorec kulturne krajine s slemensko poselitvijo	53
Slika 39:	Goriška Brda – pogled iz Vipolže proti Z	54
Slika 40:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	54
Slika 41:	DOF - Vipolže	54
Slika 42:	Vzorec kulturne krajine. Tudi z novimi vinogradi na položnejših pobočjih, ohranjajo obstoječ vzorec vinogradov na terasah.	54
Slika 43:	Goriška Brda – pogled proti Šmartnemu	55
Slika 44:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	55
Slika 45:	DOF - Šmartno	55
Slika 46:	Vzorec kulturne krajine s slemensko poselitvijo in vinogradi na strmih pobočjih	55
Slika 47:	Goriška Brda – pogled s stolpa (Mejnik) proti Šmartnemu, v ozadju Kozana	56
Slika 48:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	56
Slika 49:	DOF – Šmartno in Kozana	56
Slika 50:	Vzorec kulturne krajine s slemensko poselitvijo in vinogradi, na strmih pobočjih, med katere se »zajeda« gozd	56
Slika 51:	DOF obravnavanega območja – Planinsko polje	57
Slika 52:	Splošen vzorec kulturne krajine Planinskega polja. Meandriranje reke Unice skozi ravninsko dno Planinskega polja, ki ga sestavljajo kmetijske površine med linearnimi potezi vegetacije.	58
Slika 53:	Planinsko polje – osamelec	61
Slika 54:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	61
Slika 55:	DOF – Planinsko polje	61
Slika 56:	Vzorec kulturne krajine. Osamelec sredi travnikov in pašnikov.	61
Slika 57:	Planinsko polje	62
Slika 58:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	62

Slika 59:	DOF	62
Slika 60:	Vzorec kulturne krajine z linearno potezo vegetacije med mozaičnim prepletom njiv.	62
Slika 61:	Planinsko polje	63
Slika 62:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	63
Slika 63:	DOF	63
Slika 64:	Vzorec kulturne krajine. Drevesna in grmovna zarast vnaša v prostor razgibanost.	63
Slika 65:	Planinsko polje – v ozadju gozdovi Hrušice in Javornika	64
Slika 66:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	64
Slika 67:	DOF - Hrušica	64
Slika 68:	Vzorec kulturne krajine. Gozd na strmih pobočjih, zanimiv vzorec kmetijskih površin in linearne poteze vegetacije na dolinskem dnu.	64
Slika 69:	Planinsko polje – v ozadju hrib Haasberg	65
Slika 70:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	65
Slika 71:	DOF - Haasberg	65
Slika 72:	Vzorec kulturne krajine. Značilna vzdolžna in pasasta zemljiška delitev in gozd na strmem pobočju.	65
Slika 73:	Planinsko polje – reka Unica	66
Slika 74:	Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente	66
Slika 75:	DOF – Unica na Planinskem polju	66
Slika 76:	Vzorec kulturne krajine kraško polje z meandriranjem reke Unice	66

1 UVOD

Krajino sestavljajo, glede na območje opazovanja, bolj ali manj številne krajinske prvine. Njihovo prepletanje, količinski odnosi in prostorske razmestitve ustvarjajo neponovljiva sozvočja in tako določajo kompleksno zgradbo krajine, kot naravnega prostora.

Analitično opazovanje krajine nudi možnost razstavitve prepleta naravnih oziroma krajinskih elementov, njihovo prostorsko osamitev in samostojno opisovanje in vrednotenje. Posamezni izstopajoči krajinski elementi ali njihovi medsebojni odnosi in posebni sklopi lahko določajo tipiko opazovanega območja.

Obravnavani nosilci informacij so neke vrste temeljni elementi identitete prostora, kajti posamezna krajina je zaradi njih edinstvena, ločljiva od drugih in zato razpoznavna.

Posamezne prvine s svojimi značilnostmi, ki so v krajini združene, ustvarjajo razpoznavo tega prostora in njenih lastnosti. S svojimi oblikami in povezavami ustvarjajo podobo, po kateri jo ločimo od ostalih tipov krajine. Značilnosti posameznih prvin in prostorski odnosi med njimi so izhodišče za globlje spoznavanje in razumevanje krajine. To temelji na proučevanju prostora in njegovih značilnosti. Za razpoznavanje krajinske zgradbe so bolj pomembne kombinacije posameznih sestavin kot pa sestavine same zase.

Vsaka prvina sama zase nosi svojevrstne značilnosti, medtem ko v povezavi z drugimi ustvarja nove značilnosti. Druženje posameznih prvin med seboj nam da sestavljeno zgradbo ali vzorec, ki pa je to šele, ko ima jasno čitljivo podobo. Vzorec predstavlja določeno pravilo v razporeditvi posameznih prvin in je rezultat lastnosti posameznih prostorskih sestavin in njihovih medsebojnih odnosov.

Med sestavinami krajine in opazovalcem se vedno znova pojavljajo določena razmerja. Ta so odvisna od značilnosti krajine, opazovalčevih izkušenj, razpoloženja, sposobnosti vida in zaznavanja. Sem sodijo opredelitve, kot so redkost, posebnost, znamenitost krajinskih sestavin, njihov simbolni ter kulturno-zgodovinski pomen.

Vidno dojemanje je eden najpomembnejših psiholoških procesov, s katerimi se srečujemo v krajinski arhitekturi. Na področju krajinskega projektiranja je vidnost poglavitno dejstvo, saj so krajinsko arhitekturne ureditve naravnane skoraj izključno na vidna sporočila.

Vizualna merila naravnega vtisa določajo značilnosti opazovane krajine, kot so, na primer, prisotnost naravnih prvin in njihova prostorska organizacija, stopnja sestavljenosti ali poenostavitve, in seveda tudi značilnosti opazovalca. Saj se vidne zaznave in sposobnost interpretacije krajine kot objekta zaznavanja med načrtovalci in uporabniki v veliki meri razlikujejo.

V urejanju krajine ima prvenstveno vlogo ekološki pomen ureditve, pomembno vlogo igrata tudi socialne potrebe v prostoru, najpogosteje s poudarjeno zahtevo po kakovostni vidni krajini. Tako je cilj krajinskega oblikovalca ustvariti videz krajinskih prizorišč, ki ga bodo označevali prepoznavna formalna oblika in specifični načini predrugačenja naravnega gradiva. Poleg tega pa je seveda njegova vloga, da z novo urejenim krajinskim prizoriščem zadosti številnim družbenim potrebam in zahtevam javnosti kot uporabnika, po vidni kakovostni krajini, na drugi strani pa zagotoviti usklajen in čim manj moten potek naravnih procesov in ustrezen habitat živalskim vrstam. Za razumevanje vpletanja novih nosilcev informacij v zasnovo oblikovane krajine, pa je pomembno poznavanje obstoječe krajine, njena družbena vloga in prostorska umeščenost.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Načrtovalske probleme opredeljuje tudi način doživljanja krajine. Ta način razkrivajo v načrtovalski praksi uveljavljene opredelitve: pogled, veduta, motiv, scenerija, vizura, strukturna ureditev s prvinami, kot so poudarki, vozlišča, robovi, poti in območja. Te opredelitve se med seboj prepletajo, nimajo vedno enakega pomena, velikokrat se pomensko prekrivajo in tudi njihova uporaba v praksi ni dosledna. Zato bi bilo potrebno te nosilce informacij o vidnih kakovostih krajine pomensko urediti in jim bolj natančno opredeliti položaj v načrtovalnem postopku.

1.2 DELOVNA HIPOTEZA

Predpostavljamo:

- da so glavni nosilci informacij o kakovosti krajine predvsem motivi in vzorci, ki se uvrščajo v ponavljajoče arhetipe; vizualna estetika naj bi slonela na univerzalnih, preizkušenih in uspelih kompozicijskih prijemih,
- da najlepše vizure temeljijo na kompozicijsko-likovnih osnovah in mnogo manj na kulturoloških, socio-psiholoških, pomenskih in drugih predpostavkah,
- da se najlepše krajinske in mestne vedute pojavljajo v podobnih kompozicijskih vzorcih,
- da so znaki ali kompozicijski elementi podob, razporejeni v nekaj najbolj značilnih vzorcev in le malo vedut je zgrajenih na povsem drugačnih nenavadnih načelih, če pa so, jih ljudje sprejemajo kot tuje in nečitljive,
- da motive lahko odkrijemo sami, največkrat pa so že odkriti, saj so del kolektivnega vizualnega spomina, ohranjenega v slikah, filmih, razglednicah in fotografijah.

1.3 CILJI NALOGE

Vizualno zaznavanje kakovosti krajine naj nam bi služilo kot izhodišče pri urejanju prostora. Namen naloge je raziskati in najti kompozicijske stalnice, ki se pojavljajo v krajini. Opredeliti nosilce informacij o kakovosti krajine, opredeliti posamezne sestavine oziroma člene, ki sestavljajo krajino, in njihove medsebojne zveze. Na podlagi zbranih informacij izpostaviti elemente, ki neposredno vplivajo na načrtovanje in planiranje, ter nato podati predloge, kako ohranjati najlepše motive, vzorce in kako oblikovati nove.

Eden izmed ciljev naloge je tudi, da pokaže na pomembnost obravnavane teme, saj vsi prostorski posegi vnašajo v prostor bistveno drugačne vzorce in razporejajo prostorske prvine na nov, okolju tuj način, kar močno vpliva na spreminjanje vizualne vrednosti prostora. S poznavanjem vizualnih zakonitosti prostora, bodo tudi posegi v prostor izpeljani veliko bolje, tako z ekološkega, kulturnega kot vizualnega vidika.

1.4 METODE DELA

Diplomska naloga temelji na pregledu virov, literature in slikovnega gradiva. Sledi fotografiranje izbranih območij, Planinskega polja in Goriških Brd in s tem nabor nosilcev informacij o vidnih kakovostih krajine na izbranih območjih. S pomočjo fotografij s terena sledi shematiziranje na osnovne percepcijske in pomenske elemente ter njihov prenos na tlorisni prikaz.

2 PROCES ZAZNAVANJA

Doživljanje naravnega okolja in stik z naravo sta temeljni potrebi kakovostnega bivanja. Vidno zaznavanje je bistvenega pomena za zbiranje informacij o opazovanjem okolju in za odziv nanje (Kaplan R. in Kaplan S., 1989) in nadaljnje človekovo ravnanje v njem. Za človeka sta ob čutilih, kot so sluh, voh in tip, najpomembnejši vid in vidno zaznavanje prostora. Naloga se osredotoča na vidno zaznavanje, ki je subjektiven način sprejemanja in procesiranja informacij, na katerega vplivajo številni dejavniki, kot so vidno zaznavne lastnosti opazovane krajine, značilnosti opazovalca ter prostorski in družbeni kontekst opazovanja.

Shuttleworth (1984) ugotavlja, da se vidne zaznave in sposobnost interpretacije krajine kot objekta zaznave med načrtovalci in uporabniki v veliki meri razlikujejo. Te razlike izhajajo v prvi vrsti iz različnosti predstav o naravi med oblikovalci in uporabniki. Zaznavanje in doživljanje narave ima subjektiven značaj, ki se oblikuje iz kulturnih vplivov prek različnih vrst znanj, izkušenj in vrednotnih prepričanj.

Pečjak (1977) v svoji knjigi Psihologija zaznavanja ugotavlja, da človek živi v okolju, iz katerega izhajajo dražljaji in delujejo na njegove čutne organe. Kot posledica se v organizmu pojavljajo senzorni procesi (recepција, občutenje in zaznavanje), ki skupaj z višjimi spoznavnimi procesi (učenjem in mišljenjem) dajejo bolj ali manj ustrezno podobo sveta in omogočajo bolj ali manj učinkovito orientacijo v okolju.

Občutek je proces reakcije in interpretacije fizičnih dražljajev, kot so temperatura, svetloba, zvok, vonj in dotik. Občutek spremlja ugodje, kadar intenziteta, lastnost in trajanje dražljaja ugaja našim čutom.

Zaznave pa so z občutki neposredno povezane. Zaznava je učinek vrste dogajanj in izkušenj, predstav in spominov, ki so shranjeni v človekovem spominu in jih izzove sedanji čutni impulz (Trstenjak, 1971). Pri zaznavi prostora je od vseh čutov najbolj pomemben vid. Ugodje v zaznavanju prostora je doseženo takrat, ko je človek sposoben ustvariti vizualni red, to pomeni, da sveta na zaznavamo kot kopico nepovezanih čutnih vtisov, temveč kot svet, v katerem so predmeti.

Med najpomembnejše zakonitosti zaznavanja Pečjak (1977) uvršča:

a. Zakonitost zaznavanja oblike in ozadja

Ta zakonitost pripomore k celovitosti in predmetnosti zaznav, kar pomeni, da objekte zaznavamo kot ločene in poudarjene oblike na manj izrazitem ozadju.

b. Zakonitost stalnosti zaznav

Čeprav se dražljaji, ki so temelj našega zaznavanja, v resnici neprestano spreminjajo, pa predmete zaznavamo kot iste in nespremenjene vse dotlej, dokler spremembe dražljaja ne postanejo velike in izrazite.

c. Principe razvrščanja dražljajev v celoto

- Princip bližine

Človek organizira dražljaje glede na njihovo medsebojno oddaljenost. Dražljaje, ki so blizu bo zaznal skupaj.

- Princip podobnosti

Dražljaje, ki so si podobni, bo človek zaznal skupaj.

- Princip strnjenosti
Človek zaznava skupaj člene, ki potekajo drug zraven drugega tako, da nadaljuje začetno smer ali krivuljo.
- Princip simetričnosti
Simetrično razporejene dražljaje zaznava človek skupaj.
- Princip zaprtosti
Človek zaznava skupaj zaprte like.
- Princip gibanja
Dele, ki se gibljejo, človek dojema kot celoto.

Na zaznavanje pa vplivata tudi naše znanje in izkušnje. Vplivata na to, katere dražljaje bomo opazili, kako jih bomo razporedili v celoto in kakšen smisel bomo tej celoti pripisali. Zaradi izkušenj dobijo naše zaznave smisel. Tudi potrebe, pričakovanja in želje vplivajo na zaznave, zato je mogoče, da različne osebe iste predmete in iste situacije različno zaznavajo.

Z zaznavanjem je tesno povezano estetsko doživetje. Skozi estetska čustva, ki jih spremlja tudi občutek ugodja ali neugodja se nam zdijo predmeti v okolju lepi oziroma grdi. Čeprav gre pri tem za subjektivna merila, pa so raziskave prvobitnih ljudstev pokazale, na nekatera osnovna načela estetskega doživljanja (Polič, 1980).

1. V vidnem polju so bolj zaželenne pestre barve kot pa nianse sivega, črno bolj kot belo, posebej močne estetske učinke pa imajo visoko nasičene barve. Čiste barve so bolj priljubljene kot mešane.
2. Prijetne občutke vzbuja ponavljanje oz. redna izmenjava prvin. To zmanjšuje zapletenost ter omogoča lažje doumevanje s tem pa tudi prijeten čustveni ton.
3. Prijeten čustveni ton je povezan z lahkoto doumevanja pri opazovanju zvezne zakrivljenosti črte ali obrisa. Krog, krivulja, valovita črta ali celo ravna so v splošnem prijetnejše kot nepravilne cik-cak črte. Podobne pozitivne čustvene tone povzroča jasnost oblike, posebej jasnost, s katero izstopa iz okolja.
4. V bolj zapletenih predstavitvah je ravnotežje med levo in desno stranjo bolj prijetno kot pa prevladovanje ene od strani. Kadar se dve polovici zelo razlikujeta, dobimo občutek ravnotežja le, če je jakost vidnega dražljaja obeh polovic približno izenačena.
5. Pri bolj zapletenih predstavitvah doživljajo osebe skladnost kot privlačnejšo od neskladnosti.

DRUŽBA		VIDNO OKOLJE		POSAMEZNIK
↓		↓		↓
Perceptijske izkušnje posameznika, lastnosti posameznika		kulturno solidno okolje; kolektivne vrednote predsedki		
↓		↓		
VIDNA ZAZNAVA		VIDNA SPOZNAVA		
		↑		
↓				
dedne značilnosti, vzgoja, vrednostni sistemi, izobrazba, ...				
		↓		
		→		
		EMOCIJE, SIMBOLI, PROJEKCIJE ŽELJA, PREDSODKOV, ...		

Percepcija vidnih vtisov se verjetno spreminja zelo malo, spoznava (kaj vidimo) v manjši meri, pač pa se precej spreminjajo sporočilo, pomen, simbolika, emocija, ki jo vidna zaznava sproža.

- prisotno mora biti veliko zelenja, gričevja, gozda rek ali morja,
- pregosta pozidava ni zaželeno, zgradbe morajo biti skladne z naravo,
- ljudem mora motiv dajati občutek skladnosti in povezanosti kompozicijskih elementov med seboj.

Racionalno razmišljanje se močno prepleta z estetskim in okoljevarstvenim vrednotenjem.

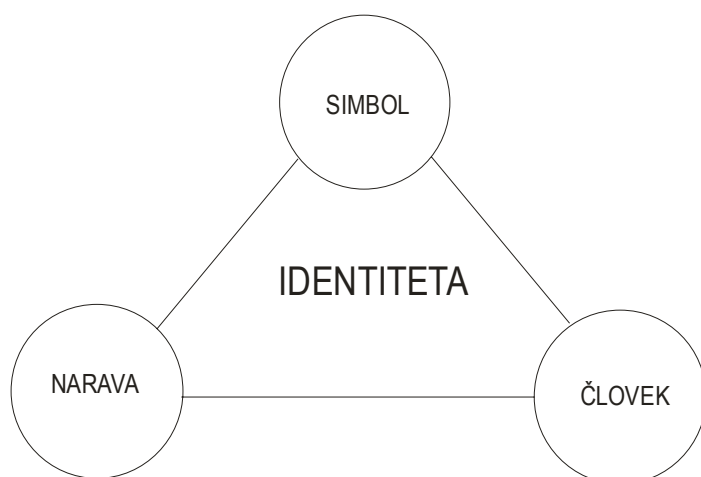
Zaznavanje krajine je rezultat interakcije človekovih in krajinskih lastnosti.

Krajinsko zaznavanje je potrebno proučevati zaradi:

- razumevanja procesa razvoja krajinskih vrednosti,
- razvoja načel upravljanja z vizualnimi krajinskimi vrednostmi,
- zagovarjanja nenehnega vključevanja estetskih vrednosti v krajinsko planiranje in v proces oblikovanja.

Preglednica 2: Interakcijski proces krajinskega zaznavanja (Zube, 1982/5: 86-89)

ČLOVEK	KRAJINA
pričakovanje	fizični elementi
izkušnje	sestavljena zgradba
motivacija	naravno
vzgoja	oblika
kultura	zvoki
znanje	vonjave
osebnost	ljudje
INTERAKCIJA oseba - oseba - krajina oseba - skupina - krajina oseba - krajina aktivna / pasivna z namenom / slučajno enkratna / običajna	
POSLEDICA informacija zadovoljstvo fizična aktivnost vzpodbuda zatočišče priložnost	

Slika 1: Interakcijsko razmerje med krajino, človekovim delovanjem in simbolom

2.1 PSIHOLOŠKI VIDIKI ZAZNAVANJA

Naša percepcija največkrat ni trajna, je pristranska, nepopolna in pomešana z drugimi stvarmi, s samim okoljem, sekvencami in spomini na pretekla doživetja in izkušnje.

Slika, ki jo sprejmejo naši možgani, je proizvod neposrednega opazovanja, tudi spominov na pretekla spoznanja, katera nam koristijo za interpretacijo informacij. Potreba, da si ustvarimo predstavo o naši neposredni okolici, je zelo močna, saj ima slika širok praktični in emocionalni značaj. Jasno berljiva slika omogoča človeku orientacijo v prostoru in s tem hitro in lahko gibanje skozi prostor. Dobro urejena okolica služi celo kot širok okvir znanja in referenc pri organiziranju novih aktivnosti.

Dobra okoljska slika je nosilec pomembnega občutka čustvene varnosti. Pripomore k vzpostavljanju harmoničnih odnosov človeka z okolico. Poleg gotovosti nam neka razločno čitljiva okolica ponuja še potencialno globino in intenziteto doživljanja.

Potrebno je priznati, da ima mistificirano okolje, ki je polno labirintov, skrivnosti in presenečenj, še neko dodatno posebno vrednost. Vendar to velja samo pod dvema pogoje. Kot prvo ne sme biti nevarnosti za izgubo osnovne forme ali orientacije, ali da pride do položaja brezizhodnosti. Presenečenje se mora odvijati v nekem stabilnem okviru, zmeda in mistifikacija pa se sme odviti samo na majhnih predelih, v celoti vidnem okviru. Popoln kaos brez namigov povezanosti ni nikoli prijeten (Lynch, 1960).

Vizualna čitljivost je razpoznavnost posameznih delov krajine in sposobnost njihovega povezovanja v koherentno sliko. Čitljivost je pomembna kvaliteta pri načrtovanju, saj zagotavlja prepoznavnost simbolov, ki pogojujejo orientacijo v prostoru.

Slike iz naše okolice so rezultat dvosmernega procesa med opazovalcem in opazovano okolico. Okolica sicer sugerira odnose in razlike v krajini, vendar se opazovalec sam odloči, na podlagi svojih ciljev in namer, kakšno vrednost in značaj daje tistemu, kar vidi. Tako nastala slika sedaj lahko omejuje ali pa razvija določene stvari o temu, kar je videno, a sama slika je podvržena poudarkom. Zaradi tega lahko enaka slika izbrane krajine zelo variira med različnimi opazovalci.

Slika kot celota lahko nastane na več načinov. Lahko, da je v nekem realnem objektu samo mala značilnost, pa vendar ima v našem spominu neko identiteto, pa čeprav samo zaradi tega, ker jo že dolgo časa gledamo nekje v naši bližini. Tudi objekt, ki ga prvič vidimo, nam lahko deluje kot dobro poznan in lahko identificiran in to morda zaradi prilagajanja nekemu stereotipu, ki smo si ga kot opazovalec zgradili. Vsak posameznik si ustvari svojo sliko o opazovani pokrajini in v neki homogeni skupini (npr. krajinski arhitekti, urbanisti,...) bo po vsej verjetnosti bistveno večje strinjanje, soglasje o ustvarjeni sliki.

Sistemi orientacije, ki so uporabljeni širom sveta, se razlikujejo od kulture do kulture in tudi od krajine do krajine.

Iz vseh slik pa lahko razberemo formalne tipe slikovnih elementov, to so: poti, meje, robovi, vozlišča in območja (Lynch, 1960).

2.2 DOŽIVLJANJE KRAJINE

Doživljajska vrednost krajine temelji na pozitivnem zaznavanju zanimivih in privlačnih razporeditev prostorskih sestavin, ki je pogojeno s funkcionalnostjo prostora. Ljudje različno dojemajo različne podobe krajin in njene kakovosti. Pogledi na krajino naj bi se v kakovostni oblikovani doživljajski krajini zlivali v enovito celoto.

Naravoslovni vidik je le eden od dejavnikov znanja v zaznavanju narave. Druga znanja, predvsem vsakdanja, v precejšnji meri vzpodbujajo motivacije, ki jih imajo ljudje v odnosu do narave ter večajo vsakdanje izkušnje v naravnem okolju. Izkušnje so predvsem odraz preteklih zaznav. Izkušnja je pomemben vidik v opredeljevanju vsečnosti opazovanega okolja, v spominu ljudi ostaja kot mentalna struktura, kot oblika znanja. Na večjo vsečnost vpliva človekova prirojena težnja po organiziranju specifične prostorske izkušnje in vzorcev v bolj celovito doživljanje krajine (Purcell, 1990). Purcell trdi, da obstajata dve obliki znanj in izkušenj v naravnem okolju. Prva temelji na domačnosti okolja ter podobnosti z že znanim okoljem. To je generično znanje.

Drugi tip vključuje posebne izkušnje, ki so lahko različica generičnih znanj. Ravni abstrakcije doživljanja narave, v kateri odsevajo tudi abstrakcije različnih znanj, so tri (Purcell, 1990):

- na prvi ravni se zaznave nanašajo le na določene naravne prvine v krajini in njihove značilnosti, kot so, na primer, oblike, barve, tekstura,
 - na naslednji ravni postajajo značilnosti krajine posplošene kakovosti,
 - na tretji ravni pa je naravno gradivo simbolično preoblikovano in doživeto.
- Individualna izkušnja, ki vpliva na oblikovanje predstav o naravi, nastaja iz različnih virov:
- kot produkt izkušnje iz otroštva,
 - z osebnim razvojem in stikom z naravnim okoljem,
 - z vplivom spomina.

2.2.1 Struktura in identiteta okoljske slike

Okoljsko sliko je možno analizirati na ta način, da jo razstavimo na tri komponente: njeno identiteto, strukturo in pomen. Vsi ti trije aspekti se v stvarnosti vedno pojavljajo skupaj. V opazovani sliki je najprej potrebno identificirati objekt, torej poiskati karakteristike, ki ga delajo posebnega ali edinstvenega. Kot drugo, slika mora vsebovati prostorske odnose opazovanega objekta do ostalih objektov kot tudi do opazovalca. In nenazadnje mora imeti objekt nek značaj in praktični ali emocionalni smisel.

3 KRAJINA KOT VIZUALNA VREDNOST

Nosilci vrednosti krajine so njene sestavine in krajina sama. Razpoznavanje krajinske strukture in njenih sestavin je eno temeljnih izhodišč za vrednotenje. Po Lynchu so razpoznavna tista območja, ki jih lahko razumemo in pomnimo. Krajinski elementi in njihove regionalne značilnosti igrajo pomembno vlogo pri razpoznavnosti in spominu na sceno.

Vizualna všečnost prizorišča je v diplomu povzeta po opredelitvi T. Simonič (2002), kot oblika pozitivnega čustvenega odziva na opazovano krajino, njene lastnosti, prvine in njihovo prostorsko organizacijo, pri čemer vidno opazovanje poleg samega gledanja zajema tudi kognitivne procese.

Po rezultatih raziskav (Simonič, 2002) so izrazito všečna naravna okolja, pri čemer ne gre le za prizoriščno, pač pa tudi za ekološko in funkcionalno estetiko. Človek ima prirojeno težnjo po stiku z naravo, kar je pretežno pozitivna in mnogoplastna izkušnja. Najpomembnejša je vsebina prizorišča, nekoliko manj struktura in kompozicija. Veliko vlogo pri učinku krajinske slike igra rastje, zaradi katerega se prostor zlije z okolico. Všečnost je sicer odvisna od različnih informacijskih spremenljivk. Od domačnosti, skrivnostnosti, skladnosti, preglednosti, pestrosti, vzdrževanosti in naravnega vtisa, ter tudi od koherence, kompleksnosti, teksture in prostornosti območja. Vizualno naj bi bil, po rezultatih raziskav, ki jih je opravila Simonič (2002), bolj kot raven, priljubljen razgiban teren s prisotnostjo vode.

Vizualna krajinska vrednost se nanaša na vizualne lastnosti naravnih prvin in človekovih posegov v krajini, ki vplivajo na proces zaznavanja te krajine.

3.1 SPLOŠNA OPREDELITEV KRAJINE

Znane so številne opredelitve krajine. V Enciklopediji Slovenije (1991: 361-368) je krajina opredeljena kot del zemeljskega površja, pogosto s skupnimi značilnostmi sestavin žive in nežive narave. Njeno zgradbo določajo zemeljske oblike, skalovje, poraščenost, površinske vode ter načini gospodarske in druge rabe. Kadar so njene sestavine popolnoma ohranjene ali se temu močno približujejo, je mogoče govoriti o naravni krajini, ki jo je najti le še redko kje v civiliziranem svetu. Nasprotno pa so v kulturni krajini zaradi človekovih dejavnosti znamenja večjega ali manjšega predrugačenja in se zato odmika od prvobitne naravne zgradbe.

V opredelitvi Evropske konvencija o krajini (EKK), (Evropska ..., 2003), krajina pomeni območje, kot ga doživljajo ljudje in katerega značaj je rezultat dejavnosti in medsebojnih vplivov naravnih in človeški dejavnikov.

Ogrin (1997) v svojem izboru navaja sodobno nemško geografsko šolo, ki krajino opredeljuje kot fizično tvarino, členjeno na tri sklope in sicer področje nežive narave, področje biosfere in družbeno opredeljeno področje.

Dalje navaja razčlenjeni pojmovni oris angleškega geografa Meininga, ki krajino opiše kar v desetih različicah, in sicer glede na pogled in interes, ki ga ima človek do krajine: krajina kot narava, krajina kot bivališče, krajina kot umetna tvorba, krajina kot sistem, krajina kot problem, krajina kot premoženje, krajina kot ideologija, krajina kot zgodovina, krajina kot kraj, krajina kot estetika. Vendar pa krajina le redkokdaj kaže značilnosti le enega teh vidikov. Navadno jih zasledimo več skupaj, eden od njih pa na naravo krajine vpliva prevladujoče. Tako dobimo agrarno krajino, industrijsko krajino, turistično krajino, prometno krajino, gozdnato krajino, vodno krajino, skalnato krajino itd.

Z združevanjem omenjenih primerov v splošne zvrsti višjega reda bi dobili dve temeljni kategoriji: naravno in kulturno krajino. Prvo opredeljujejo naravne prvine in visoka stopnja naravne ohranjenosti, drugo pa, nasprotno, raba in človekovo urejanje. Oba pojma pomenita močno posplošitev ki pa je še večja, če izpustimo pridevnika naravna in kulturna in uporabimo le izraz krajina, kot splošen pojem za označbo določene vrste prostora.

V sodobnem svetu prevladuje kulturna krajina, ki doseže najugodnejšo zgradbo tedaj, ko so v njej uravnovešeni trije vidiki: pridobitno-poselitveni, ekološki in kulturni, kar pomeni, da je gospodarsko učinkovita, da je prežeta z naravnimi prvinami in da izkazuje skladno podobo.

Krajina je izredno sestavljen sistem, v katerem deluje načelo medsebojne povezanosti vseh njenih sestavin v celoto, ki jo prepoznamo kot njeno zunanjo podobo. Hkrati to pomeni, da sprememba ene značilnosti povzroči vrsto sprememb tudi na vseh ostalih skritih sestavinah krajine in njeni zunanji vidni podobi.

Podoba, ki jo opazimo, se redkokdaj omeji le na eno značilnost, običajno jih najdemo več skupaj. Ena izmed njih lahko prevladuje in tako opredelilno vpliva na naravo krajine; kulturna in naravna krajina. Kulturno krajino označuje raba prostora in človek s svojim delovanjem. Medtem ko naravno krajino opredeljujejo naravne prvine in visoka stopnja naravne ohranjenosti brez človekovega vpliva. V bolj členjeni prostorski zgradbi, torej kulturni krajini zasledimo večjo prostorsko pestrost in s tem tudi večjo vizualno zanimivost.

Pojem krajina se od pojma pokrajina razlikuje po eni od opredelitev, ki pravi, da je krajina, razen s pogledom, nezamejen del zemljišča, meje pokrajine pa so geografsko definirane. Pojem prizorišče lahko predstavlja krajino ali njen del v primeru, ko je ta opazovan (Jackson, 1984:3). Pogled je zamejen z mejami vidnega polja, meje pa so še natančneje določene v primeru, ko gre za sliko, fotografijo ali filmsko scenografijo.

3.2 VIDNO ZAZNAVANJE KRAJINE

Vidno zaznavanje je zelo oseben način sprejemanja in obdelave informacij, na katerega vplivajo mnogi dejavniki, kot so lastne izkušnje opazovalca, njegova pričakovanja in motivacije, način, kako na podlagi opisanega zaznava opazovano krajino in tudi družbeni kontekst.

Čeprav je dojemanje okolja multisenzorično, pa je vid zdaleč najbolj pomemben v smislu zbiranja informacij o zunanjem okolju, tako dojema človek resničnost okoli sebe predvsem z vidom. Krajina tvori pretežni del sveta okoli nas in tako v največji meri določa vidne vtise, ki jih prejemamo iz okolja.

Vidno dojemanje je tako eden najpomembnejših psiholoških procesov, s katerimi se srečujemo v krajinski arhitekturi. Na področju krajinskega projektiranja je vidnost poglavito dejstvo, saj so krajinsko arhitekturne ureditve naravnane skoraj izključno na vidna sporočila. Osnova procesa vidnega dojemanja je dejstvo vidnosti. Vidnost je objektivna značilnost prostora, ki jo opredeljujejo naslednji dejavniki: opazovalec in njegovo mesto v prostoru, opazovano krajinsko prizorišče in ovire za opazovanje.

Vidnost krajinskih prizorišč je značilnost prostora, ki jo je možno razpoznati in ima zato značaj prostorskega podatka.

Podobno kot scenske kakovosti prostora je tudi sama vidnost posameznih prostorskih prvin odvisna od odnosa, ki se vedno znova vzpostavlja med opazovalcem in opazovanim prizoriščem. Odvisna je od stanja opazovalca in njegove sposobnosti sprejemanja informacij iz okolja.

Isto krajino lahko, glede na naš položaj pri opazovanju, različno dojemamo. Ni vseeno ali opazujemo s ceste ali s sprehajalne poti, poljubnega mesta opazovanja ali urejenega razgledišča. Prav tako je pomembno ali si okolico ogledujemo v počasni hoji ali pa med vožnjo z avtomobilom, pri čemer imamo zaradi hitrosti vožnje omejen obseg opazovanja, stopnje razpoznavnosti in merilo gledanja.

Glede pogostosti opazovanj lahko pričakujemo da je le ta večja z mest, kjer se zbira največ opazovalcev in ljudi nasploh. Na primer: ceste, naselja, razgledišča, območja naravne in kulturne dediščine. Z mest, ki so v prostoru najpomembnejša, oziroma opredelilna za vidno zaznavanje krajine in njenih sestavin, pa je opazovanje tudi kakovostno drugačno.

Pri obravnavanju krajinske zgradbe si je zato koristno ogledati, katere njene značilnosti jo delajo videzno prijetno. V prvi vrsti je pomembno, da je krajina sestavljena. Nasprotje od tega, enostavna krajina, deluje enolično in utrujajoče. Nadaljnji primer tega je velika vodna ploskev ali raven travnat svet. Če se v slednjem pojavijo vzpetine, grički, sestavljenost naraste in slika je zanimivejša. Še spodbudnejša, kot pravijo psihologi, pa postane, ko se gričem pridružijo drevesa, in še bolj, če se vmes pojavi kakšna voda, reka ali jezero. Takšno bolj sestavljeno prizorišče bo sedaj dalj časa pritegovalo našo pozornost in zapustilo trajnejši vtis, tako razmišlja Ogin v knjigi Slovenske krajine (1997).

Natančnejše opazovanje pa nam pokaže, da tudi naraščanje sestavljenosti lahko pripelje do stopnje, ko začne naša pozornost padati, saj nismo več zmožni urediti svojega dojemanja. Primer prevelike sestavljenosti, povzet po Ogrinu (1997), je gozd, v katerem je naše dojemanje preobloženo z vtisi. Naše doživljanje krajine je najugodnejše tedaj, ko imamo

pred seboj sestavljenost njene zgradbe, ki je nekje vmes med enostavno ravno ploskvijo in nepreglednim gozdom. Takšnih vmesnih položajev je seveda neskončno veliko. Ustvarja jih že bolj zadržana členitev znotraj naravnega inventarja. Do izrazitejše sestavljenosti pride, ko se ob zelenih ploskvah trave in gmotah drevja pojavijo še pasasti vzorci njiv, ki vnesejo razlikovalne barve in pravilne oblike. Nadaljnje stopnjevanje sestavljenosti lahko prispevajo še tekoče ali stoječe vode in druge izrazito razlikovalno grajene prvine.

Za naše dožemanje krajinske zgradbe je pomembno tudi v kakšnem medsebojnem razmerju so prvine v prostoru. Tukaj je zelo veljaven red nasprotja ali kontrasta. Nasprotje in s tem tudi optični učinek bosta toliko izrazitejša, kolikor večja bo barvna ali tonska razlika. Tovrstna videzna nasprotja se oblikujejo v naslednjih razmerjih: gmota – ploskev (drevo – trata), svetlo – temno, visoko – nizko, naravno – umetno, mirno – razgibano itd. Poljubni izbrani izseki v krajini seveda zaobjemajo v svoji zgradbi več vrst nasprotij hkrati. Bolj izražena nasprotja seveda tudi povečujejo občutek sestavljenosti krajine.

3.2.1 Vidne značilnosti krajine

Vidne značilnosti krajine so tiste lastnosti krajine, krajinskega prizorišča oziroma krajinske prvine, ki jih je mogoče zaznati z opazovanjem. To so prisotne prvine, rastje, vodne prvine, geomorfološke prvine in grajene sestavine in njihove lastnosti, kot so oblika, tekstura ploskovni in površinski značaj, barvne in svetlobne vrednosti površin ter prostorska organizacija prvin.

Značilnosti vidne izraženosti prostorske organizacije prvin so:

- lastnosti, kot so pestrost, enovitost,
- ustvarjanje prostorske globine: bližina, zaprtost, prepletanje, kontinuiteta, razmestitev posameznih prvin, barva, osončenost,
- odnos med strukturnimi prvinami: ravnotežje, napetost, ritem, razmerje, merilo,
- red: osnost, simetrija, hierarhija, transformacija, poudarki, dominanta, kontrast,
- krajinski vzorci.

V zvezi z raziskavo vidnih značilnosti krajine je tudi raziskovanje identitete, enkratnosti, simbolnosti in identifikacijskega pomena krajine ali krajinske sestavine. Vidne značilnosti so tiste, na osnovi katerih opredelimo krajinske vzorce. Vendar pa bi bil samo tako opredeljen vzorec pomanjkljiv. Ogrin (1998) pravi, da je namreč krajina precej zapleten sistem in šele prepletanje njenih ekoloških in vidnih značilnosti odkriva pomembne ekološke sestavine krajinskega sistema, kot so naravna ohranjenost, izjemnost, redkost, pestrost vrst, krajinski vzorec, tipologija in koridorji.

Poleg posameznih sestavin, ki opredeljujejo zgradbo in zunanjo podobo krajine, so za določitev vzorca pomembne oblike, v katerih se sestavine pojavljajo in njihovo razmerje do drugih sestavin.

Ana Kučan (1990) je mnenja da so vidne značilnosti posledica prepleta oblikovanosti zemeljskega površja in površinskega pokrova. Strukturni elementi, ki se pojavljajo pri tvorjenju krajinske zgradbe, imajo poleg vsebinskega pomena tudi svoje pojavne oblike. Te bi lahko izrazili kot sestav prostorninskih in ploskovnih prvin. Pri tem so prostorninske prvine linijske, gručaste in točkovne. Tu pa posežemo na polje likovne teorije. Pomembno

vlogo imajo še teksturne značilnosti in tonske vrednosti, predvsem razmerja med svetlim in temnim ter velikostna razmerja opredeljena z vizualnim redom, ki najpogosteje sloni na kontrastu. Menjavanje omenjenih strukturnih členov v krajini ustvarja določene ritme, ki razgibajo krajinsko podobo, njihova razmerja pa se v krajini ponavadi pojavljajo večplastno.

Krajina s svojimi vizualnimi lastnostmi vpliva na nastanek identitete, ki se nanaša na njene arhitektonske značilnosti. Krajina ima svojo identiteto takrat, kadar jo zaradi njene značilne prostorske zgradbe, ki sloni na lastnostih naravnih prvin ali na različnih rabah tal, lahko ločimo od drugih krajin, ker je edinstvena in enkratna.

Poleg univerzalne obstaja še relativna identiteta. Gre za enkratne vizualne lastnosti določenih predelov, ki so pomembne za manjši del družbene skupnosti.

3.2.2 Sporočilna vloga opazovane krajine

Preoblikovanje in poenostavitev naravnih oblik omogoči vgraditev sporočilnih prostorskih znakov v krajino, ki jih opazovalec vidi, prepozna in skuša razumeti. Sporočilnost oblikovane krajine je odraz oblikovalčevega videnja sveta in zaznavne občutljivosti opazovalca in uporabnika. Zaznavanje in prepoznavanje se s tem ne omejujeta le na kompozicijo prisotnih naravnih in grajenih sestavnih delov. Na pomenski ravni se dojemanje oblikovane krajine odslikava kot celovit splet različnih predstav. Družbeni in kulturni pomeni, ki pomagajo interpretirati svet, se kot ideje, razumevanja, principi, prakse in ideologije prepletajo s fizično krajino (Simonič, 2002: 32).

Pomene v krajini je mogoče razbirati na več ravneh zaznavanja. Razvrščamo jih v tri stopnje zaznavanja krajine kot estetskega objekta (Pečjak, 1977).

Prva stopnja zaznav v ožjem pomenu je stopnja najosnovnejšega doživljanja krajine. Opazovalec zaznava barve, obliko, strukturo in podobno, ki v smislu psihološke kakovosti zagotavlja ugodje preprostega zaznavanja. Učinek estetskega objekta je senzorično zaznana oblika. Oblika je temeljni nosilec zaznav na vseh drugih stopnjah in je njena prisotnost v njih neogibna.

Druga stopnja je stopnja zaznavanja simptomov, pri kateri zaznana krajina ni zgolj predmetna slika, temveč postanejo oblike indikator oziroma simptom določene funkcije v prostoru. Estetsko ugodje izvira iz usklajene povezanosti oblike in funkcije, ki je v njej razpoznavna. Simptomi delujejo na principu pogojevanja in učenja.

Prostorsko informativna sporočila, ki jih je mogoče zaznati na tej stopnji, so:

- informacija o prostoru (strukturiranost, odprtost),
- krajinski vzorec,
- skladnost, pestrost, skrivnostnost, čitljivost,
- naravnost,
- oblikovanost,
- prisotnost različnih prvin,
- prisotnost človeka.

Na tretji, simbolni zaznavni stopnji, pa opazovalec vključi tako lastne estetske refleksije, domišljijo kot tudi zmožnost antipacije. Simboli nakazujejo dodatne vsebine, prisotne v krajini.

Ogrin (1998) navaja štiri osnovne oblike v fenomenologiji simbolizma, ki se pojavljajo v oblikovani krajini. To so vertikalnost, središčnost oz. centralnost, ploskev ter pravilna raporeditev (krožna, linearna, mrežna).

3.2.2.1 Prostorsko informativna sporočila

Pri zaznavanju prostora postanejo oblike indikatorji določene funkcije v prostoru. Kadar so pri opazovalcu vključeni še estetska refleksija in domišljija, dobijo elementi v krajini še dodatno vsebino, ki jo lahko označimo z najpogostejšimi sporočili, ki so si precej različna:

a. Skrivnostnost. Skrivnostnost krajinskega prizorišča označuje tisto zaznavno kakovost krajine, ki sproža željo po nadaljnjem raziskovanju krajine.

b. Skladnost. Skladnost okolja je kompozicijska uravnoteženost in usklajenost krajinskih sestavin v njem.

c. Preglednost. Preglednost je značaj krajine, ki pove, kako uspešno se lahko v nekem okolju opazovalec orientira oziroma znajde in kako je določen prostor berljiv.

d. Pestrost. Pestrost okolja označuje številčnost in prisotnost različnih stvari v njem.

e. Domačnost. Domačnost je značilnost krajine, ko je okolje podobno tistemu, ki ga opazovalec pozna iz vsakdanjega življenja.

f. Vzdrževanost. Vzdrževanost je zaznana prisotnost človeka v krajini, kjer s svojim delovanjem spreminja njeno naravno stanje.

g. Naravni vtis. Vidna lastnost krajinskega prizorišča, ki jo ocenjuje opazovalec kot naravno, ne glede na to, ali gre za dejansko naravno krajino ali pa je opazovana krajina načrtovana, urejena oziroma so v njej prisotne določene prostorske rabe.

h. Pestrost rastlinskih vrst. Je zaznana značilnost krajine, kjer opazovalec ocenjuje številčnost prisotnih rastlinskih vrst.

3.3 MERILO

Določanje pestrosti nekega območja je odvisna od tega v kakšnem merilu ga opazujemo. Glede na to ločimo različna vizualna območja v krajini:

a. Krajinsko območje

Najobsežnejše je krajinsko območje, ki predstavlja večjo geografsko enoto. V njem ne ocenjujemo podrobnosti ampak le splošne vtise. Običajno ga opazujemo z vzvišenih točk. Glavni nosilci prostornine so reliefni pojavi: hribi, posamezne gore, pogorja. Rastlinstvo dojemamo ploskovno, pojavlja pa se v večjih ali manjših skupinah. Od ploskve se loči predvsem po tonskih vrednostih. Rastlinstvo je temno, ploskev svetla.

V tem merilu ustvarja pestrost predvsem razgibanost reliefa.

b. Prizorišče

Prizorišče je območje, ki je vizualno zaključeno s prostorskimi prvinami. Ne opazujemo ga več od daleč, ampak od blizu, ker se nahajamo v njem. Odnosi med prostorskimi prvinami

postajajo bistveno drugačni, predvsem glavni nosilec prostornine postane rastlinje, medtem ko relief zastopajo manjši pojavi, kot so vrtače, doline, itd. Prav tako pridejo do veljave različni geomorfološki pojavi, ki jih v krajinskem območju nismo zaznali. Na stopnjo pestrosti vpliva predvsem kontrastno razmerje med prostorninami in ploskvijo. Zelo pomembna je tudi prisotnost vode, ki povečuje prizoriščno vrednost. Voda ni več le ploskev, dobi namreč tudi prostorninski značaj, zaradi različnih vodnih pojavov, kot so brzice, slap.

c. Prostorska enota

Prostorske enote so sestavni del prizorišča. To so manjše zaključene enote, ki jih oblikujejo posamezne prostorske sestavine: rastlinje, voda, anorganske prvine ali posamezen manjši reliefni pojav. Čeprav so zaključene, pa vizualno niso homogene. Imajo celo vrsto lastnosti, ki vplivajo na njihovo pestrost, v glavne pa izhajajo iz teksturnih in barvnih značilnosti. Prostorsko enoto na primer predstavlja: travnik, močvirje, jasa sredi gozda, gorska stena itd.

Na interpretacije nosilcev informacij v krajini vplivajo tudi prostorske okoliščine opazovane krajine. V prvi vrsti gre za širši prostorski kontekst, torej prizorišča mestnih in predmestnih krajin, kmetijskih in industrijskih krajin ali za povsem naravna območja. Tudi zgodovina krajinskega oblikovanja kaže določene značilnosti glede načinov opazovanja krajinskih prizorišč. Zanje so pomembni na eni strani vedutni pogledi, ki odpirajo pogled na zadnji plan prizorišča, ter na drugi strani prizori in pogledi na prvi in srednji plan opazovanega krajinskega prizorišča, ki se običajno sekvenčno nizajo vzdolž poti opazovalca.

Krajinska prizorišča pa je možno označiti tudi glede na to, kje v prostoru se nahaja opazovalec. Načini in oblike opazovanja krajinskih prizorišč vplivajo tudi na obseg zaznanega prizorišča in možnost vidnega stika z vsemi tremi ravni zaznavanja, prednjo, srednjo in zadnjo. Okoliščine opazovanja bistveno vplivajo tudi na zaznavanje pestrosti prizorišč, pri čemer ne gre za pestrost na eni lokaciji, temveč za celotno sekvenco različnih možnih prizorišč vzdolž poti opazovalca. Na zaznavanje naravnosti in vsečnosti prizorišča pa okoliščine opazovanja bistveno vplivajo tudi z vidika občutja varnosti v danem prizorišču in zmožnostjo nadzora nad okoljem, v katerem se opazovalec nahaja.

3.4 LIKOVNA IZRAZILA

Temeljne strukturne sestavine krajine so: ploskev, volumen, linija in točka, ki nosijo specifične značilnosti, ki jim jih določajo barva, oblika in tekstura. Razmerja med temi prostorskimi sestavinami krajine je možno razložiti z različnimi vrstami prostorskega reda, ki se lahko pokažejo kot razlike v velikosti (veliko/majhno, dolgo/kratko), razlike v oblikah (enostavno/sestavljeno, geometrijsko/organsko), razlike v teksturi (gladko/nagubano, fino/grobo) ali kot razlike v tonskih vrednostih (temno/svetlo). Oblike prostorskega reda so podrobneje razložene na strani 21.

Poznavanje likovnih izrazil je pomembno za razumevanje in razčlenjevanje kompleksne zgradbe krajinske slike, ob iskanju nosilcev informacij.

3.4.1 Oblika in kompozicijska načela

V naravi se vse omejuje z oblikami, ki so pretežno amorfne-organsko nepravilne, »mehke«, pa tudi geometrijske-pravilne, »trde«. Drašler (2005) izpostavlja naslednja načela, ki igrajo pomembno vlogo pri dojemljanju oblike in tvorjenju kompozicije:

- načelo neposrednosti bližine: elementi, ki so si najbližji težijo k formiranju homogenega sklopa,
- načelo podobnosti: tisti elementi, ki so si v značilnostih podobni, težijo k formiranju homogenega sklopa,
- načelo skupnega gibanja: elementi, ki se združujejo v sklope, se hkrati in na podoben način gibljejo proti virtualnim središčem,
- načelo sklenjenih form: robovi elementov, ki se zlivajo v linije, se lahko vidijo kot homogeni sklop,
- načelo dobre konture: delci, ki težijo k formiranju enot, težijo tudi k formiranju dobre oblike,
- načelo izkušnje: delovni proces kot spoznavni proces je tudi dojemljanje simboličnih oblik in je delno odvisen od okoliščin, v katerih so bile te oblike naučene.

3.4.2 Barva

Ena izstopajočih značilnosti v krajinski arhitekturi je barva, ki sicer nima tako močnega izraza kot v slikarstvu, vendar ima zelo visoko informativno vrednost in je v krajinskem oblikovanju, kljub temu da ni zelo poudarjena, prav tako pomembna. Barva v krajini, z vso svojo razsežnostjo notranjih občutij, predstavlja ploskovno razmeščanje zasaditvenih sklopov z rastlinskim barvnim gradivom v kompoziciji.

Je zelo izstopajoča, saj ima visoko informativno vrednost. Poglavitni vir barve v krajini je klorofil, torej zelena barva in vse ostale barve, razen zelene, so prehodnega značaja. Zelene krajine so monotone in enobarvne, iz tega sledi da tudi manj zanimive, atraktivne. Pomembni so tudi količinski odnosi posameznih barv, barvne kombinacije s kompozicijskimi učinki in barvne zakonitosti s poudarki ter kontrasti. Različne barve imajo različen percepcijski domet, zato tudi vseh ne zaznamo. Največjo zaznavnost imata rumena in oranžna barva, najmanjšo pa črna. Naše dojemljanje kromatičnosti pa je seveda pogojeno z osvetlitvijo objekta, ki ga opazujemo:

- trajnost in začasnost barve, sezonska, prehodna narava njenega pojava,
- spreminjavo obnašanje barve v odvisnosti od merila in zlasti od oddaljenosti,
- ločevalna moč barve v krajinskih strukturah,
- barva kot močno sredstvo oblikovalske členitve,
- nosilec vzorca v oblikovanih strukturah,
- barva kot samostojna entiteta (kar obstaja) v krajinski kompoziciji; domet in omejitve, soodvisnost z obliko.

3.4.3 Tekstura

Tekstura je površinska značilnost prvin, ploskovnih ali prostorninskih, bodisi na gradivu ali pa na oblikovanih strukturah. Poznamo več vrst tekstur: gladka, zrnata (grobo, srednje, drobno), igličasta/linearna. Glede na poreklo pa texture delimo:

- a. na rastlinsko: drobno, srednje in širokolistne pokrovne rastline, trave,
- b. na mineralno: pesek, gramoz, prod, skale.

3.4.4 Stopnja svetlosti

Stopnja svetlosti je osnova za določanje izvora in moči svetlobe, ki je podlaga za odkrivanje vrednosti svetlo-temno. Z razlikami v svetlosti – s pojemanjem ali pa s stopnjevanjem osvetljenosti, se določa globina prostora.

Mere prostora se orisujejo z nizanjem svetlo-temnih silhuet; temnejše so blizu, svetlejše pa bolj daleč.

Razlike v svetlosti nastajajo zaradi morfološke zgradbe, raznovrstnega vegetacijskega pokrova in zaradi različnih rab zemeljskega pokrova. Iz krajinskih zaznav nam posredujejo informaciji o reliefni izoblikovanosti, plastičnih lastnostih, o grobi in fini teksturi in tudi o globini prostora. Globinski ključ zasnove je mogoče kombinirati še z velikostjo krajinskih zaslonov, njihovim medsebojnim prekrivanjem in razumevanjem konstrukcije perspektive. Informacijsko sta najbogatejša dva prehoda: hiter, oster, nenaden prelom med svetlim in temnim, ter počasen kontinuiran prehod iz temnega v svetlo. Videz počasnega upadanja ali naraščanja svetlosti iz odtenka v odtenek, je posledica počasnega spreminjanja morfološke zgradbe terena. Hiter in oster prelom pa je ponavadi posledica srečanja prostorsko dveh različnih ploskev in njunih različnih tekstur.

Poznavanja fenomena svetlo-temno je pomembno v začetnih fazah načrtovanja in oblikovanja krajine, saj bodo razlike v svetlosti dosegle vizualno ustrežnejši predstavitveni učinek.

3.4.5 Linija

Med vsemi likovnimi izrazili je linija najbolj abstraktna in tudi najbolj uporabna, saj sledi vzorčni povezavi med možgani in roko. Linija sama lahko opiše tako ploskovne kot prostorske oblike, ki jih zaznamo šele v razlikovanju linijsko orisanega območja proti ozadju.

Likovni prostor najlažje artikuliramo z linijskimi prvinami, kot so meje oblik, orisovanje homogenih območij z enakimi značilnostmi. Linijske zaokrožitve so lahko sklenjene ali pa samo delno omejujoče.

Linija vsebuje tudi prostorsko orientacijo, glede na pravila kompozicije ima običajno svoj funkcionalni in organizacijski smisel, ter svojo strukturo.

3.4.6 Točka

Točke se lahko pojavljajo kot stičišča med linijami, kot presečišča in kot točkovni poudarki ob najosnovnejših členitvah ploskev. Tako nastale točke dajo ploskvi nekakšno lastnost stabilne mreže, ki pritegnejo pogled.

Z gostenjem točk lahko prehajamo tudi v druge likovne elemente.

Točka je predvsem močno likovno orodje, saj vnaša pozitivno stabilnost pa tudi različnost, predvsem pa povzroča in obenem rešuje kompozicijske napetosti v likovnem polju. In prav gotovo imajo večje točke večjo privlačno moč kot manjše. Najmočnejša izstopajoča točka prevzame vlogo ključne točke. V razmerjih glede na velikost daje točki v krajini posebno težo njen prostorski položaj. Točka na sredi vidnega polja je pomembnejša od enake točke nekje na robu in točka na vrhu je močnejša od enake spodaj. Vrednost točke je tako odvisna od prostorskih razmerij v krajinski celoti. Poleg tega je lega točke na morfološkem ozadju odvisna tudi od pomena krajinskega elementa. Vrh hriba na primer privlači pogled in s tem ustvarja vizualne napetosti.

3.4.7 Ploskev

Ploskev v geometriji predstavlja dvorazsežno tvorbo, ki omejuje trirazsežna telesa; je konkreten geometrijski pojem.

Krajina je sestavljena struktura iz temeljnih prostorskih sestavin, med katerimi je ploskev bistvenega pomena. Tesno je povezana z volumnom, saj le ta deluje kot prostornina samo takrat, kadar je postavljen na ploskev; volumen se mora projicirati na ploskovni sestavini.

Ploskev je ena ključnih strukturnih sestavin krajine, ki sama po sebi težko kaj definira. Kadar pa dobi določeno obliko in se na njej pojavijo prostornine, dobi definicijo. Je izrazit nosilec svetlega v krajini, v nasprotju z vegetacijo, ki je nosilec temine. Ploskev lahko členimo na različne načine, tako na geometrijski, kot organski način, kar daje ploskvi dinamiko. Prav tako se lahko pojavlja v različnih ravninah, v vodoravni ali navpični. Največkrat ploskve delimo glede na vrsto gradiva: travnate, vodne ali drevesne ploskve.

Ogrin (1998) pravi, da brez ploskve ne moremo narediti nobene krajinske strukture. Lahko trdimo, da je za dožemanje prostora ploskev bistvenega pomena.

3.5 PROSTORSKA PESTROST KOT VIZUALNA KRAJINSKA VREDNOST

Vizualna pestrost je prostorski pojav, ki ga ustvarja prisotnost naravnih prvin in njihova razporeditev. V vsaki naravni ali grajeni strukturi bo človek vedno iskal zakonitosti njene razporeditve, s točno določenim namenom, da se v njej orientira in znajde. Če jih ne bo mogel razbrati, bo struktura zanj, kljub številnim elementom, kaotična in ne pestra, nepriljubljena in povezana z negativno estetsko izkušnjo.

Pestrost prostora ima različne vrednosti: vizualno, ekološko, kulturno, rekreacijsko; ki se med seboj prepletajo in zaradi katerih jo je treba obravnavati kot pomembno naravno danost.

Krajina ni le odraz dinamičnih naravnih, ampak tudi družbenih procesov.

Vsebuje različne vrednosti, ki imajo za človeka različne pomeni. Ena njenih lastnosti, za katero se zdi, da ji ni treba posvečati pozornosti, ker je tako sama po sebi umevna, je njena vizualna pojavnost. Kajti krajina je med drugim tudi materialna stvarnost, ki nas obdaja v

prostoru in času in je skoraj izključno dojemamo le vizualno, če naj drži podatek, da 87 % človekovega zaznavanja sloni na vidu (Pečjak, 1977).

Visoka kompleksnost in velika raznovrstnost sovpadata s pozitivno vizualno vrednostjo. Z drugimi besedami to pomeni, da je pester značaj krajine pomemben, ker vsebuje veliko možnosti za nastanek visoke vizualne vrednosti. Pester značaj krajine pa obenem vpliva tudi na nastanek ekološke pestrosti.

Vizualne lastnosti krajine so tudi odraz različnih naravnih dogajanj, ki se vršijo v njej. Ekosistemi so bolj ali manj uravnoteženi sistemi, ki težijo h klimaksnemu stanju. Marsikateri od njih je relikten - preostal, redek, majhen, nenavaden, vsak pa pomemben. Če naravne pogoje bistveno spremenimo, porušimo ravnotežje in s tem ekosistem delno ali pa v celoti spremenimo. Taka sprememba, ki ima vsestranske posledice, je vedno tudi vizualna sprememba. Primer: z izsušitvijo močvirja izgine značilna pestra razporeditev drevja, grmišč in druge vegetacije, kar v vizualnem pomenu predstavlja siromašenje krajinske slike.

3.5.1 Inventar prostorskih prvin

Poznamo štiri osnovne skupine prostorskih prvin, ki se med seboj bistveno razlikujejo po svojem izvoru in lastnostih.

Preglednica 3: Inventar prostorskih prvin

Inventar prostorskih prvin		
Reliefne prvine	Rastlinske prvine	Vodne prvine
Hrib osamelec	Travnat svet	Studenec
Otok	Posamezno drevo	Potok
Morena	Grm	Reka
Vrtača	Skupina dreves	jezero
Soteska	Gozdni rob	Močvirje
Grapa	Rastlinski pas	Mlaka
Dolina	Obvodni rastlinski pas	Ribnik, ...
Ježa	Rastline v vodi	
Greben	Njiva	Prvine nežive narave
Stena	Hmeljišče	Skala
Kamnolom	Drevored	Melišče
Gramoznica	Živa meja	Prodišče
Glinokop	Vinograd	Pečina
Nasip	Plantaža, ...	Kamnita tla, zid
Rov		Betonska tla, zid
Kulturna terasa, ...		Suhozid, ...

Lastnosti prostorskih prvin, glede na njihove oblikovalske lastnosti:

- a. točka:** posamezno drevo, posamezen grm, skala
- b. gruča:** skupina dreves, grmišče, rastline v vodi, skupina skal
- c. linija:** gozdni rob, rastlinski pasovi, drevored, živa meja, vrste v vinogradu, plantažah in hmeljiščih, ježa, greben, suhozid, studenec in potok, kulturne terase
- d. konveksne prvine:** hrib osamelec, otok
- e. konkavne prvine:** vrtača, soteska in grapa, gramoznica, glinokop, kamnolom

3.5.2 Estetika prostora

Estetski kazalci naj bi opredelili predvsem doživljajsko prijetnost krajine.

Merjenje lepote prostora in njeno kvantitativno ocenjevanje se iz več vzrokov pojmuje kot zahtevno opravilo. Vzroki so v spremenljivosti lepote prostora predvsem pa v subjektivnosti vrednostnih meril in razporeditve ocenjevalca.

Oblikovanje okolja zahteva tudi upoštevanje človeških potreb po lepem, saj estetska kakovost okolja vpliva neposredno na izkušnjo, na dobro počutje ter na vedenje nasploh. Primerjalne lastnosti dražljajskih vzorcev naj bi posredovale tovrstne izkušnje. Te lastnosti so predvsem: zapletenost, novost, skladnost in presenetljivost.

Vrednotenje estetike krajinskega prostora lahko v osnovi poteka na dva načina. Intuitivni način je znan kot klasična metoda, kjer na rezultat estetskega vrednotenja vplivajo predvsem izkušnje in umetniška sposobnost posameznika. Poleg tega pa so znani še različni postopki vrednotenja, ki temeljijo na znanstvenoraziskovalnih podlagah, kot so na primer javnomnenjske ankete. Prednost slednjih je predvsem v sistematiki in poenotenju referenčnih kazalcev za natančnejšo odločitev in zagotavljanju enake možnosti uporabe kazalcev povsod in za vsakogar.

Schwan (1990) kot metodološke postopke vrednotenja estetike prostora navaja vrednotenje s pomočjo normativnih elementov, kot so pestrost, naravnost, enkratnost, lepota, harmoničnost, prepoznavnost, urejenost, razglednost, kompleksnost itd. ter vrednotenje s pomočjo anketiranja, kjer so anketiranci navadno tudi uporabniki prostora.

3.6 OBLIKE PROSTORSKEGA REDA

Prostorske sestavine se nahajajo v določenih medsebojnih razmerjih, ki jih označujemo s vrstami prostorskega reda. Oblikovalske značilnosti in vrste prostorskega reda pa se združujejo v enote višjega reda, to so krajinski vzorci. Značilnost krajinskega vzorca je njegova enotnost in lahko tudi pestrost. Ponavljanje, prevladovanje osnovnih lastnosti prostorskih sestavin, velikosti, oblike, barve in teksture ustvarja enotnost.

Prevelika stopnja ponavljanja ali prevladovanja povzroča nastanek monotonosti in dolgočasje. Pestrost pa lahko nastane tudi na podlagi kontrasta. Prevelika pestrost lahko vodi v zmedo in nemir. Obe značilnosti, enotnost in pestrost, predstavljata torej merilo, po katerem določamo vizualno vrednost določenih krajinskih prizorišč.

Najpogostejše oblike prostorskega reda, povzete po Ogrinu (1998):

- a. Red:** zaznavno, čitljivo razmerje med členi v določenem prostorskem sistemu.
- b. Zaporedje:** sosledje prostorskih členov v skladu z določeno zaznavno pravilnostjo; je najenostavnejše razmerje v prostorskem redu.
- c. Ponavljanje:** ritmično pravilna sukcesija členov, ki se vrstijo po načelu A-A, redkeje A-B-A-B.
- d. Progresija:** vrstitev členov v določeni smeri.
- e. Stopnjevanje:** členi razodevajo naraščanje interesa v eni smeri.
- f. Klimaks:** usmerjeno zaporedje, katerega končni člen izkazuje največji interes.
- g. Poudarek:** nastaja zaradi določene izstopajoče diferencialne značilnosti posamičnega člena, in sicer: velikosti, lege, barve ali odtenka, teksture, oblike. Poudarek je oblika reda, ki sloni na osamitvi.
- h. Dominanca:** člen izžareva trajno zanimanje.
- i. Simetrija:** somerna razmestitev prvin vzdolž osi.
- j. Perspektiva:** je optični pojav. Lahko je linearna ali zračna, slednja nastaja kot posledica nasičenosti zraka z vlago. Rahla meglica povzroča, da postanejo predmeti zabrisani, in s tem se poveča učinek oddaljenosti.
- k. Ritem:** je povezan z gibanjem. Je posledica drugačnosti, strukturiranosti sistema. Ritem v krajinski zgradbi kot posledica:
 - različnosti sestavnih členov oz. stopnje členjenosti celote,
 - oblike prostorskega reda.
- l. Kontrast:** pogoji za nastanek kontrasta so strukturne ali pozicijske značilnosti:
 - različnost v gradivu: naravna gradiva, barva, tekstura, oblika

- različnost postavitve

Čim bolj je ta različnost potencirana, bolj jo dojemamo kot kontrast.

Kontrast je ena temeljnic v krajinskem oblikovanju, ki vnaša napetost v kompozicijo.

Tipologija pojavov kontrasta v krajini:

- na temelju velikostnih lastnosti členov (veliko – majhno, široko – ozko, debelo – tanko, dolgo – kratko),
- na temelju številčnosti (mnogo – malo),
- po gostoti distribucije (gosto – redko),
- iz oblikovnih lastnosti (geometrijsko – organsko, enostavno – sestavljeno, urejeno – neurejeno),
- na tonskih vrednostih (svetlo – temno),
- po barvnih vrednostih (hladne – tople barve),
- po teksturnih značilnostih (gladko – nagubano, zrnato; grobo – fino),
- na temelju plastičnih značilnosti (ploskev – prostornina),
- glede na lego (pokončno – ležeče).

Marušič (1987) podaja, da oblikovno urejenost prostora opredeljujejo:

- osnovne prostorske smeri in smeri prostorskih koridorjev,
- prevladujoče in opredelilne oblike reliefa,
- prevladujoče ali opredelilne oblike površinskega pokrova,
- smeri in oblike robov ploskovnih pojavov,
- razporeditev in velikost točkovnih sestavin,
- prostorska mreža in struktura krajine,
- vzorci teksture krajine,
- gabarit in oblika vertikalnih sestavin,
- zrnatost osnovnega krajinskega substrata.

Pomembno vlogo imajo tudi:

- logika in red,
- kontrast, poudarek, zaporedje,
- stopnjevanje, simetrija, pravilnost,
- organske in geometrijske oblike,
- ravnovesje.

3.7 KOMPOZICIJA

Drašler (2005) opisuje kompozicijo kot skladje enotnosti oblik, vsebin in funkcijskih postavitev, čemur pravimo forma. Beseda kompozicija označuje sestavljanje delov v celoto, na določen način in v določenih medsebojnih razmerjih, pri čemer se vsakokratna postavitev kaže v luči različnih skladij, ki pripadajo različnim tipologijam in načelom. Ta skladaj se lahko prepletajo, tako da določene vidnejše lastnosti prevzemajo razpoznavne vloge.

Kompozicija je za delovanje krajinskega arhitekta pomembno znanje, saj je kompozicijska členitev postopek, ki je imanenten oblikovalskemu procesu. Princip kompozicijskega členjenja ima izjemno kvalitativno vrednost, saj je kot večno gibalno med stabilnostjo in nestabilnostjo posameznih elementov (teža, položaj, pomembnost, število, smer), ki so podrejeni celoti na tak način, da z vsako delno spremembo vplivajo na celoto. Pri izpeljavi kompozicije je treba upoštevati naslednje elemente (Drašler, 2005):

- a. Simetričnost**, ki je lahko enoosna, dvoosna ali večosna.
- b. Hierarhičnost**
- c. Radialnost**, ki je lahko enopolna, dvopolna ali večpolna.
- d. Ritem**, ki je pomemben element simetričnih kompozicij.
- e. Mreže**, ki se kažejo kot princip vzporednosti osi ali njihovo prečno križanje.

Pri gradnji kompozicije lahko z določenimi likovnimi lastnostmi dosežemo, da oblika pridobi nove plastične kvalitete, vsebine in pomene. Variabilne likovne lastnosti so:

- a. simetrija (teža – rast – položaj – pomembnost – število – gostota - smer)
- b. hierarhija (lega - pomembnost - rast - število - gostota - tekstura)
- c. centričnost (velikost – smer – gostota – število – pomembnost – rast)
- d. ritem (teža – smer – število – gostota – tekstura – pomembnost)
- e. mreže (teža – smer – število – gostota – tekstura – pomembnost)

Poznavanje kompozicijskih načel, odnosov in zakonitosti je pomembno predvsem zaradi prepoznavanja medsebojnih odnosov glavnih elementov v dani kompoziciji, danem izrezu v krajini.

Likovne kompozicije gradimo na podoben način, kot dojemamo svet okoli sebe. Posamezne objekte vedno zaznavamo kot dele večjih celot, kar pomeni, da vsemu, kar zagledamo, najprej odredimo položaj v določeni večji enoti: najprej mesto v prostoru, nato še položaj na lestvici velikosti, svetlosti ali barvi. Ničesar ni brez okolja, v katerem se nahaja, vse ima svoje mesto v širšem ali ožjem prostoru.

To dejstvo vsakodnevnega zaznavanja sveta se odraža tudi v likovni kompoziciji, kjer glavno vlogo igrajo splošni položaji, smeri in mase njenih elementov. Načela likovne kompozicije pravzaprav posnemajo psihični proces zaznavanja sveta. Ta enako zaznavne predmete in pojave v svojem okolju hierarhično ovrednoti in enim dodeli večjo pomembnost kot drugim, nekatere pa povsem prezre. Enako kompozicija nepomembne elemente motiva izloči ali oslabi, pomembne pa izpostavi in poudari (Rački, 2004:46).

3.7.1 Kompozicijske stalnice

Razlike med arhitekturnim, urbanističnim in krajinskim oblikovanjem se med kontinenti in kulturami naglo zabrisujejo. Relativiziranje, zabrisovanje slogov, tradicij in prevlada internacionalne urbane oblike, to je povzročilo, da je sedaj vse dovoljeno. Lahko se poigravamo s formami, sposojamo si iz zakladnice zgodovine, imitiramo ali pa iščemo nekaj novega. Važno je le, da bo učinek lep. Ta vizualna estetika pa vse bolj sloni na univerzalnih, preizkušenih, uspelih kompozicijskih prijemih. Zato je toliko pomembneje iskati kompozicijske stalnice, ki se pojavljajo v vseh prostorih in časih.

Pogačnik (1987) postavlja temeljno hipotezo, da so likovno- kompozicijski arhetipi osnova za vse lepe urbane, ruralne ali naravne krajine. Specifičnost nekega mesta, dežele, podnebja, navad ljudi sicer vplivajo, vendar le kot nekakšen dodatek osnovni likovni kvaliteti.

Naravne kompozicije so obstajale že davno pred grajenimi in so zato mnogo globlje vtakane v našo zavest. Še danes si številne urbane forme razlagamo z asociacijami iz narave, kot so gorovja, hrib, stena, ipd.

Avtohtono okolje je za nas vedno lepo, tudi če je divjina okrutna, sovražna, morda tuja ali nenavadna, vedno ji dajemo estetske attribute. Poleg rekreacijskih, v naravi iščemo tudi estetska doživetja. V čim bolj umetnem okolju živimo, tem bolj hrepenimo po naravi.

Naše vizualno-estetsko doživljanje narave je podobno kot v likovnem doživljanju urbanega ali arhitekturnega okolja. Tudi naravna scena je lepša, če je čitljiva, kontrastna, dramatična, enkratna in barvita. Gorski vrh v zaključku doline beremo podobno kot arhitekturni akcent, vijugasto dolino ali reko kot globinsko vodilo pa podobno poti, ulici (Pogačnik, 1987). Čim bolj je krajina likovno razgibana, bolj je estetsko samozadostna, saj je nasičena z informacijami. Tudi narava pozna ritme, kontrapunkte, nenavadno močne kontraste in sekvence.

4 OSNOVNI NOSILCI INFORMACIJ

Kljub vsej različnosti krajin, verjetno obstaja nek vzorec lepe krajine, ki se je izoblikoval skozi tisočletja in postal danes del človeškega kolektivnega vizualnega spomina.

Krajinska slika se oblikuje, ohranja in reproducira na temelju poglavitnih, enotnih, močnih vidnih doživetij. Ti so lahko deloma percepcijski: vzorci v krajini, robovi, poti, akcenti, jedra, površine. Lahko so zapis stalno se ponavljajočega prizora ter dogajanja npr. gozd, neskončna obala. Še najbolj pa se vizualna podoba mesta ali krajine izoblikuje, utemelji na osnovi temeljnih celovitih motivov, nekakšnih izsekov iz vizualnega kontinuuma. Te motive lahko odkrijemo sami. Največkrat pa so že odkriti, saj so del vizualnega kolektivnega spomina, ohranjenega v slikah, filmih, razglednicah, prospektih.

Nosilci informacije o vidnih kakovostih krajine so neke vrste temeljni elementi identitete prostora, kajti posamezna krajina je zaradi njih edinstvena, ločljiva od drugih in zato razpoznavna.

Posamezne prvine s svojimi značilnostmi, ki so v krajini združene, ustvarjajo razpoznavo tega prostora in njenih lastnosti. S svojimi oblikami in povezavami ustvarjajo podobo, po kateri jo ločimo od ostalih tipov krajine. Značilnosti posameznih prvin in prostorski odnosi med njimi so izhodišče za globlje spoznavanje in razumevanje krajine. To temelji na proučevanju prostora in njegovih značilnosti. Za razpoznavanje krajinske zgradbe so bolj pomembne kombinacije posameznih sestavin kot pa sestavine same zase.

Strukturne ureditve s prvinami, kot so poudarki, vozlišča, robovi, poti in območja, so lahko sestavni del vzorca, medtem ko je motiv najlažje razbrati iz vedut in panorame.

Pomembno je omeniti, da se v krajinskem načrtovanju zaenkrat daje motivu premajhen pomen. Večinoma se ga uporablja v fotografiji in slikarstvu. Vzorec, kot nosilec strukture prostora, pa je v krajinskem načrtovanju že dodobra uveljavljen.

S pregledom literature je bilo ugotovljeno, da se v slikovnem gradivu največkrat pojavlja motiv, kot nosilec informacije, večinoma kot izrez oziroma kot smiselno okvirjen del panorame. Prav tako se tudi krajinski vzorec večkrat pojavlja kot uokvirjen del panorame. Ugotavljamo, da vzorec še najbolj odgovarja konceptu krajinskega oblikovanja, saj nam podaja strukturo prostora in s tem temelj za nadaljnje razmišljanje o oblikovanju oziroma preoblikovanju prostora.

S temi razlogi sta motiv in vzorec, kot glavna nosilca informacij o vidnih kakovostih krajine v nadaljevanju tudi podrobneje predstavljena.

4.1 VZOREC

Značaj krajine je oblikovan s posebno kombinacijo reliefnih, vegetacijskih in vodnih pojavov ter z njihovo izraženostjo v obliki, liniji, barvi in teksturi. Lastnosti in značilnosti krajine se medsebojno prepletajo in povezujejo v različnih oblikah. Osnovne oblike takega povezovanja imenujemo krajinski vzorec. Krajinsko podobo vsake posamezne prostorske enote ne glede na njeno velikost lahko predstavimo s krajinskimi vzorci in njihovimi prehodnimi oblikami. Krajinski vzorec je torej podoba konkretne krajine, ki jo lahko opišemo kot prepoznaven splet krajinskih sestavin in njenih značilnosti. Pri opredeljevanju vzorca je potreben določen obseg spleta in prepleta različnih lastnosti konkretnega zemljišča, tal in podtalja, vodnih in reliefnih razmer, vegetacijskih, klimatskih in celote ekoloških in družbeno-ekonomskih razmer.

»Krajinski vzorec torej ni prostorska enota, temveč zgolj podoba krajine, kakršna se nam kaže, in ki jo lahko opišemo z različnim spletom krajinskih značilnosti, pojavov in sestavin« (Marušič, 1993: 105), ki se nam kažejo v določeni prostorski enoti.

Vzorec je torej krajinski sistem z bolj ali manj kompleksno zgradbo, ki jo opredeljuje stanje in povezanost njenih posameznih sestavin. In s sabo nosi identitetno označbo za določeno enoto krajine. Vzorec že sam govori o značaju in tako naravnih kot družbenih procesih, ki potekajo v krajini. Tako sama zgradba krajine odraža odnose med ljudmi in okoljem.

Temeljno načelo pri opredeljevanju vzorcev je, da le ti vselej predstavijo krajino kot sestav posameznih sestavin ne glede na to, kako prostorsko razsežen krajinski sistem predstavljajo. Vzorec je lahko posamezno drevo, gruča dreves, manjši oziroma večji gozd, odvisno od namena tipizacije in ravni načrtovanja. Vzorci so jasno spoznavni, pregledni in take narave, da zajemajo bistvene značilnosti krajinske zgradbe.

Opredelitev vzorca je odvisna od razmerja prvin v njem, njihove barve, zgradbe in načina, kako so med seboj razporejene. Vse skupaj ustvarja vtis večje ali manjše skladnosti in homogenosti.

Poleg tega so vzorci hierarhično strukturirani. »V skoraj vsakem lahko na nižjem nivoju opazovanja najdemo nove oblike vzorcev, ki se na višjem nivoju povezujejo v krajinske vzorce večjih razsežnosti in značilnosti.« (Podboj, 1993:16).

Krajinske značilnosti torej določajo krajinske tipe, vendar pa delujejo tudi razločevalno in so predmet razpoznavne točno določenega prostora. To pomeni, da so posamezne krajinske značilnosti lahko skupne različnim delom prostora. Ti deli so si zaradi tega podobni in jih v nekaterih primerih obravnavamo kot skupino. Nekatere pa so značilne le za določen prostor in ga opredeljujejo kot posebnega. Pri tem je zelo pomembna raven razpoznavanja značilnosti oziroma merilo obravnave prostora.

Za določanje tipov krajin ni tako pomembna vsaka posamezna sestavina, temveč medsebojne kombinacije. Te kombinacije in razporeditev predstavljajo vzorec, ki je rezultat lastnosti posameznih sestavin in njihovih medsebojnih odnosov. Ti pa nastanejo na podlagi naravnih zakonitosti ali posledic človeške rabe.

Enak vzorec bo možno prepoznati v različnih predelih Slovenije, vendar pa povsod ne bo imel enake vrednostne označbe.

Opredelitev in določitev vzorcev v krajini temelji predvsem na osebni presoji (razmejevalca). Osnova je krajina z vsemi svojimi fizičnimi prvinami in vidnimi oz. nevidnimi vezmi med njimi. Kljub temu pa je treba določiti neke kriterije, na osnovi katerih načrtovalec razmeji krajinske tipe. Pri razmejitvah ima odločilen pomen prisotnost različnih rab in njihovih kombinacij, ki se kažejo v različnih oblikah in v prostoru ustvarjajo vtis:

- sestavljenost in kompleksnost
- raznolikost in enoličnost
- homogenost in heterogenost
- večja ali manjša prostorska pestrost.

4.2 MOTIV

Pogačnik (1987:6) prostorski motiv opredeljuje kot *»koncentrat najpomembnejših in najlepših informacij določenega mesta ali krajine, urejen v estetsko kompozicijo«*. Meni, da se je podoba mesta in krajine skozi čas oblikovala v neko ustaljeno predstavo, v mentalno sliko. Neposredne vidne izkušnje zaznavanja krajine ter stalno ponavljajoči se zapisi krajinskih prizorov v obliki slik, razglednic, prospektov, filmov, naj bi v javnosti postali del kolektivnega spomina. Najlepši motivi ostajajo enaki in se skozi zgodovino vedno znova ponavljajo. Skozi čas so jih prenašala sredstva komunikacije in jih v različnih obdobjih oblikovala v nekakšne simbole lepega. V krajini, ki jo sicer človek doživlja kot nedeljivo panoramo gozdov, gora in zaselkov, naj bi se, po njegovem mnenju, dvigale pomembne vizure kot kraji kolektivnega spomina. Pogačnik opisuje značilnosti tako nastalih motivov. Skupni so jim poudarki ali kontrasti, kot primer takega motiva pa navaja horizontalno krajino z vertikalnim objektom, ki ga lahko zamenjajo gore. Dramatičnost, kontrasti in vozlišča naj se ne bi pojavljala pogosteje kot trikrat v enem motivu. Naslednja značilnost je čitljivost prostora s perspektivo in akcentom na koncu kot nekim globinskim vodilom. Pomemben je tudi skladen ritem in razne tehnične forme kot popestritve monotone krajine (Pogačnik, 1987).

Krajinski motiv se zaobjame z enim pogledom in se potrjuje na slikah, fotografijah, skicah in drugih medijih.

Naše izkustvo prostora je v največji meri časovno-motorično npr. skozi gibanje - hojo, vožnjo, obračanje glave. Glavni vizualni motivi nam tvorijo oporne spominske točke, na katere nizamo dodatne vizualne doživljaje in podobne izkušnje. Brez osrednjih motivov nam gibanje skozi krajino ali mesto ostaja v spominu brez izrazitih vinių vtisov.

Motiv je lahko različen. Najpogosteje je to:

- zanimiva arhitekturna stvaritev,
- fasada,
- vizualni zaključek ulice,
- pogled na trg z določenega stojišča,
- mestna ali krajinska panorama iz značilne pristopne smeri,
- krajinska podoba kot smiselno uokvirjen del panorame - slap, gorovje, morje, drevo sredi polja, ipd.

Iz različnih obstoječih motivov je možno izluščiti določene vsebinske, kompozicijske, pomenske in druge zakonitosti, ki pojasnjujejo lepoto scene in ki jih zato lahko uporabimo tudi za konstrukcijo novega motiva.

Kompozicijski elementi mestne oziroma krajinske podobe se pri gibanju opazovalca nenehno spreminjajo. Celovit motiv se razblini ali pa preuredi v drugačno kompozicijo. Take spremembe so lahko kontinuirane, kar je najpogostejše ravno pri gibanju skozi ravne, odprte in razsežne prostore, pristopne ceste ali nečlenjeno krajino. Kadar pa se gibljemo skozi pester relief, skozi gozdne jase, soteske, se kompozicije menjavajo sunkovito in pretresljivo, z jasnimi rezi med posameznimi sekvencami. Taka vidna pot je lahko slikovita, dramatična, a tudi konfuзна in šokantna. Pri počasnem spreminjanju prizora pa je pot lahko monotona, dolgočasna, toda tudi jasna in čitljiva.

Pri hitri vožnji z avtomobilom in vlakom so globoka doživljanja vizualnega v bistvu težja, saj si vidni vtisi sledijo prehitro, trajajo premalo časa in se vizualna čitljivost kaže le pri oddaljenih scenah, ponavljajočih se motivih in zelo dolgih prostorskih kompozicijah. Hoja ima v tem pogledu bistvene prednosti: odkrivamo vedute, skrite prizore, kontinuitete in zasuke, dvige in spuste.

Vizualna izkušnja je neprekinjena kontinuiteta vizur, panoram ali celo scene same. Spremenljiva je glede na fokus in s tem »merilo« gledanja, glede na svetlobo, barve, atmosfero in klimo.

Krajina, še bolj pa mesto, je sicer nepregleden mozaik podob, iz katerih pa se dvigujejo pomembne vizure kot kraji kolektivnega spomina. Te vizure so lahko precej statične za opazovalca in se pojavljajo samo iz enega opazovališča ali pa so doživljene zlasti v gibanju vzdolž poti, obale, reke, itd.

Fiziološko gledano »motiv« ne sme dosti odstopati od 30° kota gledanja, ki je dokazano za območje lahkega očesnega gibanja in naj bo čimbolj horizontalen (pogled navzgor je najmanj ugoden, rahel pogled navzdol je celo ugodnejši od horizontale). V psihološko-percepcijskih raziskavah je bilo ugotovljeno, da se oko zaustavi na kompozicijsko razčlenjenih in pomensko bogatih prizorih, sicer kroži dalje po sceni in skuša najti oprijemljive točke (Arnheim, 1971). Zato motiv sredi relativno enolične panorame, v kateri se zariše močnejše vidno sporočilo, lahko zlahka fiksiramo. Za človeka je dominantno horizontalno gledanje, a pri motivu so možni tudi rahli premiki vizure navzgor ali navzdol.

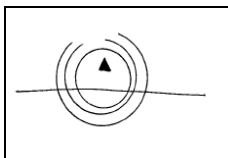
Motiv lahko označimo tudi kot konstituiranje slike okoli vidnega poudarka, akcenta. Dominanta, zaključek pogledov je lahko izrazito kontrastna vidno-perceptivna informacija na primer osamljena vertikala sredi horizontal, kontrastna barva, svetlobni vir, izrazito geometrijska oblika v naravno raščenem pejsažu, malo sredi velikega in obratno. Vidno sporočilo pa lahko postane poudarek, zaključek pogledov, tudi iz izrazito pomenskih razlogov: cerkveni objekt, grad v tkivu mesta, itd. Kadar se k tem pomenom navežejo še dodatni simboli, spomini, izkušnje, poetične ali estetske prvine npr. katedrala, prastaro drevo, slap, dobi vidni zaključek, akcent še večjo vlogo kot žarišče likovne kompozicije. Te slednje značilnosti so lahko celo močnejše od percepcijskih.

4.3 ORGANIZACIJSKI ELEMENTI KRAJINSKE SLIKE

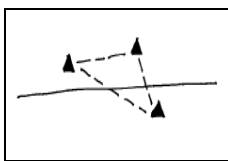
Najpogostejši elementi, ki organizirajo krajinsko sliko so:

a. Akcent, dominantna, vozlišče

Toda le, če ima akcent tudi likovne kvalitete, postane tudi umetniško-kompozicijsko središče slike. Poudarkov, dominant je lahko več, dva, trije enakovredni ali pa cela hierarhija. Toda preveliko število poudarkov oko prisili v preobsežno analizo prizora in slika prične razpadati v podenote.

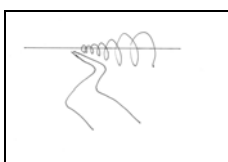
Slika 2: Motiv se formira okoli vidnega poudarka; primer: Englisher Garten (Abbs, 2000: 406)

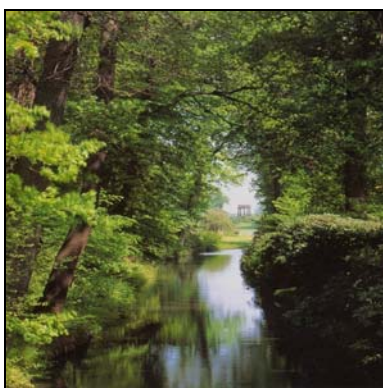
Slika 3: Bližnje dominante definirajo motiv, ker se vzpostavi kompozicijska zveza; primer: Stowe Landscape Gardens (Abbs, 2000:177)

b. Vodilo, pot

Vodilo je lahko pot, rob, globinski gradient, perspektiva. Vsi ti elementi usmerjajo pogled in razdelijo panoramo na dve polovici. Usmerjenost pogleda, ki nam jo narekuje pot ali rob, nam nekoliko vsiljuje pričakovanje, da se na koncu poti nekaj vidi, nahaja. Na koncu torej pričakujemo dominantno. Pot, rob, gradient, ki se zaključi s poudarkom (vozliščem) je najmočnejša kombinacija vidnih informacij, ki zagotovo definira motiv oziroma njegovo središče.

Slika 4: Drevored, kot globinski gradient, nam ustvarja pričakovanje da se na koncu zaključi s poudarkom; primer: Pravilni drevored topolov (Ogrin, 1997: 90)

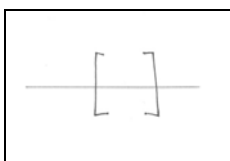

Slika 5: Kombinacija vodila (poti, reke) in akcenta (poudarek, vozlišče) učinkovito konstruira motiv; primer: Temple of Venus, Scloss Worlitz (Abbs, 2000: 19)

Obe glavni prvini likovne kompozicije (vodilo in akcent) sta lahko razmaknjeni v prizoru, vendar jih oko zaradi kompozicijskih, dramatičnih, pomenskih, simbolnih razlogov povezuje. Sliko prebere kot celoto ne glede na fizično ločenost pojavov, ki pa morajo vsaj za teorijo motiva biti še v fiziološkem polju enega pogleda. Kadar pa se poudarek umika iz osrednjega prizorišča, se lahko ob preveliki oddaljenosti motiv dokončno razbije.

c. Okvir

Še zadnji sestavni element motiva je uokvirjanje slike z drevjem, pobočji, zidovi, obalo. Prizor je v tem primeru fizično določen, hkrati pa mu motiv daje tudi globinsko čitljivost, kontrastnost in pomembnost. Če se torej znotraj okvira nahaja lep motiv, je učinek neizgledljiv. Obratno pa slab ali šibak prizor znotraj okvira dobi nesorazmeren pomen in nehoti preveč pritegne pozornost.

Slika 6: Uokvirjen pogled pritegne pozornost in okvir še dodatno »fiksira« motiv; primer: Biddulph Grange (Abbs, 2000: 47)

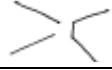
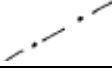
Vsebina slike je seveda vsaj enako pomembna kot kompozicija. Osnovni kompozicijski okvir je ostal isti. Tu so globinska vodila in akcent, simetrija, gabariti in dimenzije.

Zgodovinske prvine kot del ali celota ali pa vsaj drobec motiva tudi izredno prispevajo k lepoti motiva. Ne prispevajo toliko v likovnem, kompozicijskem, barvnem, svetlobnem, ipd. smislu, pač pa dajejo veduti posebne pomene, simbolične, spominske prvine. Pri tem niti ni tako važno, da je zgodovinska vsebina mest, zgradb, trgov ali parkov že zdavnaj izginila in da je ostala le še kulisa.

Pogačnik (1987) v raziskavi postavlja hipotezo, da je velike urbane in krajinsko-arhitekturne kompozicije možno reducirati na osnovne tipe. Če so ti arhetipi izbrani pravilno, potem postane razumljivo, zakaj se ti likovni vzorci pojavljajo stalno skozi zgodovino, v veliki meri neodvisno od geografskih, kulturnih, socioekonomskih, tehničnih in drugih okoliščin.

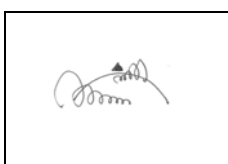
Če se osredotočimo na merilo urbanizma in krajinske arhitekture, če odmislimo izrazite barvne in svetlobne učinke, če so nam glavni predmet preučevanja grajene in naravne makrooblike, vodovja, zelenje, takrat nam prizor zadostno in potrebno opisujejo sledeči elementi (Pogačnik, 1987), predstavljeni v preglednici 4.

Preglednica 4: Elementi za opisovanje prostora (Pogačnik, 1987)

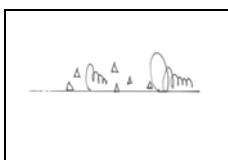
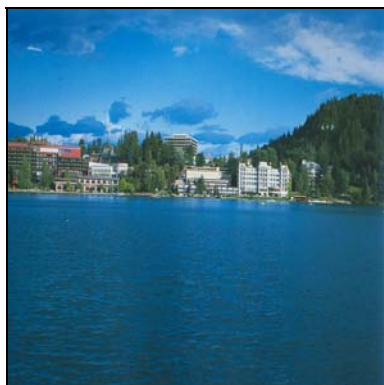
poudarki zaključki pogledov	
	akcent, točka (stolp, drevo, vrh,...)
	vozlišče, gruča (skupina visokih objektov, markantno gorovje, gruča drevja)
	hrib, gora (vrh)
perspektivni znaki globine, gradienti	
	pot, cesta, ulica z robovi, izrazito osno usmerjena
	pot z robovi, vijugasta, nesimetrična, lahko tudi reka, potok
	perspektivni rob, pas zazidave, rob mesta, pečine (levo nezaključen, desno zaključen)
	perspektivni rob gozda, drevja, grmičevja,...
	ploščad, trg, zaključena ravnina
elementi v frontalnem pogledu	
	pas zazidave zgradb, panorama mesta
	zaključen pas zazidave
	pas drevja, gozda, grmičevja
	horizont (nečlenjene ravnine, trave, njive,...)
	pas ali površina vod (reka, jezero)
	okvir slike
izraziti vzorci	
	izrazita zrnatost
	izrazit mrežni vzorec
dodatna kompozicijska pojasnila	
	simetrijska os
	diagonala, diagonalna kompozicija (tudi simbolična povezava, napetost, nizanje)
	mentalna povezava, povezava večih sestavin slike (tudi simbolika, ravnovesje, napetost...)

Vsaka estetska presoja je subjektivna, saj opazovalec v pokrajino projecira svoje kulturne vrednosti in estetska merila.

V temelju je prisotnost človeške stvaritve v krajini oblikovno pozitivna, če se prilagaja, podreja ali kompozicijsko nadgrajuje naravo.

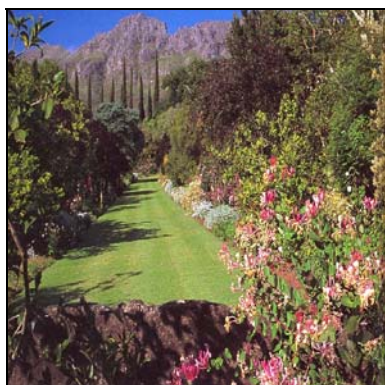
Slika 7: Arhitektura v harmoničnem odnosu z naravo; primer: Veliki Osolnik (Ogrin, 1997: 249)

Slika 8: Preštevilni akcenti se spremenijo v nečitljivost in nerazumljivost; primer: Hotelski kompleks ob Blejskem jezeru (Ogrin, 1997: 58)

Čitljivost krajinske slike se v splošnem povečuje s poudarjanjem ali s kontrastiranjem mas, linij, barv. Bolj tvegana je medsebojna igra, kompozicijski dialog naravnih in grajenih struktur, ki se največkrat sprevrže v jalovo tekmovanje arhitekture z likovnimi vrednotami narave.

Doživljanje krajinskega motiva je bistveno večji, če v sceno usmerjajo pogled krajinska vodila: poti, robovi, skratka linije, ki se perspektivno zožujejo. Usmerjenost pogledov zato dopušča in terja kompozicijsko žarišče, akcent na zaključni točki vodil, to je konec doline, reke, na terenski prelomnici, vrhu.

Slika 9: Kadar je poudarek na koncu poti, je doživljanj krajinskega motiva bistveno večji; primer: Rustenberg Farm Gardens (Abbs, 2000: 40)

Slika 10: Naravni in ustvarjeni ritmi si lahko sledijo v podobnem vzorcu; primer: Gradiško jezero v Slovenskih goricah (Ogrin, 1997: 60)

Dobro globinsko čitljivost nam da nizanje naravnih, arhitekturnih ali urbanističnih horizontov. Te gradiente nikakor ne smemo zakrivati z novo pozidavo, zasaditvijo drevja ali kako drugače. Še zlasti občutljiv je v tem pogledu naravni nebesni horizont- gorovje, hribi, horizont morja ali jezera, kar vse daje panorami pomembno geografsko čitljivost. Pojemanje intenzivnosti barv, kontrastov, svetlobe na oddaljenih horizontih, daje vtis globine.

Razne oblike kontrastnosti so lahko pomembne za lepoto scene. Ti kontrasti se lahko manifestirajo v raznih oblikah ter vsebinah: svetlo-temno, naravno-grajeno, staro-novo, profano-sakralno, nizko-visoko, bogato-revno.

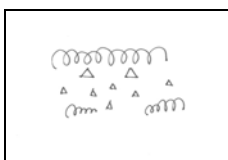
Veduta je vedno kolaž vidnih vtisov v časih in prostorih.

Vedute se urejajo večinoma v značilne arhetipe. Osnovni arhetip je osno organizirana veduta, ki se odpira v globino z vodili perspektive, to so poti, ulične fasade, robovi gozda in robovi mesta., drevoredi, reke (Pogačnik, 1987).

Slika 11: Veduta dolenjske pokrajine; primer: Vinogradi na prisojnih pobočjih doline Krke (Ogrin, 1997: 157)

Število akcentov pogojuje zanimivost scene. Če je scena prenasočena z vizualnimi informacijami, se iz pestrosti spremeni v kaotičnost.

Slika 12: Preveliko število akcentov lahko vodi v konfuznost in nečitljivost prostora; primer: Site of reversible Destinies, Kyoto (Abbs, 2000:20)

4.4 UREDITEV S PRVINAMI

Lynch v knjigi *The image of the city* (1960), obširno opisuje in razpravlja o formalnih tipih slikovnih elementov. Nobeden od teh elementov v realnosti ne obstaja (sam) izoliran. Redno se prekrivajo in vzajemno prepletajo. V tej nalogi je obravnavanih pet osnovnih vrst elementov, kajti vsako vsebino slike se lahko prikaže skozi spodaj naštetih pet osnovnih fizičnih elementov, ki jo sestavljajo: poti, meje in robovi, vozlišča in območja.

Po Lynchu (1960) lahko le te definiramo na sledeči način:

1. POTI

Poti so kanali ob katerih se opazovalec običajno, slučajno ali potencialno giblje. To so lahko ulice, promenade, tranzitne linije, kanali ali železniške linije. Za večino ljudi, poti predstavljajo dominantne elemente v njihovi sliki mesta ali krajine.

Poti so večinoma vedno ključni elementi v urbani sliki.

2. ROBOVI IN MEJE

Robovi so linearni elementi, katere opazovalec ne uporablja in ne smatra kot poti. So ločnice med posameznimi fazami, linearnimi prelomi, in kontinuiteto: obale, železniški odseki, vogali poselitve, zidovi. So bolj stranski odnosi kot pa koordinatne osi. Robovi so lahko lažje ali težje prehodne ovire/pregrade, ki omejujejo nek predel/pokrajino, lahko pa so tudi linije, ki povezujejo ali združujejo posamezne predele. Robni elementi večinoma niso tako dominantni kot poti, so pa za ljudi pomembne organizacijske poteze, posebno v funkciji združevanja generaliziranih območij; kot obris mesta z vodo ali zidom.

3. VOZLIŠČA

Vozlišča so strateške točke mesta, skozi katere lahko opazovalec vstopa v mesto samo. Prav tako pa so žarišča po katerih se opazovalec lahko orientira. Primarno so lahko cestna križišča, mesta prelomov v transportu, križanje ali zbliževanje poti ali trenutki spremembe strukture iz ene v drugo.

4. OBMOČJA

So relativno veliki predeli mesta ali krajine, v katere opazovalec lahko vstopi in se zave, da je vstopil v neko novo območje, zaradi specifičnih lastnosti, ki jih ima. Fizične karakteristike, ki določajo območje, so sestavljene iz raznolikih komponent: teksture, oblike, detajli, simboli, različni tipi zgradb, raba prostora, prebivalci, aktivnosti, stopnja vzdrževanja in topografija. Za točno določitev območja pa so zelo pomembni jasni robovi oziroma meje. Te nosijo še neko sekundarno vlogo, poleg omejevanja območja, še povečujejo njegovo identiteto.

5. ORIENTACIJSKI ZNAK, MEJNO ZNAMENJE

Običajno so to določeni fizični elementi, vedno različnih dimenzij: zgradbe, znamenja, skulpture ali gore. Njihova značilnost je ta da navadno izstopajo med množico drugih objektov. Nekatera znamenja so oddaljena, a vidna iz več smeri in kotov ter preko nižjih objektov. Tako služijo kot orientacijski elementi. Pogosto so uporabljena kot vodila identitete in celo strukture nekega kraja.

Zelo pomembni so medsebojni odnosi teh petih osnovnih elementov, saj delujejo tako da eden element potencira drugega, mu daje večjo moč in pomen. Lahko se pojavita v konfliktu ali pa pride celo do tega, da uničita sama sebe.

Slika se razlikuje od druge po svojih strukturnih kvalitetah; po načinu kako so posamezni deli razporejeni in medsebojno povezani. Poznamo štiri stopnje naraščanja strukturne natančnosti/preciznosti:

1. različni elementi so samostojni; slika nima svoje strukture in med elementi ni nikakršne povezanosti.
2. struktura postaja pozicijska, elementi so samo grobo povezani. En element vedno vzpostavlja zvezo z nekaj preostalimi elementi, brez kakršnekoli obstoječe povezave med njimi.
3. slika je največkrat fleksibilna, elementi so povezani eden z drugim, ampak v prosti, fleksibilni maniri.
4. elementi se spajajo s čvrstimi, trdnimi vezami in to v vseh dimenzijah in celo deformacije se trdno vgradijo v sliko.

Downs in Stea (1977) še omenjata, da si bomo zapomnili predvsem funkcionalno pomembne in razločljive značilnosti okolja, tj. tiste, ki so za nas v vsakdanjem prostorskem vedenju uporabne in so razločljive na ozadju ostalega okolja.

5 METODA DELA

Informacije o vidno-estetskih odnosih se najlažje odčitavajo iz fotografij, zato je bil vizualni medij (fotografije) glavni nosilec metode dela. S prenosom teorije likovnih prvin v krajino, dobimo informacije o likovni izraženosti posameznih krajinskih elementov in predvsem glavnih nosilcev informacij o vidni kakovosti krajine. S selektivnim opazovanjem dopolnujemo lastno zbirko oblik in likovnih odnosov med njimi, s tem pa tudi izboljšamo izris grafov kompozicije.

V prvem delu raziskave je narejena primerjalna analiza prikaza nosilcev informacij; motiva, vzorca, scenografije in panorame, na razglednicah in v monografijah.

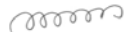
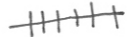
V drugem delu raziskave je sledilo fotografiranje na izbranih območjih, temu pa prikaz odnosov med nosilci informacij, za katerega so bili uporabljeni grafi kompozicije, ki so sestavljeni iz glavnih vizualno-likovnih elementov, povzetih po Pogačniku (1987) in Lynchu (1960). Temu pa sledi tlorisna risba, poskus prenosa dvodimenzionalnih informacij nazaj na ploskev.

Podatke, ki jih potrebujemo za delo z nosilci informacij o vidnih kakovostih krajine, pridobimo z zajemanjem podatkov s pomočjo digitalnih orto-foto posnetkov, s terenskim kartiranjem in podrobnim terenskimi analizami. Evidentiranje krajinskih značilnosti na terenu in subjektivna presoja je prav tako eden izmed uveljavljenih postopkov pridobivanja podatkov. Slabosti tega postopka sta subjektivnost in zamudnost. Subjektivnost tega postopka se omejuje s strokovnimi presojami, ki v nekaterih primerih vključujejo anketiranje prebivalcev in obiskovalcev določenega krajinskega prostora pa tudi s statističnimi obdelavami podprto uporabo kartografskega gradiva. Kljub zamudnosti omenjenega načina pridobivanja informacij pa lahko na ta način pridobimo kvalitetne podatke o krajini.

Za prikaz strukture prostora so bili uporabljeni sledeči elementi, ki so prilagojeni merilu preučevanega prostora. Na njihovi podlagi je bil izveden poskus shematizacije na osnovne percepcijske in pomenske elemente.

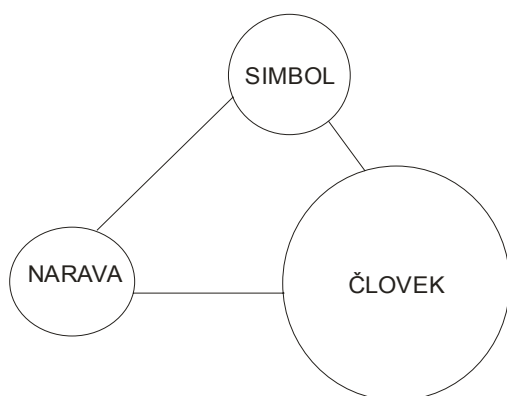
Elementi so prikazani v preglednici 5.

Preglednica 5: Elementi prilagojeni merilu preučevanega prostora

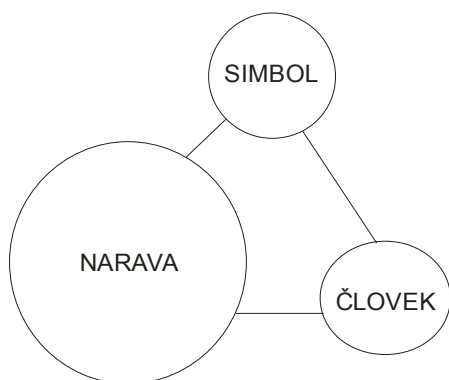
		LYNCH (1960)	POGAČNIK (1987)	dodane
VIDNI ROBOVI				
odpiranje prostora				
gozdni rob				
obdelovalni rob				
vegetacija				
reliefni rob				
potok, reka				
pot				
VIDNI POUDARKI				
akcent				
glavni akcent				
VEDUTE				
usmerjen pogled				
negativno usmerjen pogled				
vidno doživetje-veduta				
sekvenca vidnih doživetij				
negativna veduta				
naselje				
vinograd				

5.1 MERILA ZA IZBOR KRAJINSKIH PRIZORIŠČ

Na izbor krajin, torej Goriških Brd in Planinskega polja, je vplival predvsem njun raznolik značaj. Obe imata močno izraženo identiteto, razlika med njima pa se kaže predvsem v sledeh človekove aktivnosti v izbranem prostoru. Na Planinskem polju se pokaže da ima naravna struktura zadostno privlačnost, medtem ko je človekov vpliv v Goriških Brdih močno izražen predvsem z vinogradi, ki so razporejeni tako po pobočjih, kot po ravninskem delu Brd.

Slika 13: Shema interakcijskega razmerja med naravo, kot fizičnim dejstvom, človekom in simbolom Goriških Brd

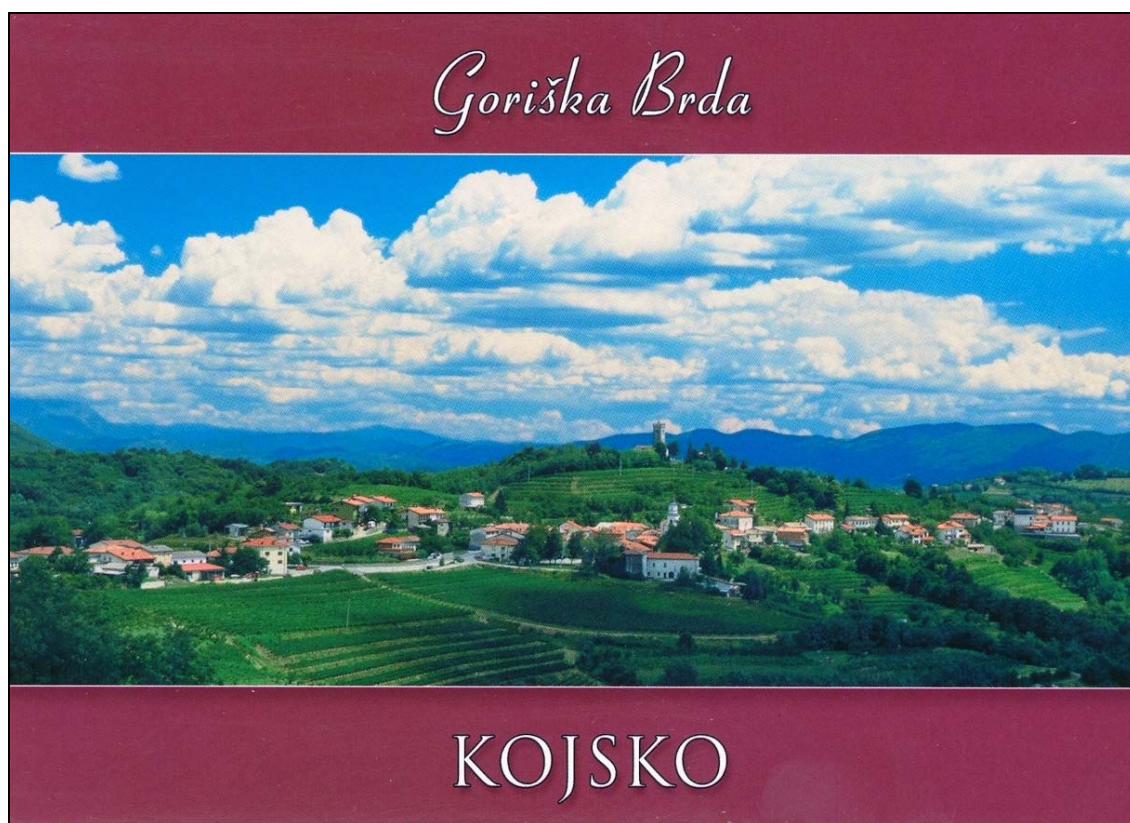
Slika 14: Shema interakcijskega razmerja med naravo, kot fizičnim dejstvom, človekom in simbolom Planinskega polja

6 REZULTATI

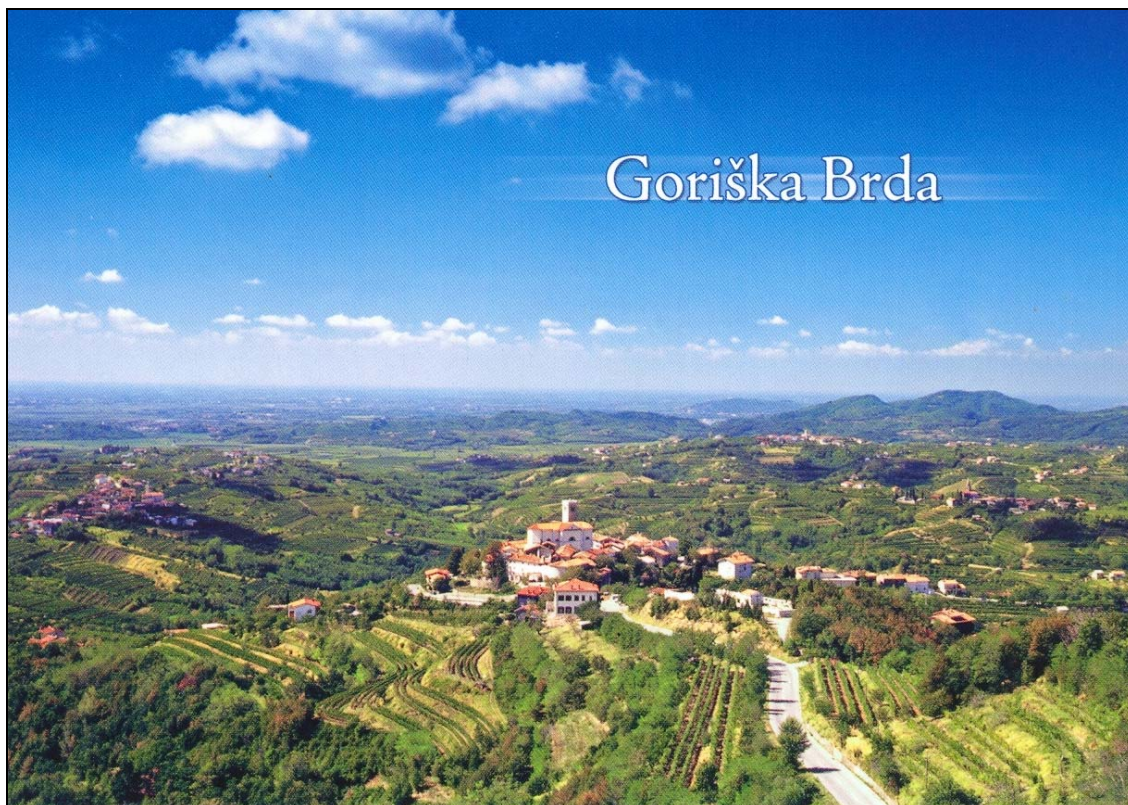
6.1 PRIMERJAVA NOSILCEV INFORMACIJ NA RAZGLEDNICAH IN FOTOGRAFIJAH, OBJAVLJENIH V MONOGRAFIJAH

Izvedena je bila primerjava prikaza nosilcev informacij o vidni kakovosti krajine v tiskanih medijih, na razglednicah in v monografijah. Začetna hipoteza je temeljila na predpostavki, da so glavni nosilci informacij o kakovosti krajine predvsem motivi in vzorci, ki se uvrščajo v ponavljajoče arhetipe; da lahko motive odkrijemo sami, največkrat pa so že odkriti, saj so del kolektivnega vizualnega spomina, ohranjenega v slikah, filmih, razglednicah in fotografijah. To se je potrdilo, saj so se v različnih monografijah ponavljale fotografije z zelo podobnimi motivi. Za prikaz so izbrane fotografije z najpogostejše opaženimi motivi, vzorci in scenografijo.

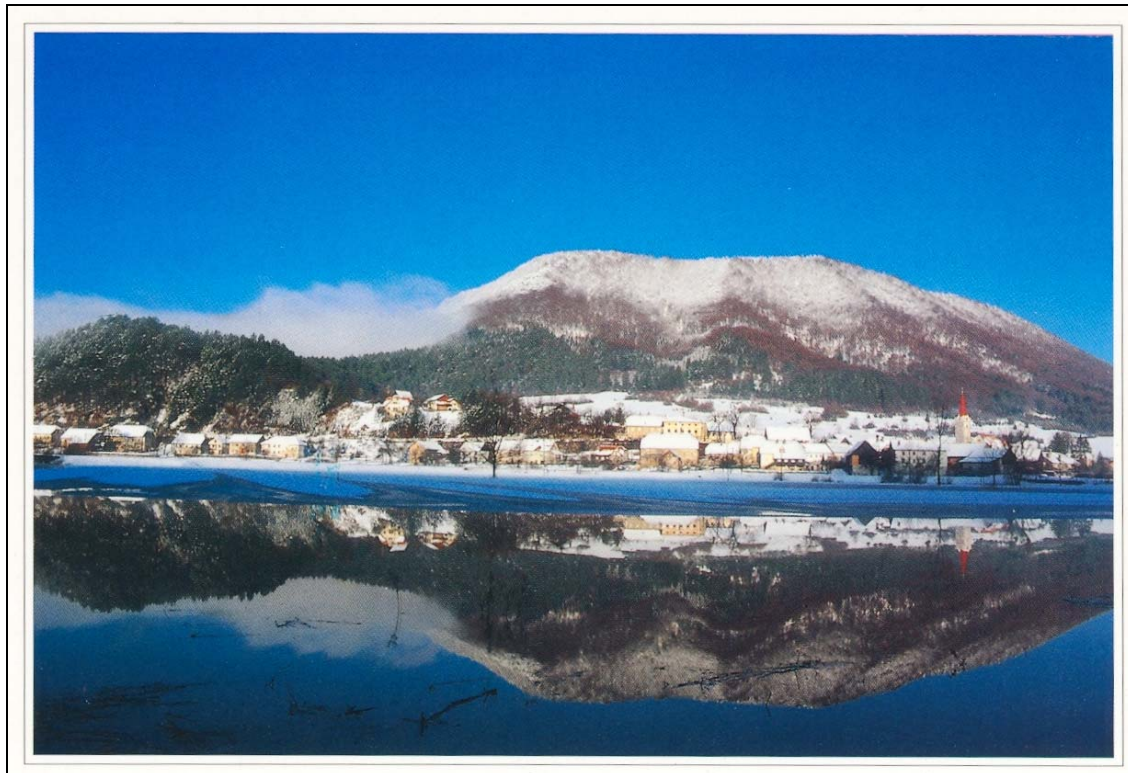
Zanimiva je ugotovitev, da so nosilci informacij (vzorec, motiv, panorama, scenografija) v monografijah in razglednicah različno prikazani. Na razglednicah se največkrat pojavlja panorama. S tem se poudari izrazita identiteta krajine, kar nam poda splošno informacijo o kraju samem. To navsezadnje ni presenetljivo, saj je panorama nosilec velikega števila podatkov, kar ustreza najbolj izčrpni oziroma željeni predstavitvi nekega območja.

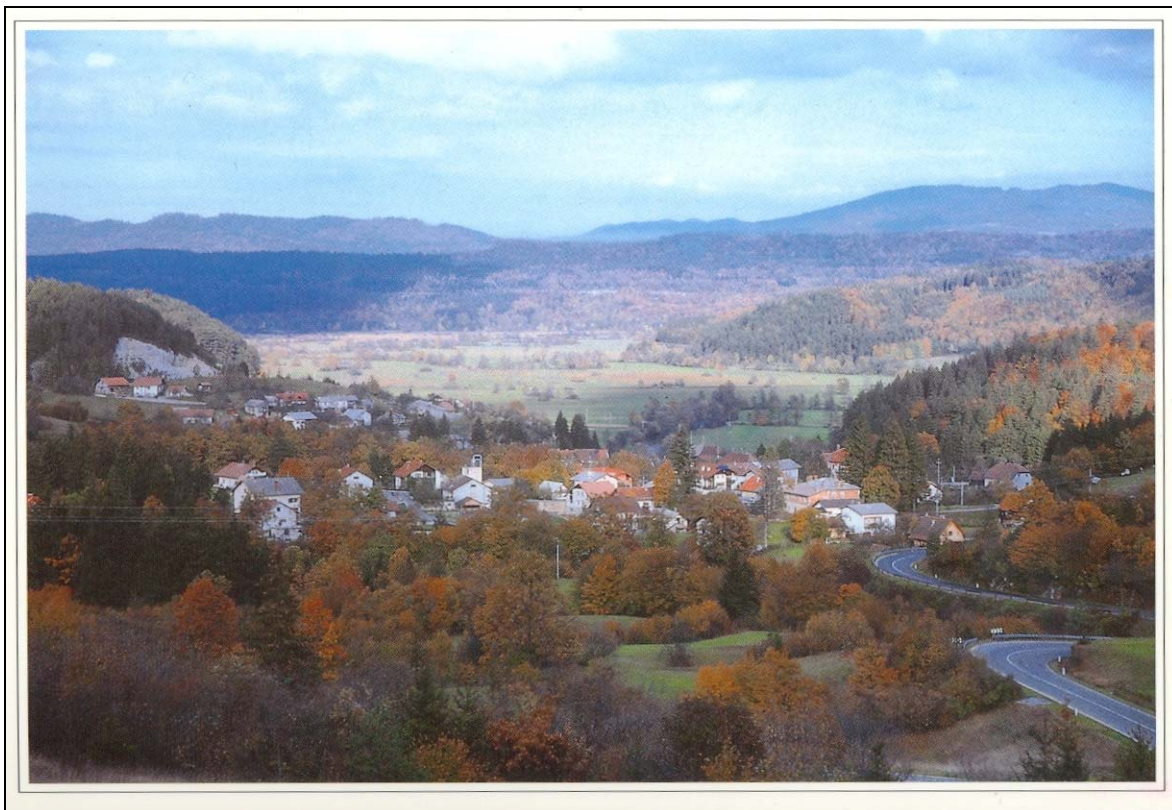
Slika 15: Razglednica – Kojsko, Goriška Brda (tisk: Studio Graph, Nova Gorica, razglednica je izdana v sodelovanju s Pošto Slovenije)

Slika 16: Razglednica – Šmartno, Goriška Brda (tisk: Darflor d.o.o., Solkan, razglednica je izdana v sodelovanju s Pošto Slovenije)

Slika 17: Razglednica – Planinsko polje pozimi (foto: Martin Rojko, založila Občina Postojna, tiskarna: Lotos Postojna)

Slika 18: Razglednica – Planinsko polje (foto: Miro Kolar, založila Občina Postojna, tiskarna: Lotos Postojna)

V monografijah je objavljeno največ fotografij, ki predstavljajo motiv, ki je lahko tudi smiselno uokvirjen del panorame, npr. drevo sredi polja ali cerkev na vrhu pobočja. Najlepši motivi slonijo na preizkušanih in uspelih kompozicijskih prijemih in se vedno znova ponavljajo. Kompozicijski elementi krajinske podobe pa se pri gibanju opazovalca, fotografa nenehno spreminjajo. Tako se lahko celovit motiv razblini ali pa preuredi v drugačno kompozicijo. Pri izbiri motiva je torej točka gledanja ključnega pomena, kar je tudi glavna razlika med panoramo in motivom.

Slika 19: Šmartno (Žnidaršič, 1993: 42)

Slika 20: Česnje zaznamujejo Goriška Brda tako po gospodarski kot po krajinski plati (Ogrin, 1997: 153)

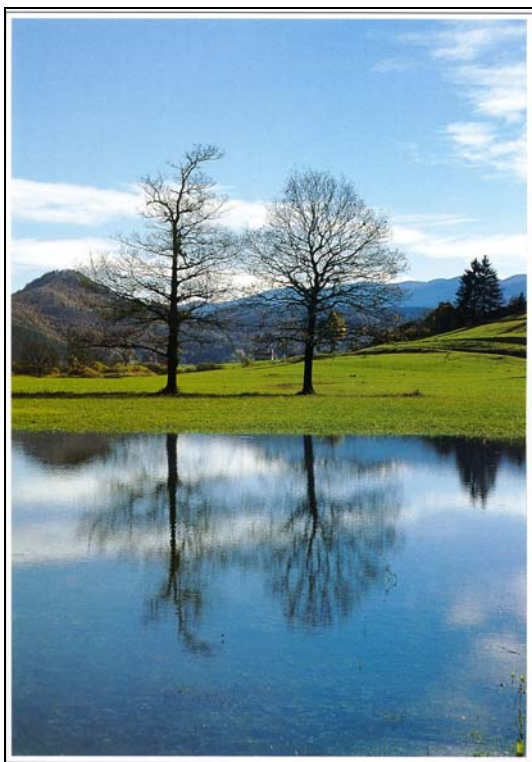
Slika 21: Goriška Brda so posuta z manjšimi cerkvami med vinogradi (Žnidaršič, 1993: 45)

Slika 22: Delo na Planinskem polju (Žigon, 1997: 103)

Slika 23: Grad Haasberg izgublja boj z naravo (Žigon, 1997: 157)

Slika. 24: Odsev v poplavljenem polju (Žigon, 1997: 49)

Krajinski vzorec je oblikovan s posebno kombinacijo reliefnih, vegetacijskih in vodnih pojavov ter z njihovo izraženostjo v obliki, liniji, barvi in teksturi. Na fotografijah se največkrat pojavlja kot izrez iz panorame.

Če primerjamo odnos motiva in vzorca, kot glavnih nosilcev informacij o vidni kakovosti krajine, do krajinskega oblikovanja, ugotovimo da vzorec še najbolj odgovarja konceptu krajinskega oblikovanja, saj nam podaja strukturo prostora in s tem temelj za nadaljnje razmišljanje o oblikovanju oziroma preoblikovanju prostora. Vzorec ima vseskozi neko konstantnost, motiv pa je odvisen od točke gledanja, in se lahko vseskozi spreminja. Tako je v drugem delu raziskave, analizi fotografij posnetih na terenu, podan večji poudarek vzorcu.

6.2 TERENSKA RAZISKAVA – ANALIZE FOTOGRAFIJ

6.2.1 Goriška Brda

Ključne značilnosti Goriških Brd so:

- gričevje, brda, vinogradi,
- grebenska poselitev, graščine, kmetije,
- preglednost,
- pahljačasto usmerjena slemena,
- sredozemski značaj,
- intenzivna obnova vinogradov,

Slika 25: DOF obravnavanega območja v Goriških Brdih

6.2.1.1 Splošen opis Goriških Brd

Goriška Brda (spodnji del) so ena privlačnejših vinogradniških krajin, njen sredozemski značaj pa ji daje še posebno vrednost. So trikratna mejna pokrajina: zaradi državne in narodnostne meje ter stika gričevja in ravninskega sveta. Že od nekdaj so sinonim za gričevnato pokrajino s tržno usmerjenima vinogradništvom in sadjarstvom. Naravno so omejena s treh strani. Na severu jih zapira visoko sleme Korada (812 m), vzhodna meja teče po slemenu med hriboma Korada in Sabotin (609 m), ki ločuje Brda od spodnje Soške doline. Na zahodu teče naravna meja po reki Idriji, le na jugu pa je razmejitev manj izrazita. Tu se gričevnata slemena polagoma spuščajo v Furlansko nižino. Po svojem

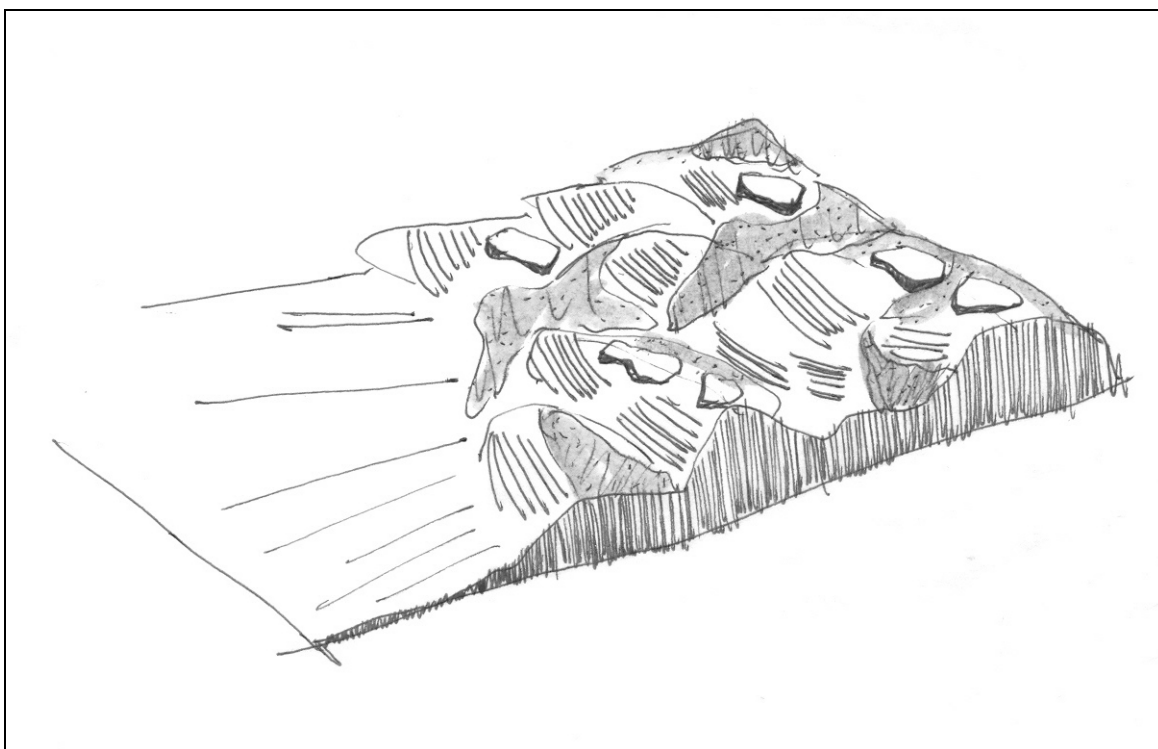
značaju so Brda enotna pokrajina. V smeri od severa proti jugu jih sestavljajo tri glavna slemena, od njih se odcepljajo številna manjša, tako da je celotna pokrajina preprežena s slemenimi, ločenimi z vmesnimi dolinami. Vse tri med sabo ločijo glavni briški vodotoki: Reka s pritokom Kožbanjščkom, Birska s pritokom Oblenčem in Pevmica s pritokom Grojnicco. Zanimiva je razporeditev naselij, gre za velike gručaste vasi na slemenih, običajno stisnjene na majhnem prostoru v pravem sredozemskem neredu. Nekatera naselja so že povsem trško zazidana s strnjenimi hišnimi pročelji.

Goriška Brda sestavlja skupno 45 naselij, ki so praviloma majhna. Leta 1991 je le pet krajev imelo več kot 300 ljudi: Dobrovo, Vipolže, Kozana, Kojsko in Gornje Cerovo.

Arhitekturne značilnosti Goriških Brd so krepki zvoniki s cinami, kamnitimi zobci na vrhu stolpa ali trdnjavskega obzidja in taborska naselja, kot je na primer Šmartno. Kot bistvena prvina naselja se ohranja trg v vaškem jedru.

Zgodnja in strnjena naselitev je pustila sledove tudi v zemljiški razdelitvi. Kmečka posest je zelo razdrobljena in medsebojno prepletena. Po prisojnih pobočjih prevladujejo zemljiški kosi v obliki terasnih grud in delcev. Zanje se je uveljavil naziv vinogradniške grude.

Najopaznejše spremembe v krajinsko sliko Goriških Brd vnašata slemenska pozidava in intenzivna obnova kmetijskih zemljišč, predvsem vinogradov, kar je posledica reliefne zgradbe prostora.

Slika 26: Splošen vzorec kulturne krajine Goriških Brd. Slemenska poselitev, terasirana pobočja z vinogradi in zelene cezure med vinogradi.

6.2.1.2 Splošna prostorska razmerja

Gričevje Goriških Brd ima izrazito pahljačasto usmerjena slemena, ki se postopoma spuščajo v Furlansko nižino proti zahodu in jugozahodu, kjer se intenzivna raba prostora prepleta z naravnim rastjem po grapah ali strmejših in osojnih pobočjih. V primerjavi z drugimi vinogradniškimi griči imajo Goriška Brda izrazit sredozemski pečat, ki jim ga dajeta značilna poselitve na grebenih in okrasna drevnina, ki spremlja posamezne dominantne objekte v prostoru. Sorazmerna homogenost reliefa in kmetijske rabe ustvarja tudi enoten širši panoramski vzorec, ki se začne razlikovati šele pri opazovanju posameznih sestavin prostora.

6.2.1.3 Krajinske posebnosti

Goriška Brda so eno od krajinsko privlačnejših območij Slovenije. V primerjavi z drugimi privlačnimi krajinskimi območji pa so Goriška Brda izredno gospodarsko živa. Zaradi ugodnih razmer za vinogradništvo in sadjarstvo se jim tudi v bodoče obeta sorazmerno trdna gospodarska osnova. Posebno privlačnost ustvarjajo predvsem grebenske kmetije in graščine – tudi obnovljena vas Šmartno, cerkvice in pokopališča prav tako na grebenih z značilno sredozemsko arhitekturo in sredozemskimi iglavci, ki te objekte spremljajo.

6.2.1.4 Krajinske prvine

Relief označuje pahljača slemen, ki se spuščajo z najvišjega grebena med Korado in Sabotinom. Med grebeni so ozke grape. Na slemenih grebenov ni obsežnejših izravnav. Grebeni se zlasti v nižjih legah razširijo in nasploh so sorazmerno položni. Smer glavnih grebenov je proti jugu, jugozahodu in zahodu.

Večinoma je gozd v ozkih grapah, kjer je v flišnih tleh tudi najintenzivnejša erozija. Naravno rastje je torej pomembno za stabilnost zemljine, ki marsikje tudi rada plazi. Vendar je naravno rastje močno spodrinila robinja, ki jo vinogradniki vzdržujejo v obliki panjevca za kolje.

6.2.1.5 Krajinski vzorci

1. Vinogradniško gričevje

Vzorec vinogradniškega gričevja Goriških Brd označujejo svojevrstno oblikovane enote vinogradov. Te so sorazmerno majhne. Enote vinogradov prekinjajo pasovi višjega rastlinja, tako nastaja sorazmerno razgiban vzorec z mnogo spontanega rastja. Poselitev je na slemenih bolj ali manj zgoščena s prvinami sredozemskega rastja, cipresami in cedrami ob pokopališčih in cerkvah.

2. Vinogradi

Vinograde označuje delitev na sorazmerno manjše enote z vrstami vinske trte, ki so večinoma kratke in na terasah. Terasa potekajo vzporedno, vendar od enote do enote značilno spreminjajo smer.

3. Ravninski deli Brd

V prehodu v višje lege Zgornjih Brd ali proti nižinskemu delu Furlanije se ustvarjajo mokre doline. Posebnost vzorca je, da so tu poleg vinogradov tudi nasadi breskev. Vodotoke spremlja skromno spontano rastje. Strma pobočja nad dolino so, ne glede na izpostavljenost soncu, poraščena s spontanim rastjem, večinoma tujo robinijo.

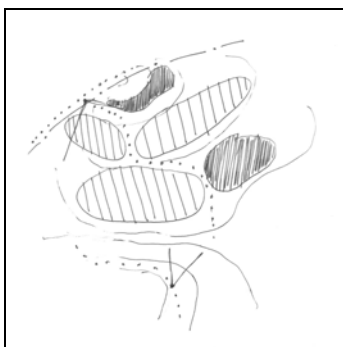
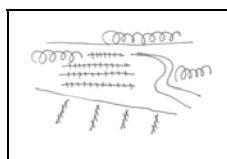
4. Vzorec prehoda v višje lege

Značilnost vzorca je povečan obseg spontanega rastja, terasirani vinogradi, posamezna sadna drevesa in povečan obseg travinja, ki postopoma postane edina oblika kmetijske rabe. Tu se nakazuje značilen vzorec travinja s posameznimi drevesi, kostanji in hrasti.

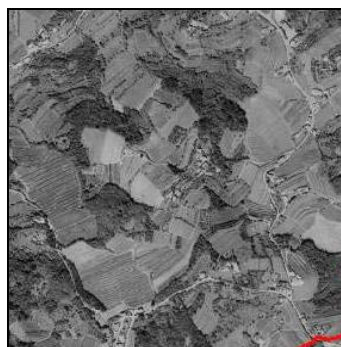
1. primer: Goriška Brda - Hum

Slika 27: Goriška Brda – Hum; krajinski vzorec = vinogradi

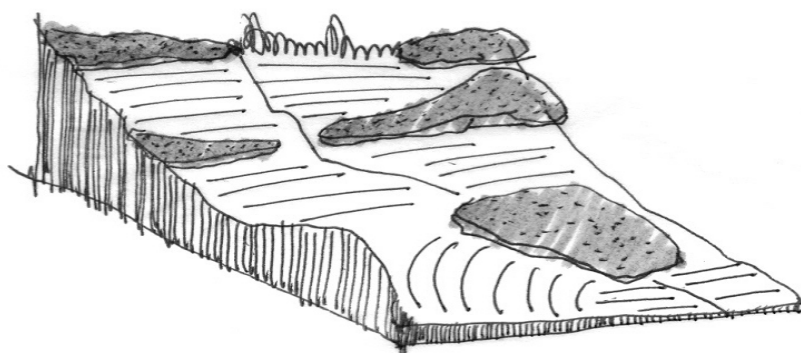

Slika 28: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

Slika 29: DOF - Hum

S ceste se odpirajo kvalitetne vedute na pobočja terasastih vinogradov. To kvalitetno značilnost je smiselno ohranjati.

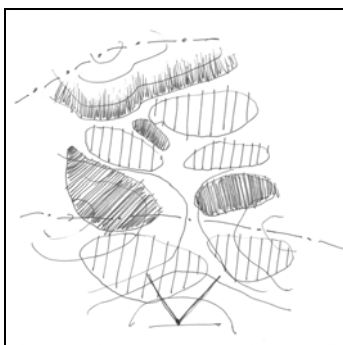
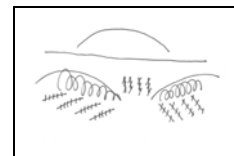

Slika 30: Vzorec kulturne krajine z vinogradi na strmem pobočju in zelenimi cezurami.

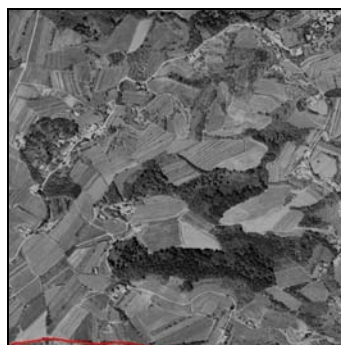
2. primer: Goriška Brda - Cerovo

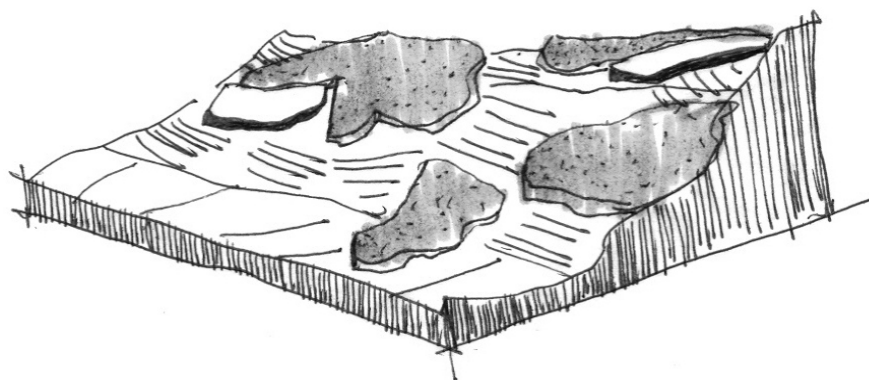
Slika 31: Goriška Brda – pogled s Cerovega proti Italiji

Slika 32: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

Slika 33: DOF - Cerovo

Slika 34: Vzorec kulturne krajine z vinogradi na položnejših pobočjih in ravninskim delom Goriških Brd.

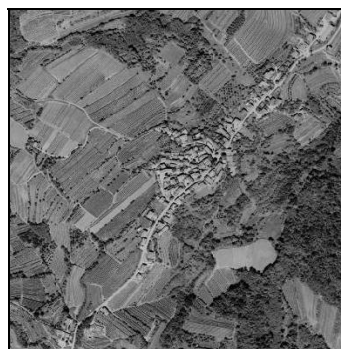
3. primer: Goriška Brda - Kozana

Slika 35: Goriška Brda –pogled na Kozano iz Vipolž

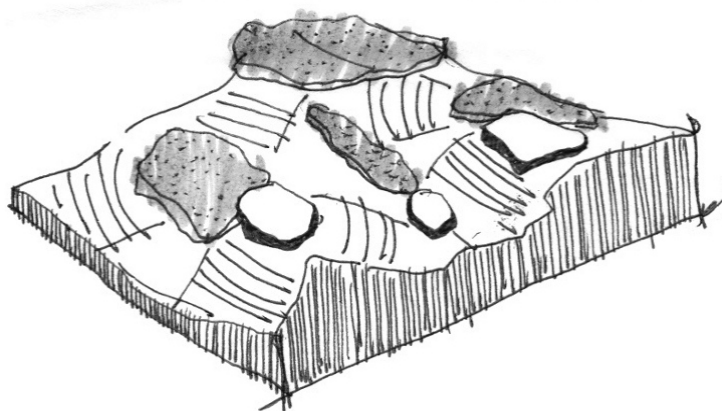

Slika 36: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

Slika 37: DOF - Kozana

Odpira se veduta na naselje Kozana, vrh slemena. To kvalitetno značilnost je smiselno ohranjati, z omejevanjem disperzije nove poselitve na tem območju in z usmerjenjem njenih oblikovnih značilnosti.

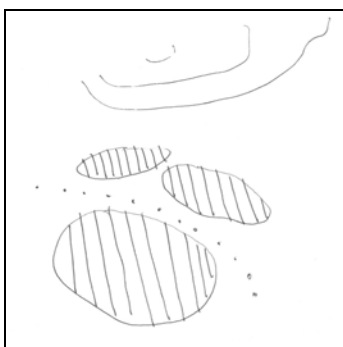
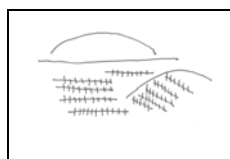

Slika 38: Vzorec kulturne krajine s slemensko poselitvijo

4. primer: Goriška Brda - Vipolže

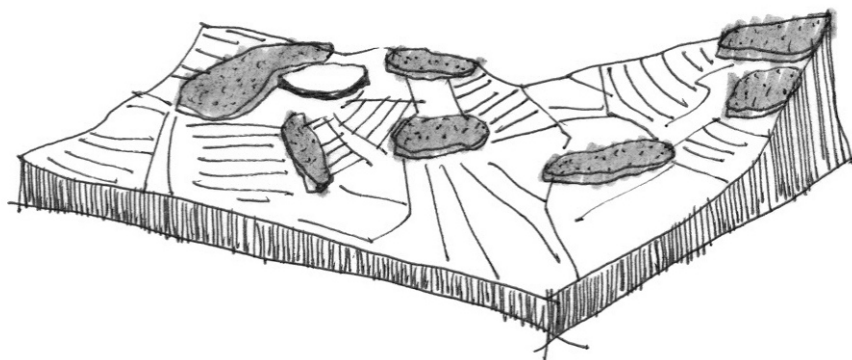
Slika 39: Goriška Brda – pogled iz Vipolže proti Z

Slika 40: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

Slika 41: DOF - Vipolže

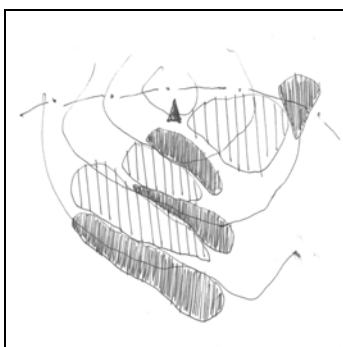
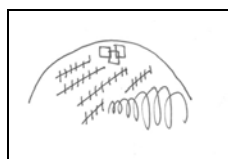

Slika 42: Vzorec kulturne krajine. Tudi z novimi vinogradi na položnejših pobočjih, ohranjajo obstoječ vzorec vinogradov na terasah.

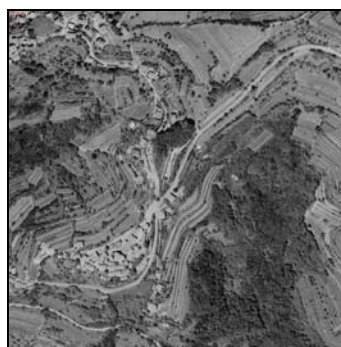
5. primer: Goriška Brda - Šmartno

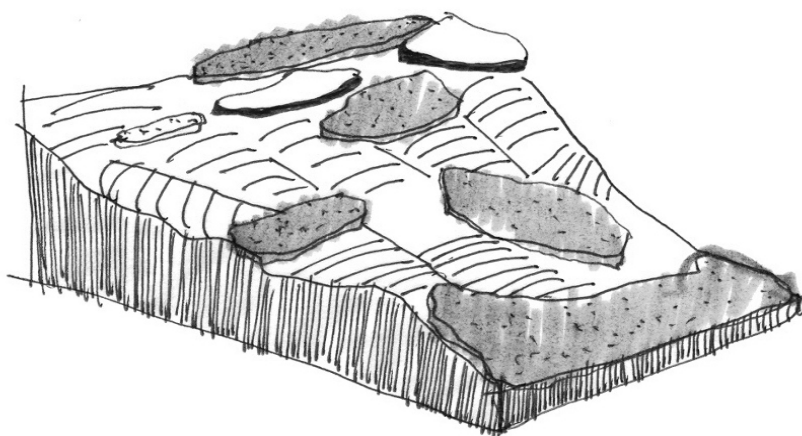
Slika 43: Goriška Brda – pogled proti Šmartnemu

Slika. 44: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

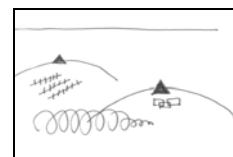

Slika 45: DOF - Šmartno

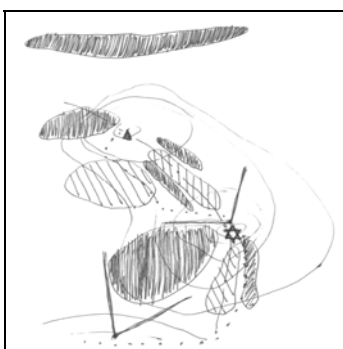

Slika 46: Vzorec kulturne krajine s slemensko poselitvijo in vinogradi na strmih pobočjih

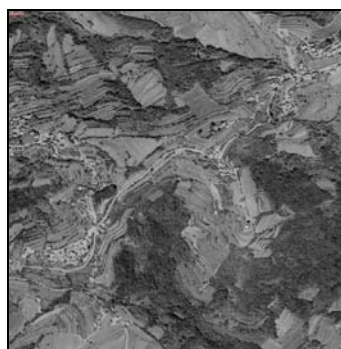
6. primer: Goriška Brda – Šmartno in Kozana

Slika 47: Goriška Brda – pogled s stolpa (Mejnik) proti Šmartnemu, v ozadju Kozana

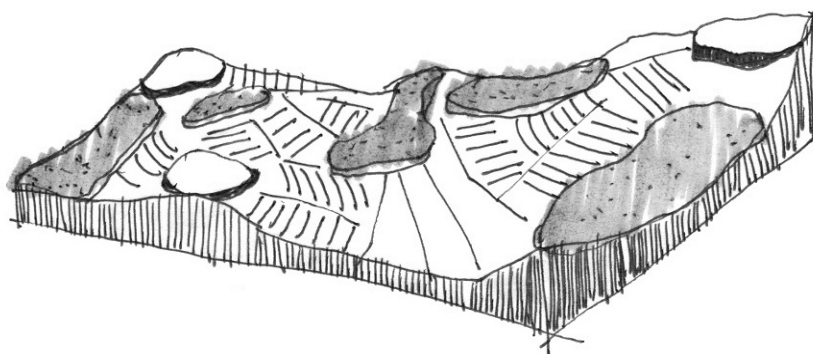

Slika 48: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

Slika 49: DOF – Šmartno in Kozana

Odpira se kvalitetna veduta na gričevnat svet Goriških Brd. Koncept razvoja naj ohranja obstoječ poselitveni vzorec in s tem se tudi ohranja zelene cezure med posameznimi naselji vzdolž slemena.

Slika 50: Vzorec kulturne krajine s slemensko poselitvijo in vinogradi, na strmih pobočjih, med katere se »zajeda« gozd

6.2.3 Planinsko polje

Ključne značilnosti Planinskega polja so:

- kraško površje, precej vodnato,
- meandriranje Unice,
- poselitev na robovih kraških polj,
- dobra orientacija v prostoru,
- izjemni in obsežni kraški pojavi,
- zaporedje vodnatih kraških polj (velja za cerkniško območje),
- spremenljivost krajinske slike čez leto,
- zanimivi vegetacijski členi, drevesni osamelci.

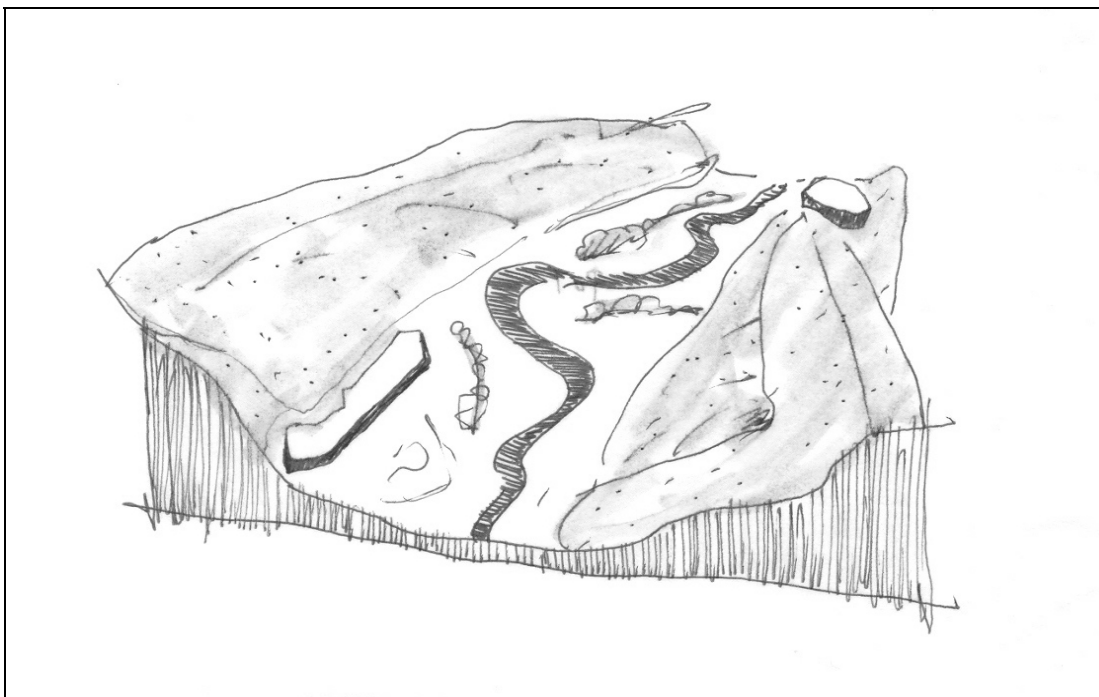
Slika 51: DOF obravnavanega območja – Planinsko polje

6.2.3.1 Splošen opis Planinskega polja

Planinsko polje je najnižje ležeče kraško polje v Notranjskem podolju. Njegovo nekaj več kot 10km² veliko ravno dno leži na nadmorski višini med 445 in 450m. Vpeto je med kraške planote Hrušica in Zagora na jugozahodu ter Logaški Ravnik in Menišijo na vzhodu. Od Logaškega polja na severozahodu ter Rakovske uvale in Cerknškega polja na jugovzhodu ga ločijo le nizke vzpetine. Južni in zahodni del polja, kjer se na polje z reko Unico in pritoki stekajo vode, sestavlja triasni dolomit, vzhodnega in severnega, kjer vode ponikajo pa predvsem kredni apnenec. Ob večjih deževjih voda zalije celotno dno Planinskega polja in nastane do 15m globoko jezero, ki se obdrži povprečno 41 dni (Enciklopedija Slovenije, 1994).

Značilne krajinske prvine, ki so nosilke pričevalnosti, simbolnosti in drugih pomenov kulturnih krajin, so praviloma rezultat človekovega delovanja. Mednje spadajo travniki in pašniki, njive, linearne poteze vegetacije, te so se razvile ob cestah in poteh, ki prečkajo polje, posamični arhitekturni objekti, v okolici polja, ki imajo zaradi izpostavljene lege v prostoru vlogo prostorskih poudarkov, to so cerkve (sv. Mihael na Jakovškem hribu, sv. Marjeta ob vstopu in kapela na pokopališču), ruševine gradu Haasberg, Ravbarjev stolp ter posamezna znamenja. Ti objekti imajo simbolni pomen in pričevalno vrednost, hkrati pa so tudi pomembna prvina prepoznavnosti.

Strnjene naselbine in poselitveni vzorci so prilagojeni naravnim razmeram, predvsem občasnim poplavam in naravni krajinski zgradbi.

Slika 52: Splošen vzorec kulturne krajine Planinskega polja. Meandriranje reke Unice skozi ravninsko dno Planinskega polja, ki ga sestavljajo kmetijske površine med linearnimi potezami vegetacije.

6.2.3.2 Splošna prostorska razmerja

Splošna strukturna značilnost je izrazita dinarska usmeritev. Zgradbo prostora gradi sosledje kraških polj, ki jih obdajajo strma pobočja planot na obrobju. Preglednost in orientacijo prostora še poudarjajo cestne povezave, ki so se razvile vzdolž naravne smeri kraških polj. To so predvsem krajinski vzorci velikega merila, v katerih so močno poudarjeni kontrasti med ploskovitostjo (kraško polje kot nosilec svetlin v prostoru) in volumnom (poraščena pobočja kot nosilci temin). Vodotoke z izrazitimi meandri in starimi rokavi spremlja bogata drevesna zarast, ki kraška polja deli v manjše enote. S tem ustvarjajo manjše merilo ter razgibanost krajine.

6.2.3.3 Krajinske posebnosti

Krajinske posebnosti, ki se kažejo na Planinskem polju so:

- občasno presihajoče jezero na Planinskem polju,
- Planinska jama, Rakov Škocjan, Križna jama in številni kraški mikroreliefni pojavi,
- ostrnice-dokazujejo da je v teh krajih še vedno uveljavljen tradicionalni način sušenja sena.

6.2.3.4 Krajinske prvine

Robove in dno kraških polj gradijo slabo propustni dolomiti, zato vode iz notranjskih gora in planot pritečejo na dan in teko po poljih v izrazitih meandrih ter poniknejo na drugi strani polja. Ob času visokih voda so pritoki večji kot odtoki, požiralniki in zatočne jame jih ne morejo hkrati sprejeti, zato so kraška polja občasno poplavljen; tako nastane Planinsko jezero.

Rob gozda je na zahodni strani kraških polj večinoma jasen, na vzhodni strani pa travniki po zaraščajočih senožetih postopoma prehajajo v strnjen gozd.

Rahlo dvignjen obrobni svet kraških polj na prehodu iz ravnega polja v strma pobočja ima izrazito kompleksno zgradbo. Ob stiku z naselji prevladujejo kakovostna kmetijska zemljišča – njive in kultivirani travniki. Območja naplavljenih vršajev so pretežno v njivski rabi, na poplavnih površinah pa prevladujejo slabši, močvirnati travniki.

Zemljiška delitev je vzdolžna in pasasta, v razgibanem reliefu pa se prilagaja oblikam reliefa.

6.2.3.5 Krajinski vzorci

1. Gozd na strmih pobočjih in grebenih.

Na strmih pobočjih so se oblikovali obsežni in strnjeni, stabilni jelovo-bukovi sestoji.

2. Suha kraška polja.

To so območja revnih, suhih tal, ki so v pretežno travniški rabi, na robu naselja pa se pojavi pas z mozaičnim prepletom njiv, travnikov, sadovnjakov.

3. Kraška poplavna polja.

Z vodo bogata kraška polja imajo značilno kmetijsko izrabo na dvignjenih vršajih, na poplavnih območjih pa značilno obvodno krajino z obrežno vegetacijo.

4. Kraška polja s presihajočimi jezeri.

V suhem obdobju gradijo krajinsko sliko poplavnega območja travniki in logi. Značilna travniška vegetacija je na območju, kjer se zadržuje voda, sestavljena iz močvirskih trav. Drevesna in grmovna zarast vnaša v prostor prijetno merilo in razgibanost. K pestrosti krajinskega vzorca pripomorejo tudi izjemni kraški pojavi – požiralniki.

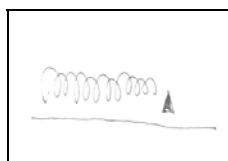
5. Vodnata kraška dolina.

Izjemna izoblikovanost reliefa, prisotnost številnih nenavadnih kraških pojavov, prisotnost vode, obvodne vegetacije in nekaj travniških površin gradi pestrost in izjemnost ter prepoznavnost tega krajinskega vzorca.

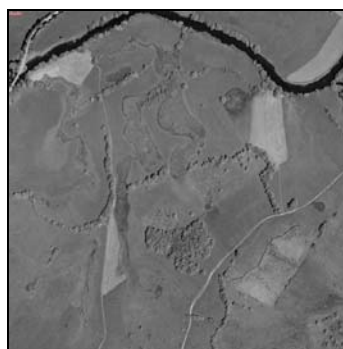
1. primer: Planinsko polje - osamelec

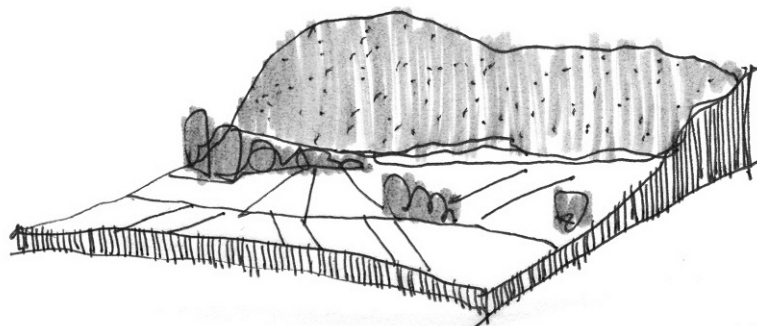
Slika 53: Planinsko polje - osamelec

Slika 54: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

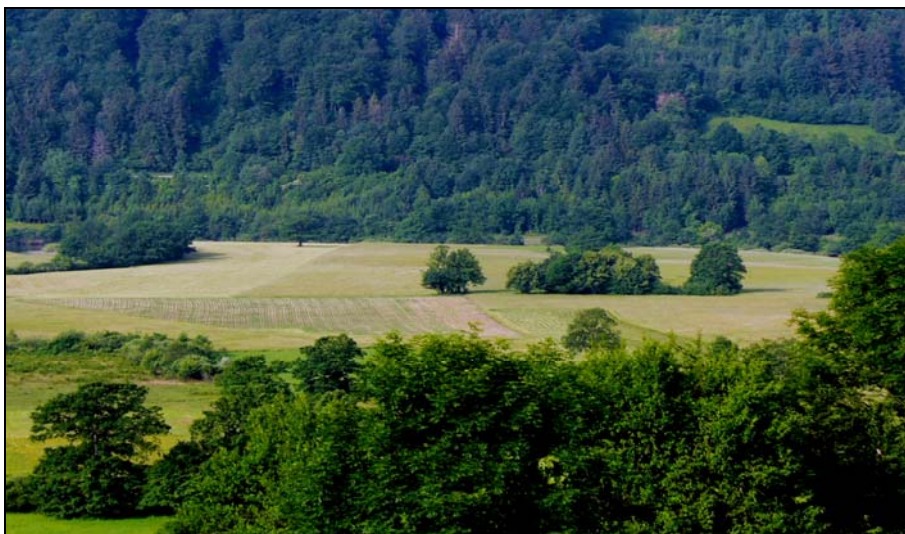

Slika 55: DOF – Planinsko polje

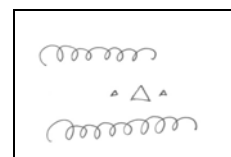

Slika 56: Vzorec kulturne krajine. Osamelec sredi travnikov in pašnikov.

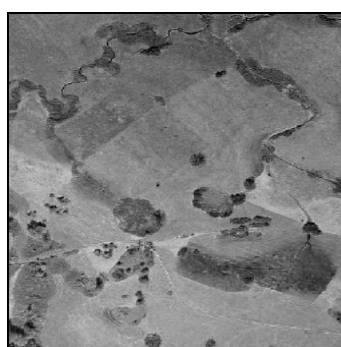
2. primer: Planinsko polje – vegetacija na polju

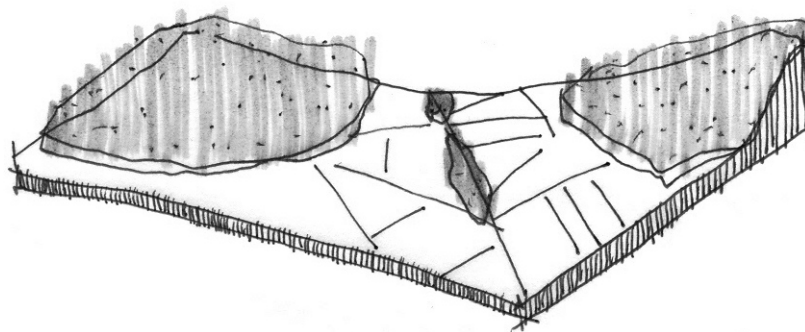
Slika 57: Planinsko polje

Slika 58: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

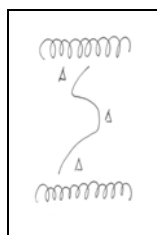
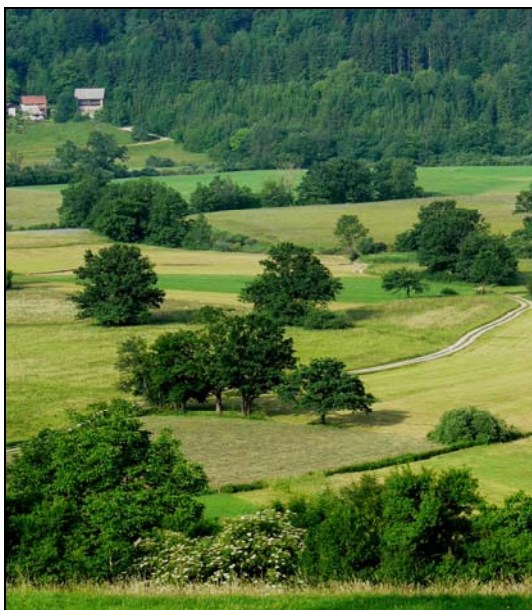

Slika 59: DOF

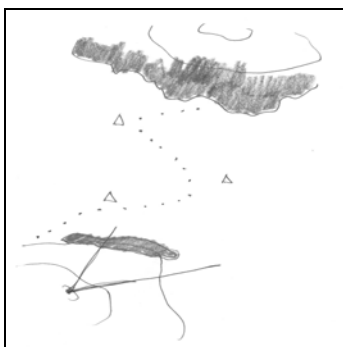

Slika 60: Vzorec kulturne krajine z linearno potezo vegetacije med mozaičnim prepletom njiv.

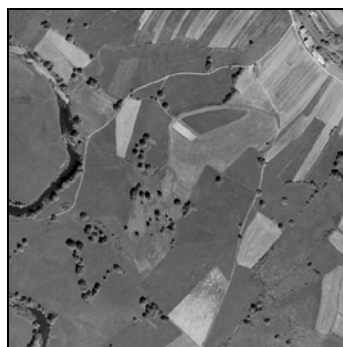
3. primer: Planinsko polje – kraški del polja z vrtačami

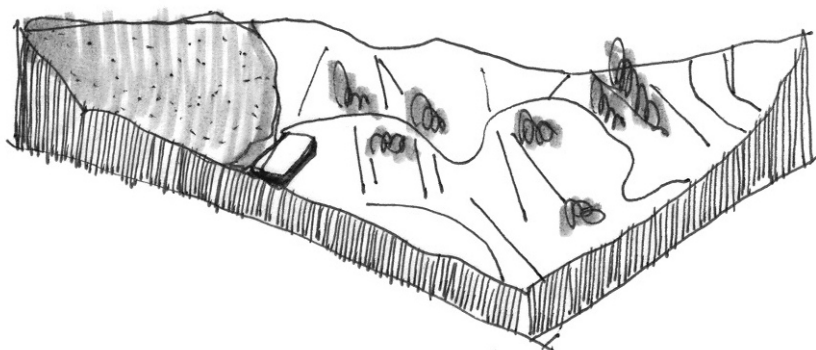
Slika 61: Planinsko polje

Slika 62: Shematiziranje na osnovne
percepcijske elemente

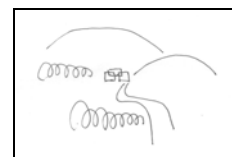

Slika 63: DOF

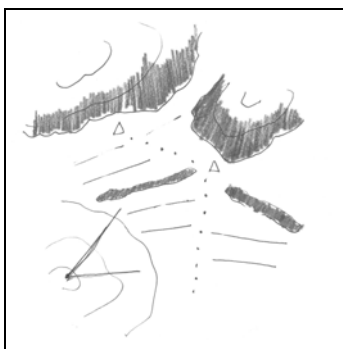

Slika 64: Vzorec kulturne krajine. Drevesna in grmovna zarast vnaša v prostor razgibanost.

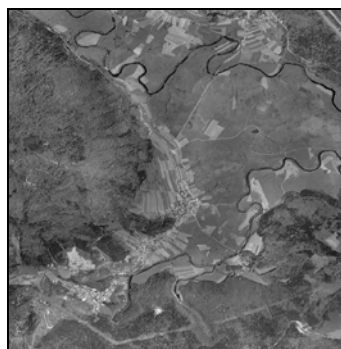
4. primer: Planinsko polje - Hrušica

Slika 65: Planinsko polje – v ozadju gozdovi Hrušice in Javornika

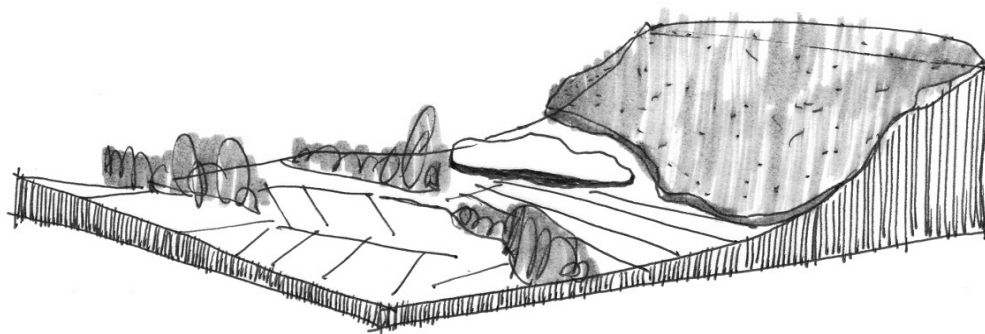

Slika 66: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

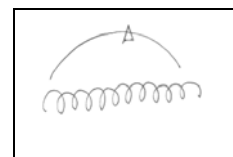
Slika 67: DOF - Hrušica

Pojavlja se kvaliteten rob obmejkov, obvodne vegetacije in obdelovalnega roba. Le ta se ohranja, saj se s pobočij odpirajo kvalitetne vedute na Planinsko polje.

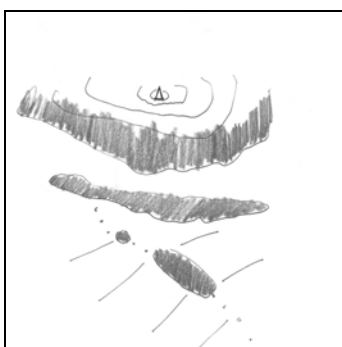

Slika 68: Vzorec kulturne krajine. Gozd na strmih pobočjih, zanimiv vzorec kmetijskih površin in linearne poteze vegetacije na dolinskem dnu.

5. primer: Planinsko polje - Haasberg

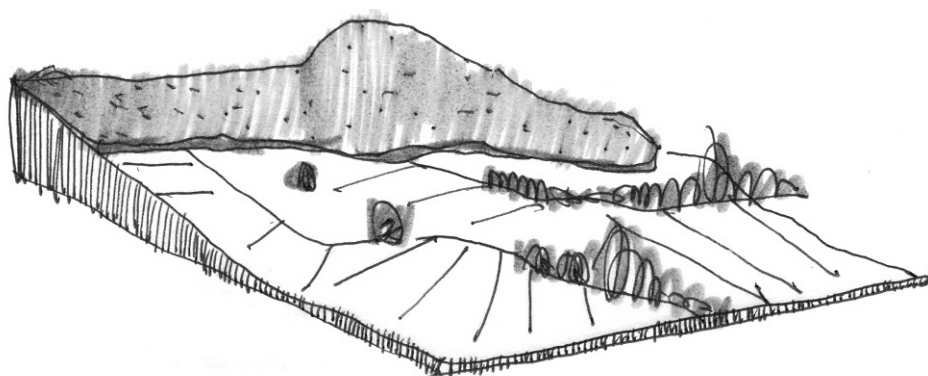
Slika 69: Planinsko polje – v ozadju hrib Haasberg

Slika 70: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

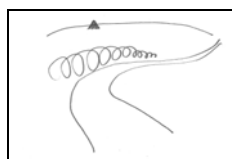

Slika 71: DOF - Haasberg

Slika 72: Vzorec kulturne krajine. Značilna vzdolžna in pasasta zemljiška delitev in gozd na strmem pobočju.

6. primer: Planinsko polje – reka Unica

Slika 73: Planinsko polje – reka Unica

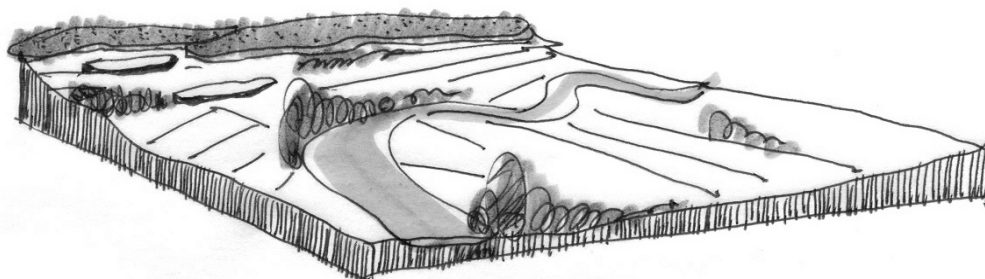

Slika 74: Shematiziranje na osnovne percepcijske elemente

Slika 75: DOF – Unica na Planinskem polju

Ohranja se rob obvodne vegetacije, saj poudarja vijugast tok reke Unice skozi polje. Poleg vizualne pa ima tudi visoko ekološko vrednost.

Slika 76: Vzorec kulturne krajine kraško polje z meandriranjem reke Unice

Zaznavanje je v bistvu proces spoznavnega odločanja. Pomembne prostorske prvine opazimo, nepomembne »prezremo«. Včasih tudi dodajamo prvine, ki bi »tam morale biti«.

S terensko raziskavo in kasnejšo analizo o prisotnosti nosilcev informacij v prostoru, smo prišli do ugotovitve, da geografske, ali bolje rečeno geološke in klimatske značilnosti določene pokrajine nedvomno vplivajo na izbiro rabe prostora in s tem seveda neposredno na obstoj nosilcev informacij o vidni kakovosti krajine v izbranem območju. Raba prostora vpliva na to, kako se posamezne rabe prostorsko strukturirajo in s tem ustvarjajo značilne vzorce.

Na primerih iz Goriških Brd, se pokaže, da sta klima in reliefna izoblikovanost primerni za gojenje trt, in s tem se ustvari značilen vzorec vinogradov, speljanih po plastnicah, med katere se »vriva« vegetacija. Motiv, ki se vseskozi pojavlja, so predvsem cerkvice in gradovi na slemenih, torej arhitekturne stvaritve.

Na primerih s Planinskega polja, pa se kaže čisto drugačna slika. Vzorce sestavlja značilna parcelacija, vzdolžna in pasasta zemljiška delitev, med katero se vijejo linearne vegetacijske poteze. Motive pa ustvarja predvsem bogata drevesna zarast v zanimivih razporeditvah in izraziti meandri reke Unice.

Iz tega lahko sklepamo da sta tako krajinski motiv, kot vzorec, povezana s konkretno lokacijo.

Za prostorskega načrtovalca je pomembno, da odkrije kateri so nosilci informacij o vidni kakovosti krajine, saj so nedvomno pomembni pri samem načrtovanju in razvoju prostora.

6.3 KRITERIJI ZA RAZVRSTITEV NOSILCEV INFORMACIJ

Glavni namen naloge, je vsaj do neke mere objektivizirati lepoto oziroma zadovoljstvo ljudi s krajinskim prizoriščem, ki vsebuje različne nosilce informacij. Pogačnik (1986) razmišlja, da se z odkrivanjem objektivnih zakonitosti na osnovi percepcije, kompozicije, semantike, teorije informacij ter znakov, bližamo postopni demistifikaciji pojma lepega, inspirativnega in emotivnega. Glavna vrednost tega dognanja je v prihodnje se izogniti velikim napakam v oblikovanju novih krajin. Načrtovati torej take ali vsaj približno take vedute, kot so se kjerkoli po svetu ali v zgodovini potrdile kot trajne vrednote.

Osredotočiti se je treba na osrednje vedute, to pomeni, oblikovati motive z jasnimi razmerji grajeno - naravno, z dobro globinsko čitljivostjo, izrazitimi dominantami, historičnimi prvinami, pestrostjo barv, kontrastov, vidnih smeri, s pravilno uravnoteženo količino informacij.

6.4 UPORABA IN POLOŽAJ NOSILCEV INFORMACIJ V NAČRTOVALSKEM POSTOPKU

Oblikovanje okolja se kaže kot problematično, saj ponavadi prevladuje enostranski, resorski(področni) pristop, bodisi da je poudarek na likovni teoriji, percepcijski psihologiji ali pa na socioloških osnovah. Vrzel, ki se pojavlja tako v strokovni teoriji kot v praksi, je v krajinskem prostoru zelo škodljiva, saj pušča proste roke mnogim nasilnim in nepremišljenim posegom v krajino. Pomembno je poiskati določene kvalitativne zakonitosti, za vsaj minimalno objektivizacijo, položaja nosilcev informacij o vidnih kakovostih krajine v samem načrtovalskem postopku.

Pomembno je, da se spremembe, v izgledu, tako urbanega kot krajinskega, prostora kontrolirajo in nadzirajo. Hkrati pa naj se dopuščajo spremembe, inovacije, kreativnost znotraj tistih okvirov, ki so splošen konsenz, tako strokovni kot javnomnenjski. Okviri, to so splošna določila in »robni pogoji«, ki so določeni z obliko mesta, specifikko krajine, zazidalnimi mejami, itd. Zadevajo naj zlasti tiste sestavine, ki jih je treba varovati, upoštevati, spoštovati, ker bi sicer izgubili kvalitete na širši ravni.

Nekaj temeljnih pravil za oblikovanje sledeč Pogačnikovi teoriji motiva (1987) je:

- h kvalitetnim zaključkom pogledov (zgodovinsko jedro, grad, gorski vrh) usmerjati vidne koridorje
- lepe prizore, ki pa zaradi konteksta niso dovolj vizualno odrejeni (pas zazidave, rob gozda, ravnina...) fiksirati z uokvirjanjem (bližnja vegetacija, drevored, zazidava)
- iz bližine vidnega polja motiva umikati novo zazidavo ali visoko vegetacijo v vidno nevtralne ali skrite prostore
- oblikovati nove motive ter odpirati poglede nanje na tak način, da bo zagotovljena njihova medsebojna vizualno-likovna skladnost in kompatibilnost
- v pustih, monotonih in neizrazitih prostorih dodajati nove vidne poudarke, vozlišča in poti, ter ustvarjati nove motive
- kot sestavino novih motivov vključiti poglede na vodno površino, gorovje, gozd, zanimive terenske(reliefne) oblike in historično dediščino, če se katera od teh sestavin nahaja na obravnavanem prostoru
- nikakor ne zakrivati in ukinjati pogledov na vode, gozdove, nebesno silhueto gora, izteke hribov in graditi kompozicijo na osnovi naravnih kontur reliefa
- ohranjati in razvijati obstoječe kvalitetne kompozicije, kot so osna simetrija, dinamična simetrija, diagonalna, ritem, izrazita menjava merila, sekvenčnost in kontrast
- izogibati se velikim razlikam v merilih, barvah, svetilnosti, pomenih, razen če gre za zavestno iskanje dramatičnega in pestrega učinka
- izogibati se prevelikemu številu vidnih sporočil in s tem konfuznosti; v tem primeru prizor zakrivati ali pa je potrebno vzpostaviti izrazito hierarhijo vidnih znakov
- v motivih načelno vzpostavljati ravnovesje med naravnimi in ustvarjenimi prvami, dramatičnimi ter umirjenimi, zgodovinskimi in novimi
- dolge nečlenjene horizontale prekinjati in kontrastirati z vertikalami
- upoštevati makro ali mikro raven vidne zaznave ter spoznave, statičnost ali gibanje pešca, opazovanje iz vozil, linearno usmerjenost ali sukanje pogleda

Podajamo tudi nekaj kategorij, ki opisujejo kakovosti, na katerih lahko projektant oziroma načrtovalec gradi (Lynch, 1960).

a. Posameznost / izrednost

Ali jasnost ozadja slike: ostre meje, zaprtost, kontrastnost površin in oblik, intenziteta, kompleksnost, velikost, raba in prostorska lokacija. Kontrast je lahko izražen v neposredni, vidni okolici ali pa v opazovalčevem doživljanju. To so kvalitete, ki dajejo posameznim elementom identiteto, tako postane element razpoznaven, opazen in jasen.

b. Enostavnost oblike

Jasnost in enostavnost vidne forme v geometrijskem smislu in omejitve njenih delov. Te vrste oblike se veliko lažje vgradijo v sliko in celo dokazano je, da bo opazovalec kompleksnejše oblike pretvoril oz. deformiral v preproste oblike.

c. Kontinuiteta / ritem

Ponavljjanje istega elementa ustvarja najbolj preprosto gibanje. Pogoj za ritmičnost v kompoziciji je, da so elementi razporejeni tako, da se lahko vizualno kombinirajo v horizontalni, vertikalni ali diagonalni smeri, pa tudi v variacijah med seboj. Pri tem tvorijo skupine in sklope, ki jih zaznamo kot ritem. Ta je produkt grupiranja elementov z vmesnimi intervali, pri čemer je pomembno število skupin ali elementov. Presledki med elementi tvorijo ritmično napetost, različni presledki jo poudarjajo in jo delajo privlačno.

Generatorji ritma v vizualni kompoziciji so točke, črte in oblike. Preveč ritma pa lahko vodi v preobilje in s tem v neprepoznavnost kompozicije.

Spodaj našteje so kvalitete, ki olajšujejo zaznavanje kompleksne realnosti kot celote: neprekinjenost roba ali meje; bližina posameznih elementov; ponavljanje ritmičnih intervalov; podobnost, anomalija(odstopanje) ali harmonija površine, oblike ali uporabe.

d. Dominiranje

Prevlada elementa nad ostalimi pomaga: njegova velikost, intenziteta in pomen, kateri izstopa pri razbiranju celote. Dominanca in kontinuiteta dopuščata poenostavljanje slike z izpuščanjem in povzemanjem.

e. Jasnost povezave

Visoka vidljivost povezav in spojnih »šivov« ; jasni odnosi in vzajemne veze. Te veze so strateški pomeni strukture, zato je pomembno, da se sorazmerno lahko opazijo in razberejo npr. železniška postaja ob cesti.

f. Usmeritvena diferenciacija

Simetrija, asimetrija, pobočja, žarkaste povezave, ki razlikujejo en del od drugega primer: cesta, ki se vzpenja po pobočju / stran od morja, itd. ali ločijo levo stran od desne, na eni strani je park, na drugi poseljeno območje, ali pa je razlika v orientiranosti po različnih straneh neba npr. avenija sever-jug, osončenost, itd. Te kvalitete se največkrat uporabljajo pri formiranju v velikem merilu.

g. Vizualno področje

Kvaliteta, ki potencira obseg in prodor vizure dejansko ali le simbolično. V to skupino spada prosojnost, prekrivanje, perspektiva in panorama, sklepni elementi npr. fokus, kateri vizualno tolmačijo prostor; konkavnost (pojasnjuje oddaljene elemente oz. objekte). Vse te

kvalitete olajšujejo razumevanje preprostih in kompleksnih celot s povečevanjem učinkovitosti pogleda: njegovega dometa, prodora in namena.

h. Zavedanje gibanja

V to skupino spadajo načrti, ki izboljšujejo jasnost strmin, krivin in vzajemnega prepletanja; dajejo občutek perspektive in paralaksnega gibanja in te kvalitete le še povečujejo zmožnost presoje razdalj.

i. Časovna zaporedja / intervali

Zanimive so variacije v ritmu, ki pomenijo spreminjanje; pretvarjanje v nasprotju s stalnostjo enakih členov. Intervali so vmesni prostori in razmiki, ter razdalje med točkami, linijami, ploskvami in kubosi. So tudi vmesni prostori med svetlim, temnim, barvnim in monokromim. Intervali so hitro odčitljivi v močno ritmiziranih kompozicijah, kjer gre za odnose med enakimi členi v linijskih potezah. Ponavljanje z variacijami je verjetno najbolj zanimivo, saj s ponavljanjem določenega motiva ustvarimo stalen ritem, nekaj ostalih značilnih lastnosti, kot so smer, oblika, barva in tekstura, pa spreminjamo.

j. Imena in pomeni

Nefizične karakteristike, ki lahko potencirajo slikovitost elementa, saj so imena in različni pomeni ter asociacije, navadno značilne za kristalizacijo identitete.

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije so kot dejavniki prepoznavnosti krajine navedeni: strukturna vrednost, ki označuje vizualno kakovost krajinskega območja, stopnja ujemanja med morfološkimi in tipološkimi značilnostmi krajine in raba prostora, sestavljenost krajinske zgradbe s kombinacijami oblik naravnih in kulturnih prvin, kompleksnost znotraj iste strukturne enote naravnih ali kulturnih prvin, avtentičnost in pričevalnost zgradbe, kakovost umeščenosti grajenih struktur oziroma vzorcev, zgodovinski ali simbolni pomen posameznih delov ali celote, kar predstavlja doživljajske kvalitete posameznih krajinskih območij.

Tako Goriška Brda, kot tudi Planinsko polje, spadata med krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni.

Nacionalno pomembna območja se določi na osnovi meril: številčnost in kvaliteta stavbne dediščine, prisotnost kulturne krajine, prezentirana kulturna dediščina in muzejska mreža, medsebojna povezanost kulturne dediščine in teritorialna zaključenost etnografskega prostora, ohranjenost prostora in prostorska identiteta, simbolni pomen naravnih prvin, visoka doživljajska vrednost in reprezentativnost območja na ravni Slovenije.

Splošne usmeritve za ohranjanje prepoznavnosti krajinskih območij se upošteva v programih in načrtih posameznih sektorjev in lokalnih skupnosti tako, da se zagotovi upoštevanje prepoznavnih in tipoloških značilnosti krajinskih območij in doživljajske kvalitete krajine. Ustreznost njihove umestitve se preverja z vidika prispevka h krepitvi krajinske prepoznavnosti, navaja SPRS (2004).

Dejavnike prepoznavnosti krajine se obravnava kot razvojne dejavnike, ki povečujejo privlačnost območij za prebivalce, investitorje in obiskovalce. V teh območjih se spodbuja dejavnosti, kot so trajnostna raba dediščine, razvoj turizma v povezavi s kulturnimi

vrednotami in s tradicionalno kmetijsko dejavnostjo, oblikovanje kulturnih poti in podobno ter tako prispeva h gospodarskemu razvoju ter ohranitvi in povečanju prepoznavnosti.

Posebno pozornost se posveča stikom naselij in odprte krajine. Dejavnike prepoznavnosti krajine se upošteva pri širjenju, oblikovanju in funkcionalni razmestitvi dejavnosti v poselitvenih območjih na način, da se na obrobju mest in naselij praviloma ne umešča dejavnosti, ki s svojo obliko ali velikostjo negativno vplivajo na prepoznavno podobo mest in drugih naselij v krajini.

7 SKLEP

Krajinska slika se oblikuje, ohranja in reproducira na temelju poglavitnih, enotnih, močnih vidnih doživetij. To so lahko vzorci v krajini, robovi, poti, akcenti, jedra, površine. Še najbolj pa se vizualna podoba mesta ali krajine izoblikuje, utemelji na osnovi temeljnih celovitih motivov, nekakšnih izsekov iz vizualnega kontinuuma. Te motive lahko odkrijemo sami. Največkrat pa so že odkriti, saj so del vizualnega kolektivnega spomina, ohranjenega predvsem v slikah, filmih in razglednicah. Ugotovljeno je bilo, da se na razglednicah največkrat pojavlja panorama in se s tem poudari izrazita identiteta krajine, kar nam poda splošno informacijo o kraju.

V monografijah je objavljeno največ fotografij, ki predstavljajo motiv, ki je lahko tudi smiselno uokvirjen del panorame, npr. drevo sredi polja. Najlepši motivi slonijo na preizkušenih in uspešnih kompozicijskih prijemih in se vedno znova ponavljajo. Kompozicijski elementi krajinske podobe pa se pri gibanju opazovalca, fotografa nenehno spreminjajo. Tako se lahko celovit motiv razblini ali pa preuredi v drugačno kompozicijo. Pri izbiri motiva je torej točka gledanja ključnega pomena.

Značaj krajine je oblikovan s posebno kombinacijo reliefnih, vegetacijskih in vodnih pojavov ter z njihovo izraženostjo v obliki, liniji, barvi in teksturi. To označujemo kot vzorec. Na fotografijah se največkrat pojavlja kot izrez iz panorame.

Če primerjamo odnos motiva in vzorca, kot glavnih nosilcev informacij o vidni kakovosti krajine, do krajinskega oblikovanja, ugotovimo da vzorec še najbolj odgovarja konceptu krajinskega oblikovanja, saj nam podaja strukturo prostora in s tem temelj za nadaljnje razmišljanje o oblikovanju oziroma preoblikovanju prostora. Vzorec ima vseskozi neko konstantnost, motiv pa je odvisen od točke gledanja in se lahko vseskozi spreminja.

Glede na vidne značilnosti krajine se postavlja vprašanje, ali lahko krajino opredeljujemo kot estetsko kategorijo. Če bi sprejeli gledanje na krajino kot na estetsko kategorijo, bi to pomenilo, da jo je možno v naprej določiti po oblikovnih merilih, ne glede na dejavnosti v njej. To je seveda nemogoče, saj morata tako ekološki vidik krajinske zgradbe kot prijetna oblika biti sestavni del tehnološko-gospodarske logike v zasnovi krajine.

Ni dovolj le, da določene dele zakonsko zaščitimo in zavarujemo zaradi enkratnih ekoloških, vizualnih ali kulturnih vrednosti. V krajini obstaja še cela vrsta prostorskih vrednosti: zanimive geomorfološke zgradbe, različni vodni pojavi, reliefne značilnosti, posebni biotopi, itd., ki bistveno vplivajo na ekološko in vizualno vrednost krajine, ki pa jih ne moremo ali pa ne bi imelo pomena zakonsko jih zaščititi. Lahko pa vizualnim analizam posvetimo več pozornosti in jih vključujemo v planerska razmišljanja o bodočem razvoju in spreminjanju naravnih območij. To bi obenem pomenilo, da bi razvojne težnje upoštevale ekološke, kulturne in vizualne vrednosti krajine in jih obenem s primerno rabo varovale.

Ana Kučan ugotavlja, da zaradi dramatične neposredne povezanosti človeka s prostorom njegovega bivanja pa opazne, hitre spremembe v krajini povzročajo v ljudeh negotovost, dvom o istovetnosti, saj se fizična podoba prostora spreminja pred njihovimi očmi. Prav zaradi te negotovosti se prostorska identiteta vzpostavlja na več ravneh. Po eni strani izbranim delom prostora pripisuje nove pomene, ki pomagajo vzpostavljati njihovo različnost od drugih, po drugi strani pa mora, zaradi vzpostavljanja lastne samoopredelitvene kontinuitete, drugim izbranim delom prostora na vsak način vzdrževati simbolni pomen, ne glede na to, ali so se in koliko so se v času spremenili (Polič in sod., 2002).

Za izbrani območji bi bilo pomembno opredeliti nekakšne osnovne smernice za urejanje in hkrati varovanje. S tem bi tudi zaščitili simbole, motive in vzorce, ki se tam nahajajo in neposredno varovali samo identiteto prostora.

Predlagane smernice za urejanje Goriških Brd so:

- ohranjati drobno merilo briške krajine z vinogradi in ohranjati videz mehkega gričevja
- ohranjati terase
- predvsem na grebenih je treba omejevati in usmerjati novogradnjo
- usmerjati posodobitev kmetijskih zemljišč, ki spremljajo naravno zgradbo reliefa
- prizadevati si za obsajanje hiš z drevnino (sredozemskimi iglavci, sadno drevje)
- vnašati prvine krajinske urejenosti z drevoredi ob grebenskih cestah, s premišljeno nasaditvijo sredozemske okrasne drevnine na izbranih (simbolno pomembnih) krajih
- ohranjati gozd v grapah, ker preprečuje erozijo in vzdržuje stabilnost tal
- ohranjati nasade sadnega drevja

Predlagane smernice za urejanje in načrtovanje Planinskega polja so:

- preprečiti večje posege v poplavno območje presihajočega jezera, ki bo prekinil naravne procese in ogrozil krajinske oblike, ki v največji meri sooblikujejo podobo krajine v enoti.
- preprečiti kmetijske posege, ki bi lahko uničili značilne kraške oblike, npr. vrtače, in druge depresije.
- omejiti poselitvena območja in novogradnje usmerjati v obstoječa naselja ter oblikovati jasne robove naselij
- sanirati obstoječa razvrednotenja v prostoru
- preprečevati goloseke in monokulturne nasade
- varovati območja, kjer občasna poplavnost, zamočvirjenost, prisotnost bogate obrežne rasti, značilna parcelacija in kulturno zgodovinska pričevalnost ustvarjajo enkratne krajinske vzorce.

8 POVZETEK

V oblikovanju kakovostne doživljajske krajine so naravni vidik, zahteve uporabnika v prostoru in individualna ustvarjalnost krajinskega oblikovalca najpomembnejši dejavniki, ki pa so pogosto v konfliktnem odnosu.

Namen naloge je bil s pomočjo pregleda literature, fotografiranja izbranih območij in kasnejšega izrisa glavnih vizualno-likovnih elementov, orisati različne oblike doživljanja krajine in s tem podrobnejše opredelitve nosilcev informacij o vidnih kakovostih krajine. Nadalje je bil cilj s pomočjo terenske raziskave ugotoviti vidno zaznavne značilnosti izbranih krajinskih prizorišč, torej Planinskega polja in Goriških Brd. Zadnji cilj je bil ponuditi nekatere oblikovalske usmeritve za oblikovanje krajin, s poudarjenimi motivi in vzorci.

Naloga je temeljila predvsem na predpostavkah, da najlepše vizure temeljijo na kompozicijsko-likovnih osnovah in mnogo manj na kulturoloških, socio-psiholoških, pomenskih in drugih predpostavkah, ter da so glavni nosilci informacij o kakovosti krajine predvsem motivi in vzorci, ki se uvrščajo v ponavljajoče arhetipe. Predvidevano je tudi, da se najlepše krajinske in mestne vedute pojavljajo v podobnih kompozicijskih vzorcih.

Rezultati so pokazali, da je analiza nosilcev informacij o vidnih kakovostih krajine pomembna, zaradi njihovega nujnega upoštevanja v načrtovalskem postopku. Na podlagi opredeljenih nosilcev namreč ovrednotimo vidne poudarke.

V zadnjih desetletjih se srečujemo s hitro internacionalizacijo naših naselij, izgubljajo se posebnosti lepote slovenskega arhitekturnega izročila ter krajine. Pritisk na proste zelene površine blizu mestnih središč, ki so bistvene za čitljivost prostora, je vse večji. Zato je pomembno da se zavedamo pomembnosti vizualno oblikovne inventarizacije naravnega, krajinskega okvira mest, zelenih pasov v mestu in tudi odprte krajine. Vizualna percepcija kvalitete krajine naj nam bi služila kot izhodišče pri urejanju prostora. Pri tem je pomemben tudi natančno opredeljen položaj nosilcev informacij o vidnih kakovostih krajine, saj na podlagi le teh lahko ovrednotimo vidne poudarke, motive in vzorce. Katere bomo varovali in kje lahko načrtujemo in gradimo nove.

Za boljše možnosti ocenjevanja stanja in sprememb v okolju ter za načrtovanje, bi bilo potrebno upoštevati uporabo nosilcev informacij o vidni kakovosti krajine. Nosilci so določene vrednosti na osnovi parametrov, ki kažejo oziroma zagotavljajo informacije, opisujejo stanje določenega pojava, okolja ali področja. Prikazujejo nam spremembe krajine v prostoru in času.

9 VIRI

9.1 CITIRANI VIRI

ARNHEIM R. 1971. Umetnost i vizualno opažanje. Psihologija stvaralačkog gledanja. Beograd, Umetnička akademija u Beogradu: 460 str.

Atlas Slovenije. 1985. Mladinska knjiga in Geodetski zavod RS Slovenije: 366 str.

BARTOL B. 2004. Strategija prostorskega razvoja Slovenije: SPRS. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo. Direktorat za prostor. Urad za prostorski razvoj: 75 str.

DOWNS R. M., STEA D. 1977. Maps in minds. New York, Harper and Row

DRAŠLER A. 2005. O krajini z risbo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta in arhitekturni muzej: 73 str.

Enciklopedija Slovenije. 1991. Ljubljana, Mladinska knjiga. 15.zvezek: 416 str.

Evropska konvencija o krajini (EKK). Ur. l. RS št.19/03

ITTEN J. 1997. Design & Form. London, Thams and Hudson: 135 str.

JACKSON J. B. 1984. Discovering the vernacular landscape. New Haven, London, Yale University Press: 165 str.

KAPLAN R., KAPLAN S. 1989. The experience of nature. Cambridge, Cambridge University Press: 240 str.

KOLAR-PLANINŠIČ V. 2002. Evropsko ekološko omrežje Natura 2000 in izzivi krajinske arhitekture. V: Zbornik simpozija. DKAS. Portorož: 83 - 94

KUČAN A. 1990. Prostorske prvine kot krajinske značilnosti. Diplomski naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Katedra za krajinsko arhitekturo: 102 str.

LYNCH K. 1960. The image of the city. Massachusetts institute of Technology Cambridge, England, The M.I.T. Press: 194 str.

MARUŠIČ J. 1993. Tipologija slovenskih krajin. Mednarodni posvet Tipološka klasifikacija krajine. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje: 103 – 111

MARUŠIČ J. 1998a. Krajine primorske regije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS, Urad RS za prostorsko planiranje: 100 str.

MARUŠIČ J. 1998b. Kraške krajine notranje Slovenije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS, Urad RS za prostorsko planiranje: 136 str.

- MARUŠIČ J. 2001. Projekt: Krajinsko planiranje. Zaključno poročilo. Ministrstvo za znanost in šport. Ministrstvo za okolje in prostor. Oddelek za krajinsko arhitekturo. Biotehniška fakulteta. Univerza v Ljubljani: 4 - 7
- OGRIN D. 1998. Teorija krajinskega oblikovanja. Sinopsis predavanj. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 19 str.
- OGRIN D. 1997. Slovenske krajine. Ljubljana, DZS: 303 str.
- OROŽEN ADAMIČ M. 1998. Slovenija: Pokrajine in ljudje. Ljubljana, Mladinska knjiga: 735 str.
- PEČJAK V. 1977. Psihologija spoznavanja. Ljubljana, DZS: 512 str.
- PODBOJ M. 1993. Tipološka členitev slovenske obale, kot osnova za ureditvene smernice v prostoru. Diplomsko naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo: 160 str.
- POGAČNIK A. 1986. Fotorobot lepe mestne panorame: poročilo o temeljni raziskavi. Ljubljana, RSS: 55 str.
- POGAČNIK A. 1987. Prispevek k teoriji mestnega in krajinskega motiva. Ljubljana, Katedra za prostorsko planiranje VTOZD gradbeništvo in geodezija: 132 str.
- POGAČNIK A. 1996. Temeljni raziskovalni projekt- Spremembe v vizualnem okolju. Ljubljana, Ministrstvo za znanost in tehnologijo. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani, Katedra za prostorsko planiranje: 93 str.
- POLIČ M. 1980. Vrednostno estetski vidiki človekovega okolja. Posvetovanje psihologov Slovenije. Portorož, 1979. Ljubljana, Društvo psihologov SR Slovenije: 163-170
- POLIČ M. ... (et al.) 2002. Spoznavni zemljevidi Slovenije. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: 381
- RAČKI T. 2004. Veščina likovne kompozicije v slikarstvu, oblikovanju, fotografiji, filmu, kiparstvu, arhitekturi in gledališču. Ljubljana: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti: 120 str.
- SCHWAN W. C. 1990. Practical electrical wiring. New York, McGraw-Hill: 645 str.
- SHUTTLEWORTH S. 1984. Consensus and perception of landscape quality. Landscape Research, 9, 1: 17-22
- SIMONIČ T. 2002. Predstave o naravi v vidni zaznavi krajine. Doktorska disertacija. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 124 str.

SIMONIČ T. 2004. Doživljajska vrednost krajine: pomen izkušnje naravnega v oblikovani krajini (Krajinska arhitektura med danes in jutri: zbornik 10. strokovne konference društva krajinskih arhitektov Slovenije) Ljubljana, 30. in 31. 1. 2004

TRSTENJAK A. 1971. Oris sodobne psihologije 1. Ljubljana, Založba Obzorja: 656 str.

ZUBE E. H. 1982. Landscape perception: Research, application and theory. Landscape architecture, 82/5: 86-89

9.2 DRUGI VIRI

- ABBS B. 2000. The garden book. London, Phaidon: 512 str.
- ALLEN S. 1996. Slikarstvo in arhitektura- pogojne abstrakcije. Arhitektov bilten, prostor, umetnost, 24/131-132: 26-33
- APPLETON J. 1996. The Experience of Landscape. Toronto, John Wiley and Sons: 282 str.
- ARNHEIM R. 1969. Visual Thinking. University of California Press: 345 str.
- BISHOP D., LANGE E. 2005. Visualization in Landscape and Environmental Planning. New York, Taylor and Francis Group: 293 str.
- BREJC A. 1995. Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1. ponatis. Ljubljana, DZS: 1714 str.
- BRINCKERHOFF JACKSON J. 1984. Discovering the vernacular landscape. Yale University Press, New Haven and London: 161 str.
- BUNC S. 1998. Slovar tujk. 10. izdaja. Maribor, Založba obzorja Maribor: 471 str.
- BUTINA M. 1997. Prvine likovne prakse. Ljubljana, Debora: 294 str.
- BUTINA M. 2000. Mala likovna teorija. Ljubljana, Debora: 173 str.
- CANTER D. 1977. The psychology of place. London, The Architectural Press: 198 str.
- COSGROVE D. 2002. The iconography of landscape: essays on the symbolic representation, design and use of past environments. Cambridge, Cambridge University Press: 318 str.
- DAMJANOV J. 1991. Vizualni jezik i likovna umjetnost. Zagreb, Školska knjiga: 239 str.
- DANIELS S. 1993. Fields of Vision: Landscape Imaginery and National Identity in England and the United States. Princeton University Press: 257 str.
- ECKBO G. 1969. The landscape we see. New York, Mc Graw Hill: 233 str.
- JUŽNIČ S. 1993. Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 399 str.
- KUČAN A. 1998. Krajina kot nacionalni simbol. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče: 224 str.
- MARUŠIČ J. 1987. Načrtovalska analiza in vrednotenje krajine. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 124 str.

- MARUŠIČ J. 1996. Značilni krajinski vzorci Slovenije. Ministrstvo za okolje in prostor, urad RS za prostorsko planiranje: 26 str.
- POGAČNIK A. 1977. Prostorski informacijski sistem za oblikovanje vidnega okolja. Ljubljana, Inštitut Geodetskega zavoda SRS: 31 str.
- POGAČNIK A. 1996. Varstvo in usmerjanje oblikovne podobe slovenskih mest. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS. Urad RS za prostorsko planiranje: 207 str.
- POLIČ M. 2000. Okoljska psihologija. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo: 134 str.
- PURCELL A. T. 1990. Abstract and Specific Physical Attributes and the Experience of Landscape. *Journal of Environmental Management*, 34: 159-177
- ROT N. 1973. Obča psihologija. Ljubljana, Mladinska knjiga: 297 str.
- ROTAR B. 1972. Likovna govorica. Maribor, DZS in Založba Obzorja: 297 str.
- ROTAR B. 1981. Pomeni prostora. Ideologije v urbanizmu in arhitekturi. Delavska enotnost: 311 str.
- SELL L. J., TAYLOR G. J., ZUBE H.E.. 1992. Landscape perception: research, application and theory. *Landscape architecture*, 82, 3:39
- ŠUŠTARŠIČ N. 2004. Likovna teorija: učbenik za likovno teorijo v umetniški gimnaziji. Ljubljana, Debora: 373 str.
- TRSTENJAK A. 1993. Teorija zaznav. Ljubljana, Slovenska Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani: 110 str.
- ZUBE E.H. 1978. Studies in landscape perception. Amherst: University of Massachusetts: 174 str.
- ŽIGON T. 1997. Planinsko polje. Ljubljana, Tuma: 191 str.
- ŽNIDARŠIČ J. 1993. Slovenski vinogradi. Ljubljana, Založba Mihelač: 181 str.
- WU J. 1995. A comparative study of landscape aesthetics. *Landscape Morphology*. New York, The Edwin Mellen Press: 450 str.
- Prostorski informacijski sistem občin (PISO)
<http://www.geoprostor.net/piso> (november, 2006)
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
<http://rkg.gov.si/GERK> (avgust, 2006)
- Ljubljana, Geodetska uprava Republike Slovenije. Digitalni orto-foto posnetek. 1999.

ZAHVALA

Mentorju prof.dr. Janezu Marušiču se zahvaljujem za strokovno pomoč in usmerjanje pri izdelavi diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi recenzentu prof. A. Drašlerju in prof.dr. D. Gazvodi za dragocene nasvete in komentarje k nalogi.

Staršem za brezpogojno podporo in potrpežljivost.

Radojkotu, Tadeji, Meti, Klaudiji in Evi hvala, da ste mi ves čas stali ob strani.